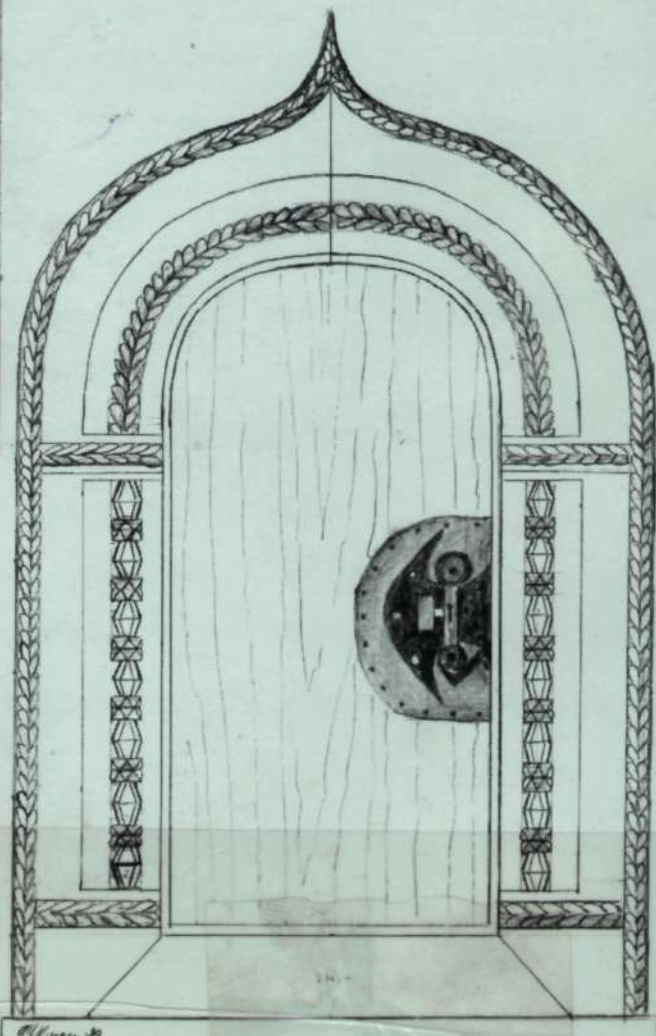

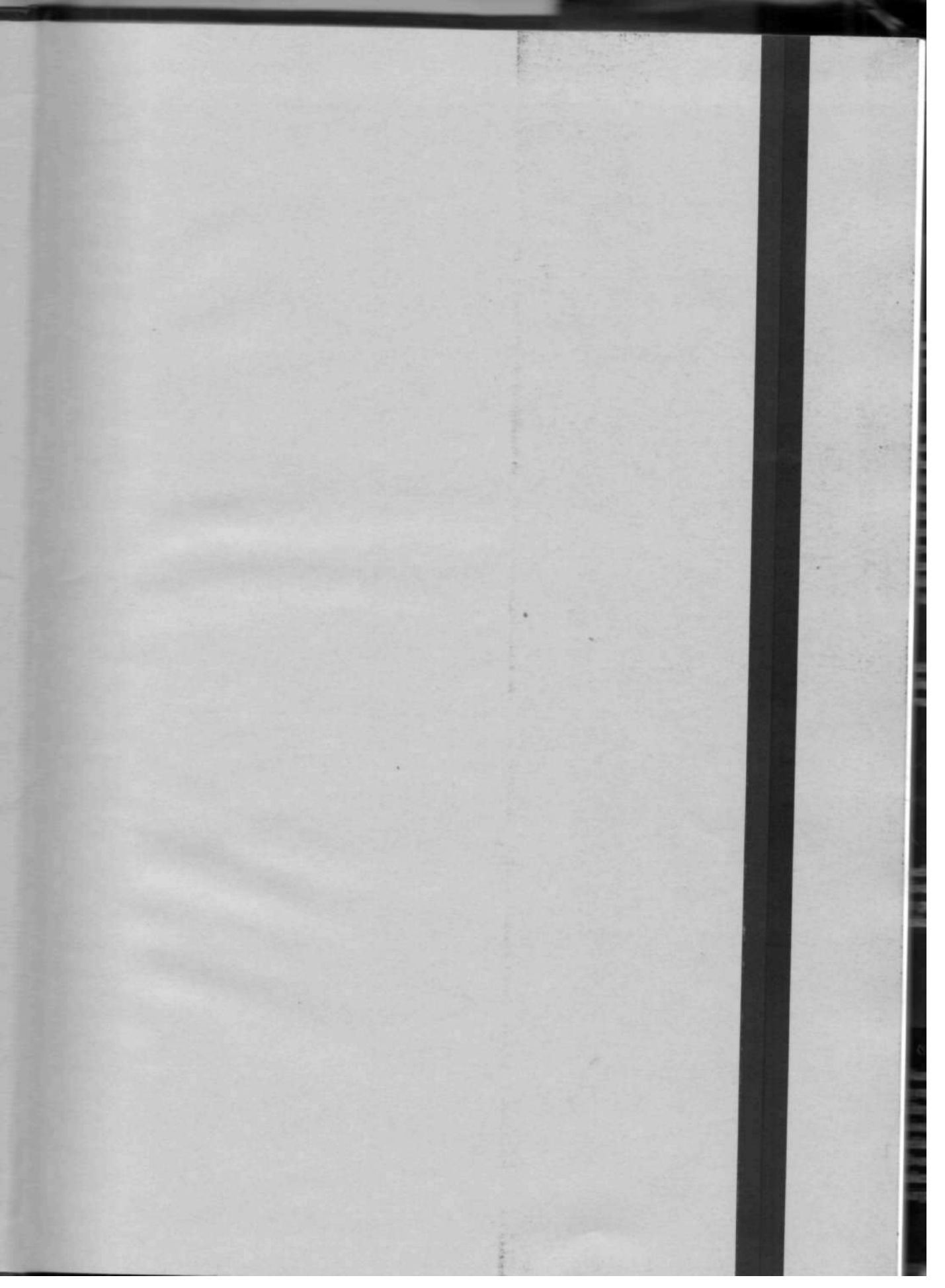
Alfred Kolehmainen
Karjalaiset
vanhat lukot
Lukkoperinne 2

A. Kolehmainen

A. Kolehmainen

Karjalaiset vanhat
lukot

Lukkoperinne 2

Alfr
Luk

"Luk
kaasta
kansa
messa
red K
maah
akate
Niilo
kehitt
tutkij
Koleh
Euro

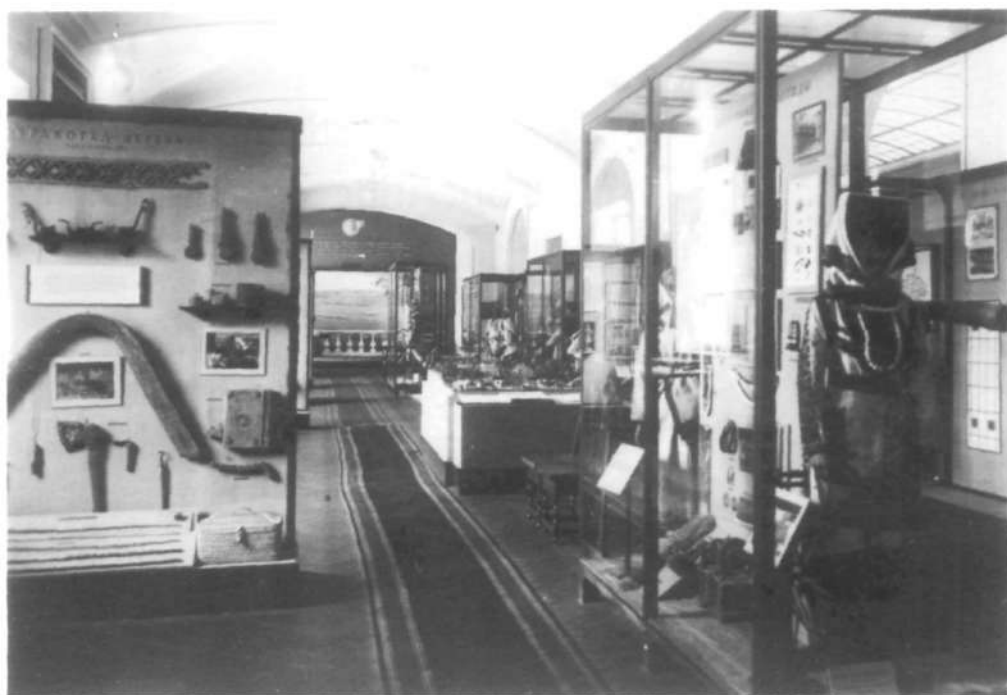
Alfre
tailed
for t
Finn
coun
world
a fir
draw
Alex
4, E

Kirja
sanp
jassa
koul
ihan
avai
peri
oli t
synn
lukk
muk
juur
Kats
sant
mes
Ani
Yor

Al
Ul
kä

Kie
esp
tse

Sat
ta
esi
sa.
pa
on
ov
pa
mi
op
ka

Neuvostokansojen Valtion Etnografinen Museo Leningrad Vasemmalla näkyy tscheremissien (marien) puulukko. Museon ottama valokuva 1950-luvulla

63.5
K70

Alfred Kolehmainen

Alfred Kolehmainen

Karjalaiset vanhat lukot

Lukkoperinne 2

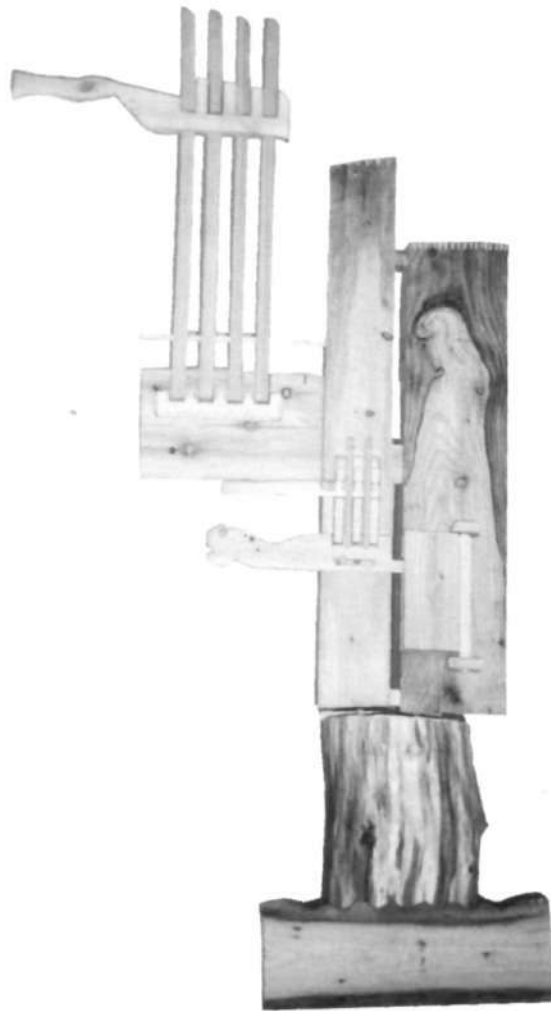
© Alfred Kolehmainen

Lukkoperinne 2

*Teos sisältää poimintoja
Alfred Kolehmaisen väitöskirjasta*

Helsinki — 1989

102.021/- (YW

Puulukkoon pohjautuva veistos "Taivaan portilla".
Alfred Kolehmainen 1988

Sisällysluettelo

OSA I

LUKIJALLE	7
KIRJOITTAJALTA OMIA MIETTEITA	9
UUSIA PERSPEKTIIVEJA	13
KARJALAN VANHAT LUKOT PUHEENAIHEENA	23
KARJALAN PUUKONEISTOISET PUUKOPPALUKOT	27
KARJALAN RAUTAKONEISTOISET PYSTYKOPPAISET LUKOT	33
KARJALAN RAUTAKONEISTOISET VAAKASUORAT PUUKOPPALUKOT	39
KARJALAN SALPASULJIN	45
KARJALAISTEN ERIKOISLAATUISET LUKOT	47

OSA II

NOVGORODILAISTYYPPISIÄ LUKKOJA KARJALAISILLA LUKITSEMISEEN LIITTYVIÄ TUTKIMUKSIA 1800-LUVUN LOPUSSA	65
ALKEELLINEN ASUNNON TURVALLISUUDEN TAKAAMINEN	69
AVAIN SYMBOLINA PERINTEESSÄ	75
MAAGILLISET LUKOT JA AVAIMET	79
IHMEELLINEN AVAIMENREIKÄ	83
KUKAT AVAIMINA	85
SPEAKING ABOUT LOCKS AND KEYS	87
THE KEY AS SYMBOL IN TRADITIONAL CUSTOMS GENERALLY	91
BINDING AND LOOSING	95
LOCK AND KEYS IN MAGIC	97
THE KEY-FLOWER	101
КАК ПРИМИТИВНЫЕ НАРОДЫ НАБЛЮДАЛИ ОБЕСПЕЧИВАНИЕ ЖИЛИ- ЩА ДО ИЗОБРЕТЕНИЯ ЗАМКОВ	103
КЛЮЧ СИМВОЛОМ	107
ЗАМКИ И КЛЮЧИ В СУЕВЕРИИ	111
КЛЮЧЕВЫЕ ЦВЕТЫ	115

Kirjan tekstit ja piirrokset
Alfred Kolehmainen

Valokuvat ja kartat:

*kuvista mainitaan
kuvan yhteydessä erikseen.*

ISBN 951-9118-65-9

Painettu Kirjapaino Koliprint Oy — Joensuu 1989

Lukijalle

Teos "Karjalaiset vanhat lukot" on jatkoa "Lukkoperinne" teokselle. Tutustuessamme Karjalan omalaatuisiin lukkoihin tutustumme samalla niihin karjalaisten ja suomalaissukuisten kansojen vaiheisiin, joiden aikana he tutustuivat naapurikansojen kulttuuriin ja heidän käyttämiinsä koristeaiheisiin.

Teoksessaan "Karjalan jumalat" Martti Haavio kirjoittaa sivulla 11: "... Toivon, että tulevat tutkijat eivät pysähdy siihen, mihin lopetan: asia vaatii lisätutkimuksia, jotka mm. liittyvät kysymykseen karjalaisten alkuperästä ja heidän varhemmasta asuinseudustaan."

Teokseni lopussa kerron kuinka läheisesti lukot ja avaimet liittyvät jumaliin ja uskomuksiin. Näin ollen olen mielestäni toiminut Martti Haavion toiveitten mukaan. Lisäksi isäni pohjoiskarjalaiset sukujuuret ovat innoittaneet minua työssäni etenkin, kun synnynnäinen kohtaloni on avannut silmäni ensimmäisen kerran juuri noilla skyyttien viimeisimmillä asuinsijoilla ja muinaiskarjalaisten vanavesien tuntumassa. Eräs filosofi on sanonut, että jokaisella ihmisellä on muuttolinnun vaisto, joka vie hänet ainakin kerran elämässä hänen alkukotinsa maille. Se ilmenee salaisena kaipuuna.

Oli miten oli, minun jälkeeni ei ainakaan kukaan tule seuraamaan tieteen polkujani, joiden puitteissa olen luonnostaan kertonut aivan uusista perspektiiveistä, joista ei kukaan aikaisemmin ole kansalle puhunut. Olen työskennellyt yksin. Tietoni olen ammentanut laajalta sektorilta, jonka ääripisteet ovat Tobolsk, Delhi ja Kairo.

Olen kiitollinen Suomen Kulttuurirahastolle saamastani taloudellisesta tuesta, jonka sain rahaston juhlavuoden antimena. Suuriarvoista on ollut myös Kirjapaino Koliprint Oy:n tuki ja Hannu Romun henkilökohtainen panos.

Helsingissä 8.8.1989

Alfred Kolehmainen

Vanhoja asuinpaikkoja Tenojen rannoilla
Valok. Alfred Kolehmainen, 1988

Tunturipeura, Lapin ensimmäisin lukeutuva asukka

Kirjoittajalta omia mietteitä

Asioita pitäisi miettiä johdonmukaisesti. Joskus tuntuu siltä, kuin jokin tutkittu ilmiö tai asia tupsahtaa avaruudesta noin vain yks' kaks'. Kansakoulussa esimerkiksi puhuttiin Volgan-mutkasta ja alkukodista jne. aivan kuin ihmiset olisivat sinne jostain pudonneet. Minä olen aina ollut siinä uskossa, että ihmisen on saatava jokapäiväinen ravintonsa ja siksi on todettava eläinkunnan määränneen ensisijassa rauhallisten kansojen ja heimojen liikehtimisen. Ihminen on siis seurannut riistaa, sekä maalla että vedessä, saadakseen ruokansa.

Nyt voimmekin esittää olettamuksia Skandinavian hyvin varhaisesta asuttamisesta. Peura on aina ollut tärkeä riistaeläin ja ihmisen ruoansaannin takaaja. Kansatieteen diplomityöni käsitteli alkeellista hirven- ja peuranpyyntiä, jonka yhteydessä tutustuin myös Siperian kansoihin, mutta pysyttelään toistaiseksi täällä pohjoisessa. Lauri Siivonen ja Tauno Mäki kirjoittavat metsäpeurasta teoksessaan "Suomen nisäkkäät" 2, Ota-va 1972. Kirjoituksessa mainitaan mm. seuraavaa: "Entinen villipeura-asutus on supistunut etelänorjalaiseen tunturipeurakantaan sekä Itä-Suomeen ulottuvaan metsäpeurakantaan (ks. kartan mustat alueet)." Viivoitettu alue on nykyistä poronhoitoaluetta.

Kirjoittajat jatkavat: ”Tunturipeuran esivanhemmat, joita Tornion 34000 v. vanha sarvilöytö edustaa, ovat ikivanhaa eurooppalaista perua. Ne saapuivat Fennoskandiaan jo laajan interstadiaalin aikana keskellä viime jääkautta. Metsäpeura on taas uusi itäinen tulokas, joka on saapunut tänne jääkauden jälkeisten havumetsien myötä. Poro polveutuu tunturipeurasta.” Selitys on harvinaisen mielenkiintoinen, kun ajatellaan peuroja seuranneen ihmisen tuloa Skandiaan. Ensin peurat tulivat Norjaan ja vaelsivat pohjoiseen metsästäjät perässään, ja myöhemmin metsäpeura tuli idästä niiden alueiden metsästäjien seuraamana (nyk. itäsaamelaiset). Norjan länsirantaa huuhteli silloin lämmin Golf-virta ja sulatti rantakaistan pohjoiseen asti. Ketkä nämä peuroja seuranneet ihmiset olivat noin 9000 ennen meidän aikaamme on vaikea sanoa. Olivatko he Komsa-tunturiri alueelle asettunut kansa (nyk. länsisaamelaiset). Meillä puhutaan Komsa-kulttuurista, mutta asia jää vain toteamukseen. Tuohon aikaan Suomi oli vielä jään peitossa, joten peurat, eli ihmisen ravinto, tulivat vasta myöhemmin, jolloin pohjoisessa oli jo ihmisiä. Komsa-kulttuurin jälkeen puhutaan yleensä Suomusjärven- ja Askolan kulttuurista, siis noin 6000 v. eKr. Pohjoisen ja etelän kulttuurin väliin jää ”pimeätä aikaa”. Olisi kuitenkin mielenkiintoista tietää jotain idänpeuroja seuranneista ihmisistä. Joku voi kysyä, olivatko he karjalaisia, kun kerran heidän lukoistaan on aikomus keskustella. Niin, mitä karjalaisiin tulee, voi heistä esittää jo paljon tarkempia arvioiteja ja olettamuksia. Oletettavasti heidän saapumisensa aikaan oli eläin- ja kalakanta niin laajalle levinnyt, ettei heidän tarvinnut nähdä niin paljon vaivaa ruoan hankkimisessa kuin varhaisimmat asukkaat näkivät.

Karjalaisista on esitetty monenlaisia arveluja. Minun arveluni pitäisivät perustua lukoihin, ja niin tietysti teenkin, mutta en voi olla sivuamatta eräitä arkeologisiin löytöihin perustuvia selostuksia ja selvityksiä. Ennen sitä haluan kuitenkin tuoda esille vallitsevan epävarmuuden arvovaltaisten tutkijoiden keskuudessa karjalaisten lukeutumisesta suomensukuisiin kansoihin. Muutama esimerkki mielipiteistä.

Martti Haavio kirjassaan ”Karjalan jumalat” s. 321 tuo esille Paavo Ravilan mielipiteet seuraavasti: ”Karjalaisia, joille ilmeisesti kuuluu pakanuuden aikainen asutuskeskus Laatokan länsi- ja luoteisrannalla, on pidetty yhtenä kantasuomalaisista heimoista, ja yhä edelleenkin tämä käsitys lienee tutkijoiden keskuudessa yleisin. Lauri Kettunen on kuitenkin kiistänyt karjalaisten kantasuomalaisuuden. Hän selittää tämän heimon syntyneen niin, että 8. ja 9. vuosisadan vaiheilla siirtyi suuri joukko asukkaita Länsi-Suomesta Laatokan seudulle, jonne vähitellen kehittyi voimakas siirtokunta. Tämä uusi elinvoimainen asutuskeskus ei kuitenkaan ollut puhtaasti länsisuomalainen, vaan huomattava osuus oli ollut myös vepsäläisillä ja Inkerinmaan vatjalaisilla. Ehjää, kielellistä kokonaisuutta tuskin sentään näistä erilaisista aineksista ennätti syntyä, ennen kuin asutus alkoi levittäytyä suunnattomilla alueilla kaikkiin eri suuntiin.”

Ella Kivikoski puolestaan kirjoittaa: ”Auf eine frühere Zeit ist der Begriff karelisch noch vorsichtiger anzuwenden, eigentlich hat es ihn damals eben noch gar nicht gegeben. . . Es lässt sich nichts einwenden gegen die Möglichkeit, dass es sich um eine einheitliche Urbevölkerung handelte, deren

Kultur unter verschiedenen Einflüssen, im Westen unter starkem west-finnischem Druck, im Osten vorwiegend von Aldeigjuborg (Schweden) her beeinflusst, sich auf verschiedene Weise entwickelt hätte, vielmehr ist sie höchswahrscheinlich. . . Dass diese Urbevölkerung finnischugrisch war, ist unbedingt sicher. Doch ist es kaum berechtigt, ihre verschiedenen Teile mit genaueren Stammesbeziehungen zu belegen." (Ella Kivikoski, Zur Herkunft der Karelier und ihrer Kultur, Acta archeologica, Vol. XV Fasc. 1—2, Köbenhavn).

Näemme siis, että hänen käsityksensä mukaan on ehdottoman varmaa karjalaisen kantaväestön kuuluminen suomalais-ugrilaiseen ryhmään. Tällainen käsitys oli aikaisempina aikoina vielä varovainen, oikeastaan silloin ei asiaa vielä pohdittukaan. Ei voitu huomioida mahdollisuutta pitää heitä yhtenäisenä kantakansana, koska heidän kulttuurinsa on saanut vaikutteita sekä lännestä että idästä. Todetaan lisäksi, että tuskin karjalaiset omaavat täsmällisiä tai tarkkoja suomalais-ugrilaiselle heimolle ominaisia tunnusmerkkejä, niitä ei siis voida vahvistaa. (Tämä on kirjoituksen asiasisältö, eikä käännös).

Epävarmuutta esiintyy kuitenkin edellisessäkin lausunnossa. Mielenkiintoista on hie-
man tutkia mitä itäkarjalaiset itsestään ajattelevat. Neuvostoliiton Tiedeakatemian Karjalan Filiaalinen Kieli-, Kirjallisuus ja Historian Instituutti on julkaissut vuonna 1983 teoksen "Neuvostokarjalan karjalaiset". Teoksessa käsitellään myös karjalaisten alkuperää.

Kirjassa kerrotaan, että karjalaisten 1050—1300 vuosien kulttuuria tutki ensimmäisenä suomalainen tutkija T. Schwindt 1880-luvulla. Hän julkaisi tarkat tiedot Karjalan kannaksen hautalöydöistä, karjalaisten hautaustavoista, esineistöstä ja vaatetuksesta. Mutta 1900-luvun alussa suomalainen historiallinen kirjallisuus johtuen kansalliskiihkosta levitti käsityksiä, joiden mukaan karjalaiset olivat tulleet Karjalan kannakselle Länsi-Suomesta ensimmäisellä vuosituhannella. Kirja jatkaa: "Kuitenkin tunnetut arkeologit A. M. Tallgren, A. Europeus ja K. A. Nordman eivät tätä väitettä hyväksyneet ja pitivät sitä mahdottomana. Niinpä K. A. Nordman todistettavasti esitti, että ensimmäisellä vuosituhannella karjalaisilla oli jo oma yhtenäinen kulttuurinsa, jonka tulosuunta oli idästä ja etelästä erottuen länsisuomalaisesta. Hän myöskin osoitti todistettavasti, etteivät viikinkiretket suinkaan olleet muinaiskulttuurin kukoistuksen kohottajia Karjalan kannaksella. Päinvastoin hän osoitti, että 1100—1300-luvuilla viikinkiretkien loputtua karjalaisten kulttuuri pääsi kukoistamaan, jolloin karjalaisuus oli nähtävillä nykyiseen Novgorodiin asti ulottuvilla asuinalueilla; tällöin Novgorodin vaikutus oli huomattava. K. A. Nordman pitää tätä kehitystä progressiivisena, mutta ruotsalaisten ristiretkiä ja Viipurin linnan perustamista Karjalan kannakselle negatiivisena ilmiönä."

Sielläkin siis käytetään suomalaisia lähteitä. Mutta on itäkarjalaisilla omiakin tutkimusten tuloksia. Esimerkiksi ensimmäisen luvun alussa e.m. teoksessa mainitaan: "Muinainen Korela (Karjala) osoittautui yhdeksi etnisten komponenttien peruskysymyksistä, joiden pohjalta myöhemmissä vaiheissa muodostui karjalainen kansanaines. Prosessi oli ollut vaikea ja pitkäaikainen kiinteästi sidottuna ei ainoastaan suomalais-ugrilaisiin, vaan huomattavassa määrin myös slaavilaiseen maailmaan. Tietolähteiden

puutteesta johtuen on ollut erittäin vaikeata selvittää varhaisin vaihe karjalaisten muinaisuudesta.”

Näyttää siltä, ettei karjalaisten salaisuus ratkea millään. Ihme, että mustalaisistakin tiedetään heidän tulleen Intiasta.

Otan vielä esille tietosanakirjojen tarjoamaa tietoa karjalaisista. Esimerkiksi Factassa (Helsinki 1969) kirjoitetaan karjalaisista V. Voionmaan ja T. Vuorelan tietojen mukaan seuraavasti: ”Karjalaiset, suomensukuinen heimo, johon suppeammassa merkityksessä luetaan välittömästi Suomen itärajan takana, Karjalan Autonomisessa (Vienan Karjalassa ja Aunuksessa) tasavallassa asuvat itäkarjalaiset. Kalinin (ent. Tverin) alueen Tverin Karjala, Valdain ja Tihvinän seuduilla asuvat Novgorodin karjalaiset sekä Inkerissä asuvat inkeröiset. Kieleltään ja rodultaan samaan heimoon kuului ennen vuotta 1944 Salmin, Suistamon, Impilahden alueella asunut ortodoksinen väestö. Laajemmassa merkityksessä karjalaisiin kuuluu myös Karjalan maakunnan luterilainen väestö, josta alueluovutuksen yhteydessä 1944 suurin osa sijoitettiin eri puolille Suomea. Karjalaisia on pidetty yhtenä kantasuomalaisena heimona. Heimon on myös selitetty syntyneen siten, että 700—800 luvulla jKr. Länsi-Suomesta siirtyi väestöä Laatokan seudulle, jonne oli levittäytynyt vepsäläisiä ja Inkerinmaan vatjalaisia. Laatokan ja Äänisen karjalaisia vähitellen siirtyi pohjoiseen (Vienan Karjalaan), etelään (Inkerinmaalle) ja länteen (Kaakkois-Hämeeseen saakka).

Alkuperältään karjalaisia lienevät myös nykyiset savolaiset. Karjalaiset säilyttivät aluksi itsenäisyytensä, ja heidän kulttuurinsa kukoistuskausi oli 1000—1200-luvulla. Myöhemmin valtataistelun alettua heimo jakaantui kahtia. Suurin osa alkuperäisistä karjalaisista jäi tai myöhemmin siirtyi Venäjän puolelle ja joutui ortodoksisen kirkon vaikutuspiiriin.”

Tässä oli siis suurelle yleisölle tarkoitettua tietoa karjalaisista. Mitä pitäisi ajatella. Eräs oppinut nimitti karjalaisia veltoiksi, ”he vain osaavat laulaa ja tanssia, niinkuin laulusa. Sellainen ol’ Viipuri, karjalaisten kaupunki, sanotaan”. Entisenä viipurilaisena minäkin olen tanssinut ja soittanut. Veltoksi alankin jo tulla. Mutta toivottavasti karjalaisiin kohdistunut epämääräisyys osoittautuu erehdykseksi. ”Tieteen tie totuuteen käy aina hyödyllisten erehdysten yli”, on mm. muinaistutkija Georg Wissowa joskus sanonut.

Uusia perspektiiveja

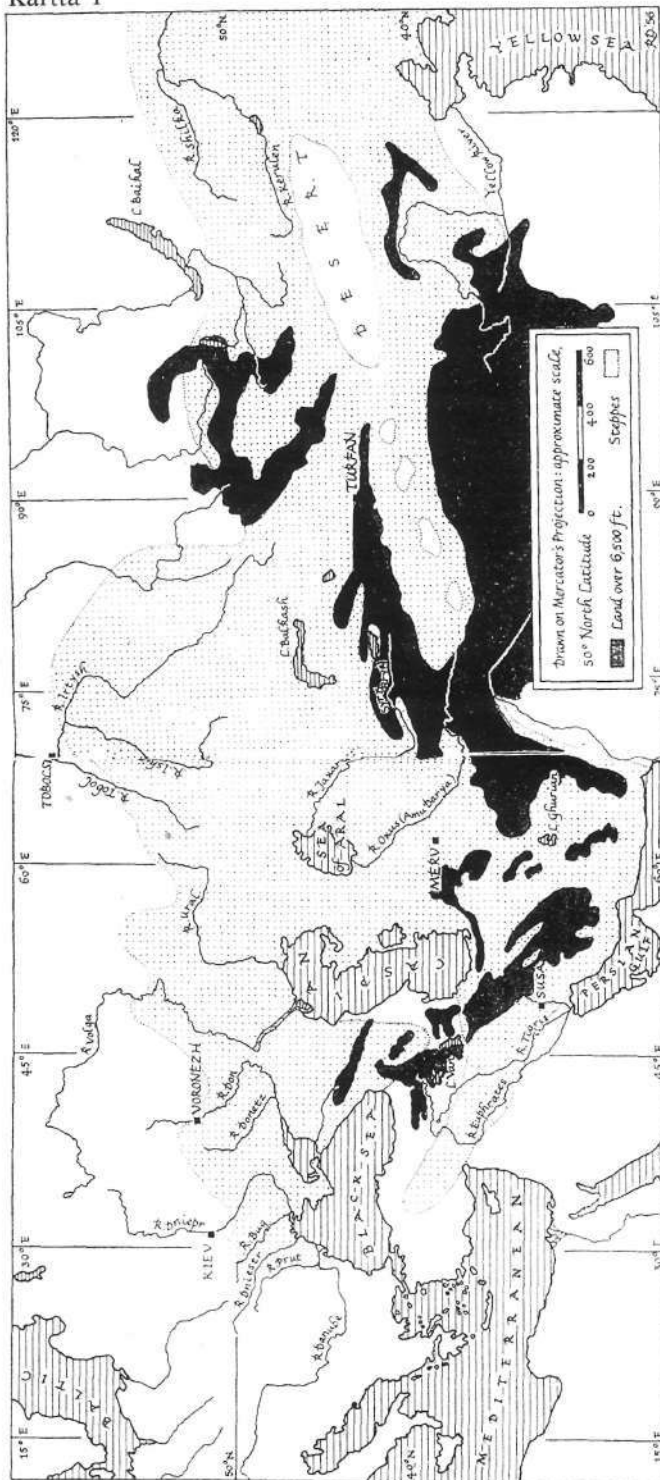
Ennen siirtymistä varsinaisiin Karjalan vanhoihin lukkoihin haluan valottaa hieman karjalaisten ja ehkä suomalais-ugrialaisten vaellusreittejä Siperiasta Eurooppaan. Yritetään tarkastella mihin väliin karjalaisilla oli mahdollisuus työntää itsensä silloin muinoin. Apunani on käytettävissä muutama kartta ja joukko uusia tietoja.

Meidän on vaikea uskoa, tai oikeastaan emme tule ajatelleeksi, että suomalais-ugrilainen kansa kaikkine heimoineen oli suurin ihmisjoukko Siperian tundran eteläpuolella. Heidän eteläpuolellaan liikkui hurja skyyttien ratsastajakansa, joka painoi suomalais-ugrilaisia pohjoiseen ja länteen. Skyyttien eteläpuolella nousivat korkeat vuoret ja niiden takana tiheään kansoitettut maat intialaisine ja kiinalaisine sivistyksineen.

Teoksessa "The Scythians" (Tamara Talbot Rice, London 1957) kirjoitetaan mm. seuraavasti: ". . . Moving from east to west, they consisted of the Nan Shan and Tien Shan ranges, and the Oxus river, the Iranian plateau which succeeded them was perhaps more of a political frontier, but it was followed again by natural boundaries, formed in turn by the Caucasian mountains, the Black Sea, the Carpathians and the river Danube. Along the steppe's northern fringe uninviting dangerous lands covered with sinister marches, vast forests and wild tundra were inhabited by fierce Finno-Ugrian tribesmen, but the natural perils of the countryside were in themselves sufficient to serve as powerful deterrents to Scythian penetration." (Sivut 33, 34). Tekstissä osoitetaan skyyttien kulkureitti ja loppuosassa lainausta sanotaan "Aroalueen pohjoisen vyöhykkeen arvaamattoman vaaralliset maat, jotka peittyivät pahaan ennustavilla soilla, laajat metsät ja villi tundra olivat sinnikkäiden suomalais-ugrialaisten heimojen asuttamat, mutta myös luonnolliset syrjäalueen vaaralliset olosuhteet itsessään tarjosivat riittävästi tehokasta vastustusta skyyttien maahan tunkeutumiselle." (Ks.e.m. kirjassa julkaistua karttaa skyyttien toiminta-alueesta. Pisteellinen alue on aroa ja tumma kuviointi yli 6500 jalkaa korkeaa ylänköä ja vuoristoa, kartta 1).

Tutkimukset osoittavat, että vaikka skyytit olivat ratsastajakansaa, hakivat he viljelyskelpoista maata länneä. Heidän vanavedessä kulkivat myös unkarilaiset harrastaen samoja asioita. Skyytit saapuivat loppujen lopuksi Mustanmeren pohjoispuolelle asetuen pääosaltaan sinne, osan jatkaessa matkaa nykyisen Romanian ja Unkarin alueelle.

Kartta 1

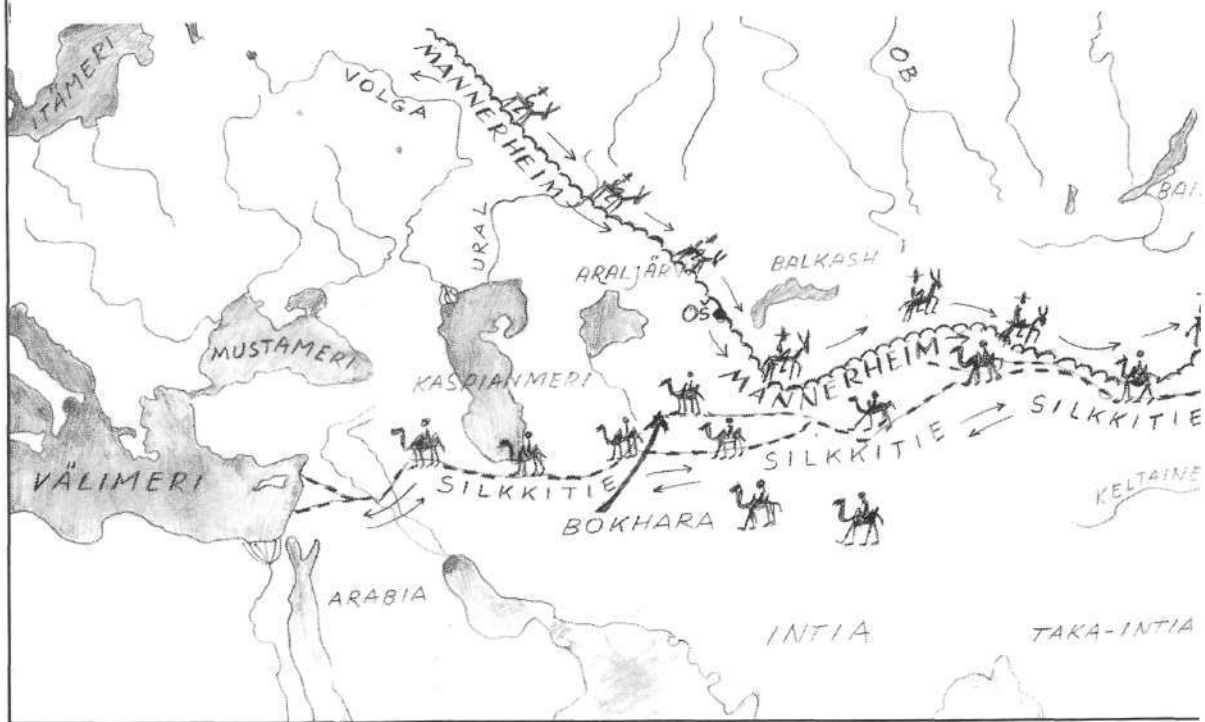
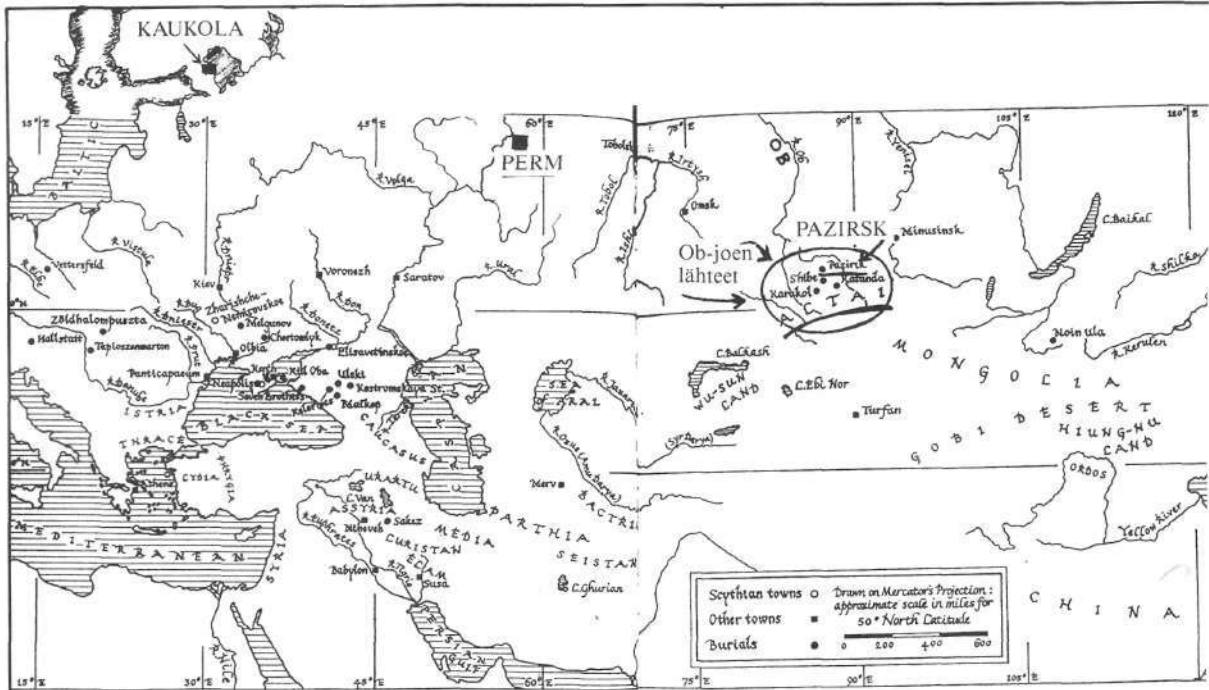
Kuva 1

Permiläinen riipus, Wytshiega joki. Teoksesta Finskt Museum, III, Helsinki 1896, s. 15.

Permiläistyypinen riipus, Kaukolan Kekomäki. Edellinen teos.

Kreikkalais-skyyttiläisen mestarin valmistama korvakoru kullasta. Ryzanovka, Kievin piirikunta. III vuosisata eKr. 2 tuumaa pitkä. Teoksesta The Scythians, Tamara Talbot Rice, s. 146, London 1957.

Silkkitie. Vertaa reittejä toisiinsa.

Eräiden tutkijoiden mielestä unkarilaiset eivät ole suomensukuisia heimoja, vaan verrattavissa ostjakkeihin ja voguleihin. Suomalais-ugrilaisten asuttama alue skyyttien kuningaskunnan aikoihin sijaitsi järviolueella lähellä Ob-joen lähteitä, (ks. karttaa 2, e.m. kirja s. 104, 105). Paljon on keskusteltu ja arveltu ketkä nämä skyytit ovat. On esitetty heidän olleen hunneja, turkkilaisia tai mongooleja. Yhtä mieltä on oltu siinä, että he kuuluivat indo-eurooppalaiseen ryhmään. Geza Nagy ja eräät muut olettavat, että he olivat ugrilais-altalaisia. Joka tapauksessa on todettu suomalais-ugrilaisten vaeltavan skyyttien pohjoispuolella metsissä länteen. Ob-joen lähteillä oli länteen lähtevillä kosketusta ostjakkeihin ja voguleihin, jotka laskettelivat jokia pitkin pohjoiseen opittuaan muutaman suomalaisen sanan. Suomalais-ugrilaisten reitistä saadaan melko selvä kuva, kun seurataan hautapaikkoja, ks. Kartta 2. Samantapaisia koruja on löytynyt Pazirskin-, Permin- ja Kaukolan haudoista, (ks. kuva 1). Lisäksi Kievin piirikunnassa olevista haudoista on löytynyt vastaavanlaisia koruja ja muitakin.

On todennäköistä, että suomalais-ugrilaiset heimot, oikeastaan suomensukuiset, ylittivät Uralin vuoret ja Uralinjoen eri aikoina ja eri paikoista. Karhunkaatoon erikoistunut heimo, joka asettui Karjalan kannakselle, lähti todennäköisesti viimeisenä liikkeelle omaksuen vielä vaikutteita sivistysmaista (Intia, Kiina, ks. Karjalan jumalat) ja koukasi Araljärven kautta oppien mm. suolan valmistuksen. Suolan valmistus oli karjalaisen perinteinen taito, joka on unohtunut. Suolan valmistamisesta kerrotaan teoksessa Karely, Petroskoij 1983, s. 36, (ks. kuva 2).

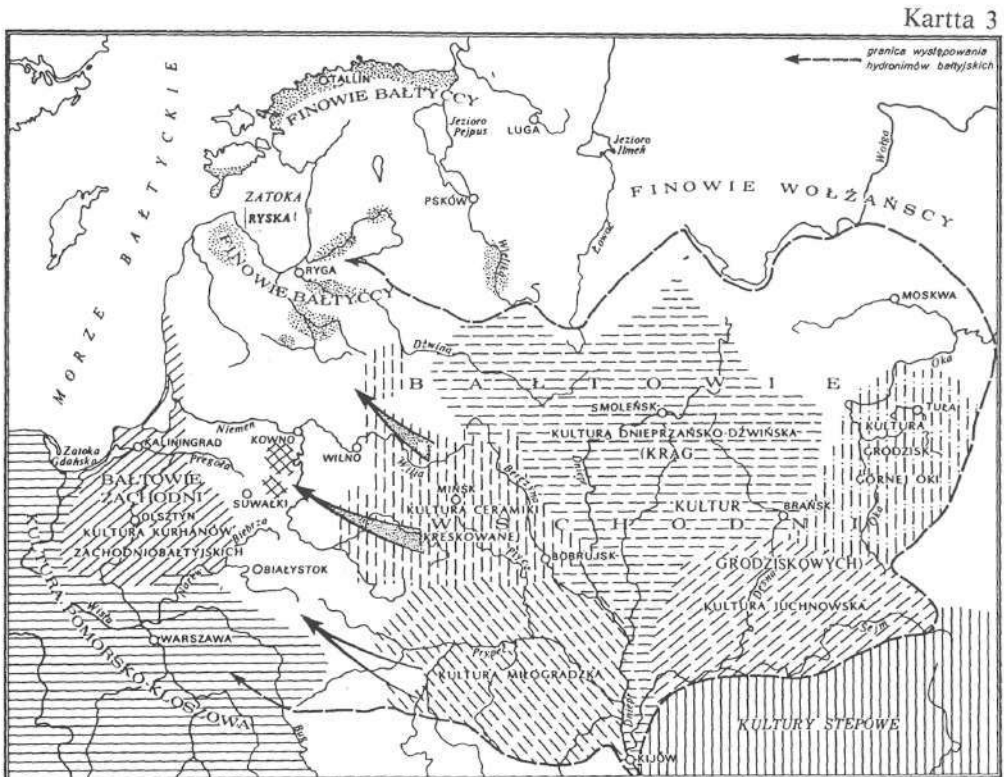
Kuva 2

Suolan valmistusta. Teoksesta "Karely", Petroskoij 1983.

Ylitettyään uralin vuoret (Cusova-sola) ja Uralinjoen, kuten unkarilaisetkin ovat tutkimuksiaan maininneet, suomensukuiset kansat asettuivat Volgan mutkaan. Täältä vaellus jatkui. On muistettava, ettei tämä kaikki tapahtunut käden käänteessä, vaan tuhansien vuosien aikana.

Euroopan puoleisia vaelluksia ovat puolalaiset tutkineet hyvinkin tarkkaan suorittaen laajoja kaivauksia Baltiassa ja muualla. Esitän tässä heidän laatimansa kartan, joka valottaa hieman karjalaisten mahdollisuuksia tulla Laatokan alueelle.

Kartasta näemme Baltian suomalaisten asettuneen Riianlahden eteläpuolelle ja Suomenlahden rannikolle nykyisen Eestin pohjoisrannalle. Muut Baltian kansat ovat Baltian suomalaisten eteläpuolella ja tulossa nuolien osoittamasta suunnasta. Volgan suomalaiset ovat Ilmajärven eteläpuolella ja siitä itään. Heistä mordvalaiset ja tscheremisit jäivät Volgan ja sen lisäjokien varsille, suomalaiset ylittivät Suomenlahden, syrjäinät lähtivät vaeltamaan pohjoiseen, joten heidän ja Baltian suomalaisten väliin kiilautui heimo asettuen Karjalan kannakselle. Tässä vaiheessa ei muuta mahdollisuutta ollut. Etelästä käsin eivät enää skyytit ahdistelleet, vaan jo aivan uudet kansat, mm. slaavit, (ks. kartta 3).

Baltian kansat ennen slaavien tuloa n. vuoden 500 jälkeen A.D. Teoksesta "The Balts, The Northern Neighbours Of The Slavs," Danuta Jaskanis and Marian Kaczynski, Warsaw 1981.

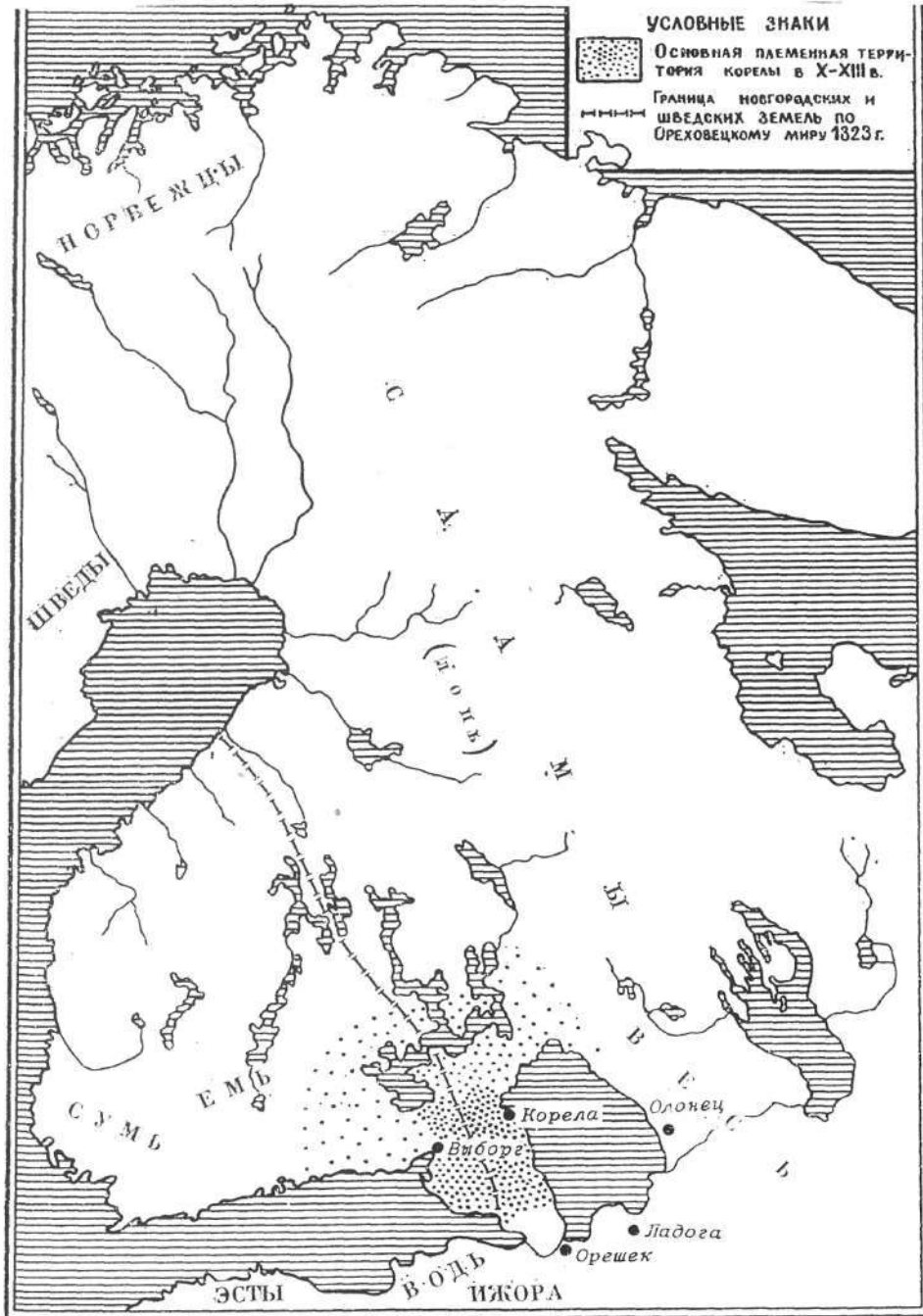
Kartassa 4 näemme melko selvästi vakiintuneen tilanteen slaavien ryntäyksen jälkeen. Mustan yhtenäisen rajan sisäpuolella on Venäjän valtakunta 1400-luvulta. Kartassa 5 näemme karjalaisten asuma-alueen 900—1200-luvuilta. Näin kauan siis kesti sen alueen löytäminen, jonka lukkoja lähden nyt setvimään. Tällainen esivalmistaminen oli kuitenkin tarpeellinen lukkojen koristeaiheiden lähteitten löytämiseksi.

Kartta 4

Venäjän valtakunta 1400-luvulla mustan viivan sisäpuolella. Kirjasta "Istorija Russkoij arhitektury", Moskva 1956.

Карта 5

Расселение племен на территории Карелии и Финляндии

Asutusalueet 900—1200-luvuilla Pähkinäsaaren rauhan raja 1323. Teoksesta "Karely", Petroskoij 1983.

Skyytit joutuivat loppujen lopuksi toisen ratsastajakansan, sarmaattien tuhoamiksi. Sarmaatit, jotka kuuluivat kieleltään iranilaiseen kielikuntaan, vaikuttivat Etelä-Venäjällä, ja nimitystä käytettiin myöhemmin myös venäläisistä puhuttaessa. Skyytit tai skyytat vaikuttivat tehokkaasti tähänastisten tietojen mukaan 700—200 eKr. Arkeologiemme selvityksissä suomalaiset tulivat Suomeen ajanlaskumme alussa, jonka jälkeen vaikutteet tulivat tänne eri puolilta. Karjalaisille olivat ennestään etelään johtaneet tiet, toisin sanoen heidän tulotensä, tuttuja ja Novgorod oli sopivan matkan päässä vierailukohteeksi. Täällä oli mahdollisuus kohdata viikinkejä vaikkapa 800-luvulla A.D., mutta karjalaisilla ei ollut erikoisempaa halua ystävystyä kenenkään kanssa, koska he keskittyivät omiin harrastuksiinsa ja alunpitäen olivat omaksuneet erilaisen ”maailmankatsomuksen” suurten sivistyskansojen vaikutuksen omaksumina iranilaisten, hindujen ja kiinalaisten vaikutuspiirissä (tähän viitataan Martti Haavion teoksessa ”Karjalan jumalat”, WSOY, Porvoo—Helsinki 1959).

Olen poiminut tästä teoksesta muutamia kohtia, jotka kiinnostavat. Kappaleessa ”Uusia perspektiivejä” toteamukseni karjalaisten tutustumisesta intialaiseen, persialaiseen ja kiinalaisten vanhaan kulttuuriin tavallaan vahvistuu teoksessa ”Karjalan jumalat”. Muutamia otteita: (Huomautan, että puhe on pakanuuden jumalista).

Martti Haavio kirjoittaa: ”Karjalan jumalat eivät kaikki ole alkuperältään pyhimyksiä. Pohdin seuraavassa mm. kysymystä siitä, miten on mahdollista, että Euroopassa ensimmäisinä Kristuksen syntymän jälkeisinä vuosisatoina kristinuskon kanssa kilpaileva alkuperältään iraanilainen uskonto, mithraismi, on voinut jättää selviä jälkiä karjalaiseen perinteeseen; tämä aihe on Karjalan pienoisuskontojen tutkimuksen kiintoisimpia. Toivon, että tulevat tutkijat eivät pysähdy siihen, mihin lopetan: asia vaatii lisätutkimuksia, jotka mm. liittyvät kysymykseen karjalaisten alkuperästä ja heidän varhemmasta asuinseudustaan.”

”Karjalaisten alkuperästä tiedetään ani vähän. Esitetty ajatus, että he olisivat suomalais-vepsäläis-venäläisiä sekakansaa, lienee hylättävä.”

”Karjalaisen asuma-alueilla vuodenvaihte on yleisesti kiintynyt täsmälliseen päivään, marraskuun 1. päivään, joka kirkollisessa kalenterissa on nimeltään Pyhänmiesten päivä, Omnium sanctorum. Karjalan kannaksella tätä päivää nimitetään juhlaiksi, löppöönpyhäksi ja keuriksi.”

(Tällöin uhrattiin, teurastettiin lammas. Tapa viittaa Intiaan. Kirjoittajan huomautus.)

”Persialaisena uutena vuotena (nauroz), joka samalla on Ahura Mazdah'n juhla ja päivä, jolloin maailma ja ihminen luotiin, määrättiin ihmisen kohtalo vuodeksi eteenpäin. Tällöin ennustettiin myös vuoden sato: ruukkuun kylvettiin seitsemää siemenlajia ja niiden kasvamisesta pääteltiin sadon runsaus.

Näihin rinnastettavista tavoista on jälkiä myös Suomessa. Ensiksikin ennustetaan ilmoja. Jakoaika alkaa kuutta päivää ennen pyhänmiesten päivää ja kestää eli loppuu kuusi päivää jälkeen, pyhiä lukuunottamatta.”

"Elias Lönnrot muistiinpani Vienasta vuonna 1834 kaksi Ison sonnin virren toisintoa; se, jonka hänelle lauloi "runon kuningas" Arhippa Perttunen, oli vaillinainen, mutta Arhipan poika Miihkälä taisi laulaa isänsä runon täydellisempänä uudelle kerääjälle A. A. Boreniukselle. Ison sonnin virsi!" (Huomaa hindujen Pyhä Nautä, jota ei saa tappaa, kirjoittajan huomautus. Karjalaiset sijoittavat ison sonnin syntymäpaikan vieraaseen ympäristöön, kauaksi kotiseudultaan, s. 45).

"Intialais-kiinalaisessa kulttuuripiirissä kuviteltiin esikosmosta ihmishahmoisen jättiläisen ruumiin kaltaiseksi. Lüshi Ch'un-ts'iu kirjoittaa: "Taivas, maa ja kaikki olennot ovat ihmisen ruumis. — Se on nimeltään suuri yhteys."

"Mithras ja sonni. Lähin vastine karjalaisen Kekrivirren faabelille on löydettävissä persialaisperäisen Mithras uskonnon keskeisestä myytistä, myytistä, joka sääteli tämän uskonnon riittien normit."

"Plutharcos kertoo, että mithraismiin toivat vangitut kilikialaiset merirosvoit antiikin maailmaan Väähästä Aasiasta."

"Mithras-myyttiin on niin ollen tunkeutunut skandinaavis-läheinen kiila. Missä Mithras-myytin mukailu tapahtui, ei ole vaikeata arvata: Karjalassa."

Siinä olivat mielenkiintoiset otteet Martti Haavion kirjasta "Karjalan Jumalat". Jokainen voi itse tehdä johtopäätöksiä, minulla on omat, mutta jatkan kuitenkin tarinaa lukoista. On muistettava myös karjalaisten saviruukkujen tekotaito, joka toisilta heimoilta puuttuu (Kyyrölän ruukut).

Karjalan vanhat lukot puheenaiheena

Kirjassani ”Lukkoperinne” näemme suomalaistyyppisen puukoneistaisen puukoppalukon levinneen pääasiassa Lounais-Suomeen, ns. vilja-Suomeen. Karjalasta löytyi vain muutama ja Itä-Karjalassa ei tiedetty sellaista lukkoa käytetyn. Tosiaan, kun lukee Tamara Talbot Ricen ”The Scythians”, moni asia selviää. Mainitsin aikaisemmin karjalaisten olleen hyviä karhunkaatajia ja metsästäjiä, niinpä heillä ei ollutkaan niin kova kiire viljelyalueille länteen, koska saivat toimeentulonsa metsästä. He tutustuivat tarkemmin skyyttien välityksellä kreikkalaiseen, intialaiseen ja kiinalaiseen kulttuuriin ja elivät lähinnä näiden kulttuurivirtausten alaisina. He omaksuivat kreikkalaistyyppisen salpasulkiimen ja tiesivät raudan käytön; ovathan vanhimmat rautaesine löydöt Pohjois-Karjalasta. Kanssakäyminen skyyttien kanssa ilmenee monestakin seikasta, mm. koristeaiheissa. Rauhanomainen kanssakäyminen hurjan ratsastajakansan kanssa edellytti määrätynlaista luonnetta vastapuolelta ja sehän näkyy nykyäänkin karjalaisista. Sanoihan se tiedemieskin, että karjalaiset eivät osaa muuta kuin laulaa ja tanssia. (Tiedemies oli muuten Rooman kulttuurin erikoistuntija.) Oli miten oli, esitän nyt muutamia skyyttien ja karjalaisten koristetyyppejä. Koska kirjani teemana on lukot, löydämme esitettyjä koristeaiheita karjalaisista lukoista. Viikinkien vaikutus on myöhäisempää samoin kuin erilaisten tyyli-suuntien vaikutteet.

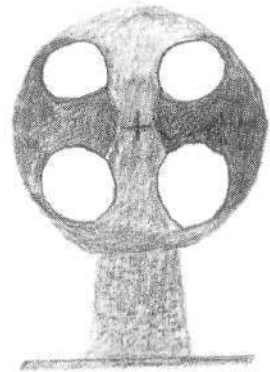
Meidän täytyy luoda eteemme seuraava kuva. Karjalaisten kulttuurin toiminta-akseli ulottuu muinaisina aikoina Karjalan kannakselta ja suurten vesien rannoilta etelään Novgorodin paikkeille. Akselin länsipuolella vaikuttavat vilja- ja vakkasuomalaiset ja virolaiset. Nämä kaikki käyttävät puukoneistoisia puukoppalukkoja. Akselin itäpuolella koillisessa ovat syrjäänit, jotka myös olivat suomensukuisten kansojen alkupään vaeltajia. Heiltä olen löytänyt vain yhden puulukon, senkin Hampurin kansatieteellisestä museosta. Esitän sen nyt tässä. Se on harvinaisuus. Puulukkoja ovat käyttäneet myös mordvalaiset ja tscheremissit, jotka jäivät Volgan mutkaan, kuten tiedämme. (Ks. kuvat.) Karjalaiset ovat siis jääneet heimojen väliin tuoden viimeisimmät silloisten sivistyskansojen vaikutteet mukanaan, jotka näkyvät karjalaisten omissa omalaatuisissa lukoissa. (Ks. kuvitusta.) Lukkojen muodoissa on havaittavissa meille opettujen taidesuuntien ja muotojen piirteitä, esimerkiksi romaanisesta taiteesta, gotiikasta,

barokista, rokokoosta, kansallistyylistä jne. Nämä kaikki ovat kuitenkin ajoitet-
tuja myöhemmille ajanjaksoille. Skyyteistä ei paljoa puhuta. Löysin tuosta
”The Scythians” kirjasta kuitenkin erittäin mielenkiintoisen kohdan (ehkä joku
muukin on sen lukenut), joka kuvaa Ukrainaan saapuneita nomadeja: ”The lat-
ter were fair-haired men of the long-headed type, quite probably Thracians; *they*
carried battle-axes of European shape, they had domesticated the horse and, *be-*
fore burial, they daubed their dead with an ochre paint which stained even their
bones a reddish color.” (Käännös: jälkimmäiset olivat tyypiltään vaaleatukkai-
sia, pitkäkasvoisia ihmisiä, aivan kuin traakkialaiset; he kantoivat mukanaan
eurooppalaismallisia sotakirveitä, he olivat kesyttäneet hevosen, ja ennen vaina-
jan hautaamista he töhrivät kuolleet okra-värillä, joka antoi vieläpä luillekin
punaisen sävyn.) Muistanemme balttilaiset punamultahaudat Suomestakin. Mi-
tä sotakirveisiin tulee, omaksuttiin muuallakin suojelevien esineiden muotoja
koristeaiheiksi lukkoihin. Kyseessä olevat karjalaisten lukot voisivat vastata
muodoltaan sotakirveitäkin. Monet uskomukset ja taiathan liittyvät lukkoihin
ja avaimiin, kuten kirjoitukseni loppupuolella kerron.

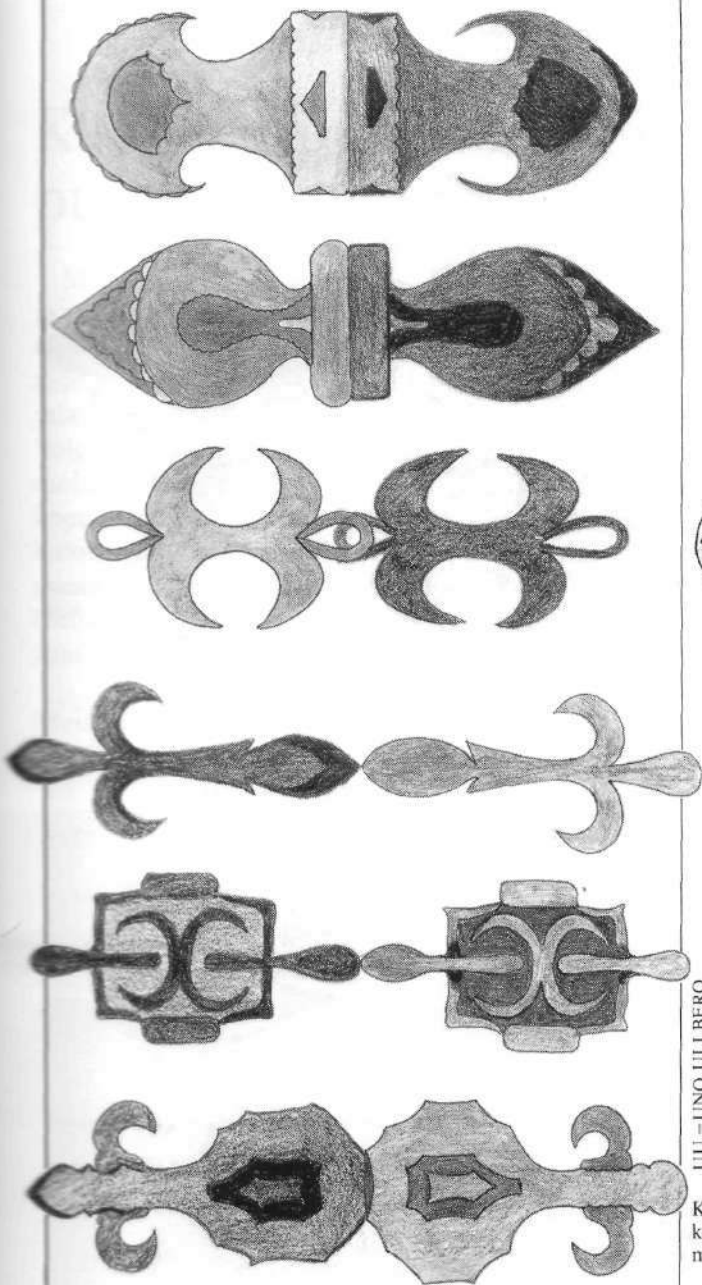

Skyyttien satulahihnan koris-
teaiheet, hautakumpu I, Pazi-
rik, teoksesta ”The Scythi-
ans”, Tamara Talbot Rice,
London 1957. Painettu: Tho-
mas Forman and Sons LTD,
Nottingham.

Hiekkakivestä muotoiltu kar-
jalaisten epäjumala. Vertaa
skyyttien koristeaiheisiin ja
karjalaisiin lukkolevyihin tai -
kilpiin.

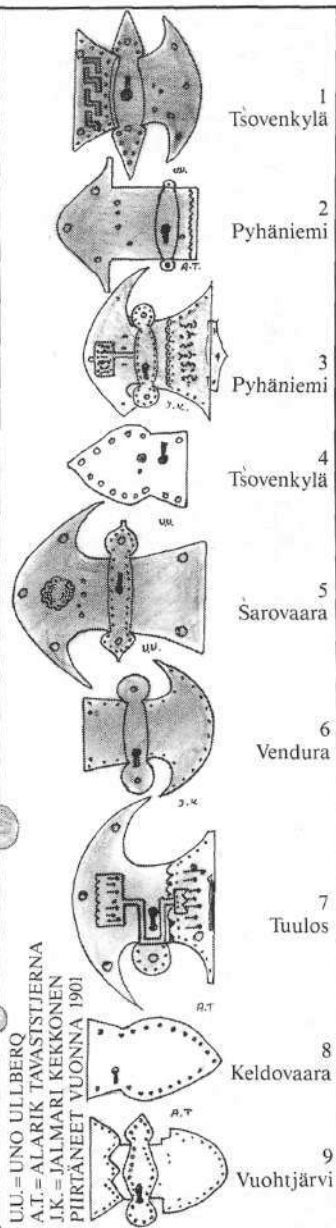

Skyyttien satulahihnan ratsastajaa suojelevat koristeaiheet. Vertaa kuviointia karjalaisten levylukkojen muotoihin.

U.U. = UNO ULLBERG
 A.T. = ALARIK TAVASTIERNÄ
 J.K. = JALMARI KEKKONEN
 PIIRTÄNEET VUONNA 1901

Karjalaisia levylukkoja. Näistä lukolevyistä nykyisten taidesuuntien mukaan löytää barokkia ja omalaa-tuista karjalaista tyyliä.

Barokkia edustaisivat numerot: 4, 8, 9.
 Vanhaa karjalaista tyyliä edustaisivat numerot: 1, 2, 3, 5, 6, 7.

1
Tsovenkylä

2
Pyhäniemi

3
Pyhäniemi

4
Tsovenkylä

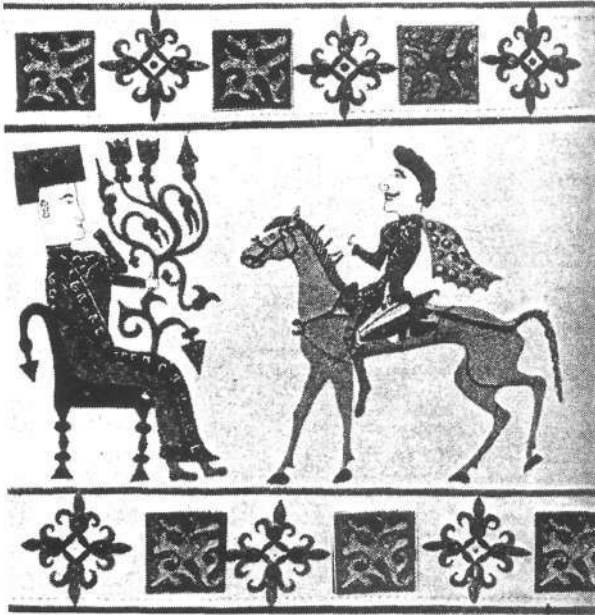
5
Sarovaara

6
Vendura

7
Tuulos

8
Keldovaara

9
Vuohjärvi

Yksityiskohta seinävaatteesta. Vuoristosoturi esittäytyy Suurelle Jumalattarelle. Löytö hautakummusta 5, Pazirik, itäinen Altai. Viides vuosisata eKr. Säilytetään Eremitazissa, Leningrad.

Avainkilpi eteläisestä Aunuksesta. Kuvio muistuttaa seinävaatteen liljaiheista koristetta.

Vuokkiniemi, Itä-Karjala. Valok. J. K. Inha, v. 1894. N:o 1378, Stålberg, Helsinki.

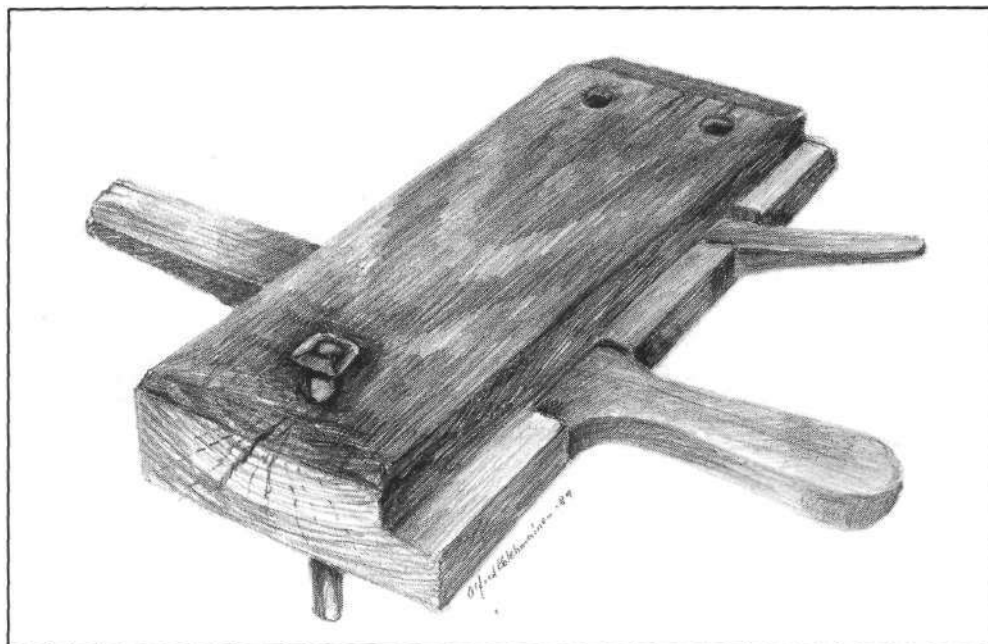

Karjalan puukoneistoiset puukoppalukot

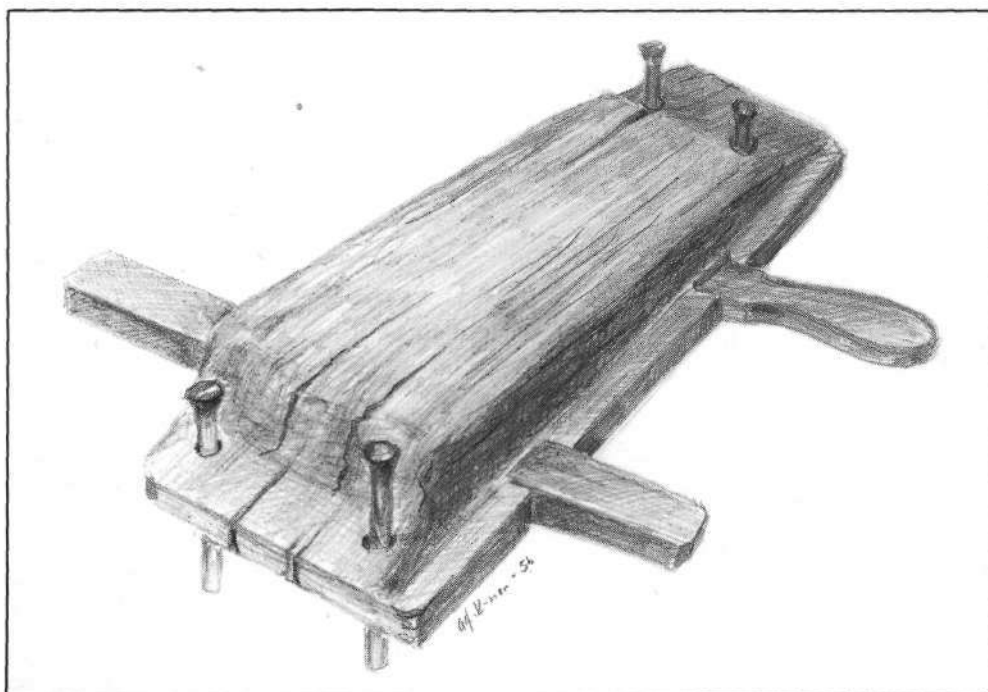
Mainitsin jo aikaisemmin puukoneistoisen puulukon levinneen lähinnä vilja- ja vakka-Suomeen. Itä-Karjalassa niitä ei tiedetty käytetyn ja Suomen Karjalassa niitä on hyvin vähän säilynyt tai niitä ei ole ollutkaan, kuten aikaisemmin totesin. Suomen Kansallismuseon kokoelmissa on oikeastaan yksi merkittävä karjalainen puulukko Jaakkimalta ja toinen tscheremissien lukko Kazanin alueelta Volgan mutkasta. Vaikka nämä lukot ovat kopaltaan erimuotoiset, on niissä molemmissa rakenteellinen yksityiskohta samanlainen. Se on sivussa oleva koko kopan yli ulottuva ulkoneva reuna, johon on veistetty avainta ja salpaa ohjaavat kolot. Tällainen yksityiskohta puuttuu kaikista muista Suomen ja Euroopan puulukoista. Karjalaisen puulukon kopan muoto muistuttaa jonkin verran 5-kielisen kanteleen pohjaa. Näistäkin yksityiskohdista jokainen voi tehdä omat johtopäätöksensä. Omista en halua puhua, koska kukaan ei ole kiinnostunut.

Muut Karjalan puukoneistoiset puulukot ovat myöhempää tekoa, eräät tehty ohjeitteni mukaan. Tyypiltään ne vastaavat vilja-Suomen puulukkoja.

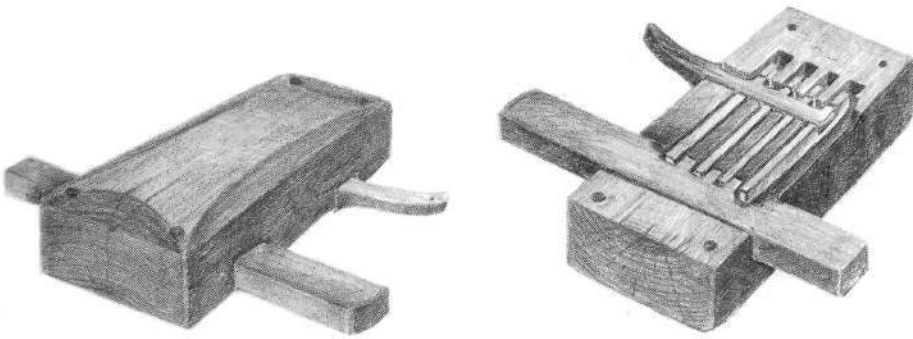

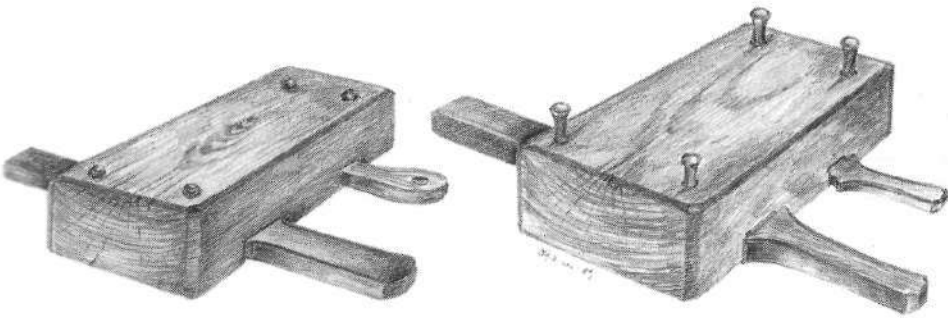
Tscheremissien puukoneistoinen puulukko, jossa on reunus. Kazanin alue, SSSR.
KM 4825:90.

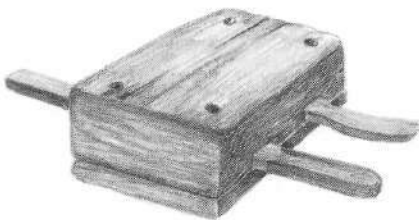
Karjalainen puukoneistoinen puulukko, jossa on reunus. Jaakkima. KM. B1057.

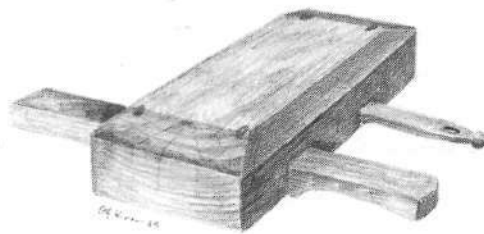
Rääkkylän puulukko päältä ja koneiston puolelta katsottuna.

Puulukkojen uudempaa "tuotantoa" Virolahti ja Valtimo.

Puukoneistoinen puulukko. Lepästä valmistettu. Pielisjärvi. KM. B 124.

Puukoneistoinen puulukko, haapaa. Pielisjärvi. KM. B 123. Tavallisesti koppa tehtiin koivusta.

Karjalaisia puulukkoja.

HOEDVINEN - TSCHEREMISSEN

Nichts

SYRJÄNEN III

Nichts

SYRJÄNEN II

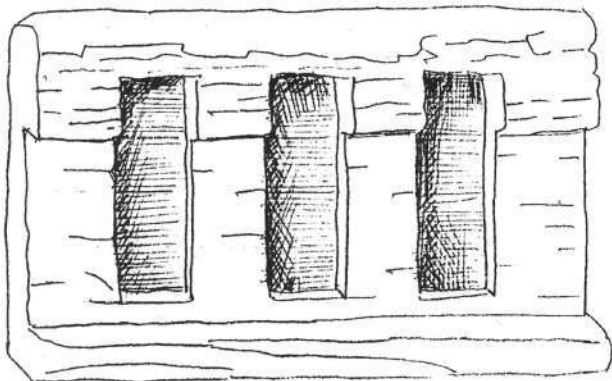
Nichts

SYRJÄNEN I

11. 45:20

Kauf Mus. Budapest
Expedition Prof. Balogh

Türschloss.

$\frac{1}{2}$ nat. Gr.

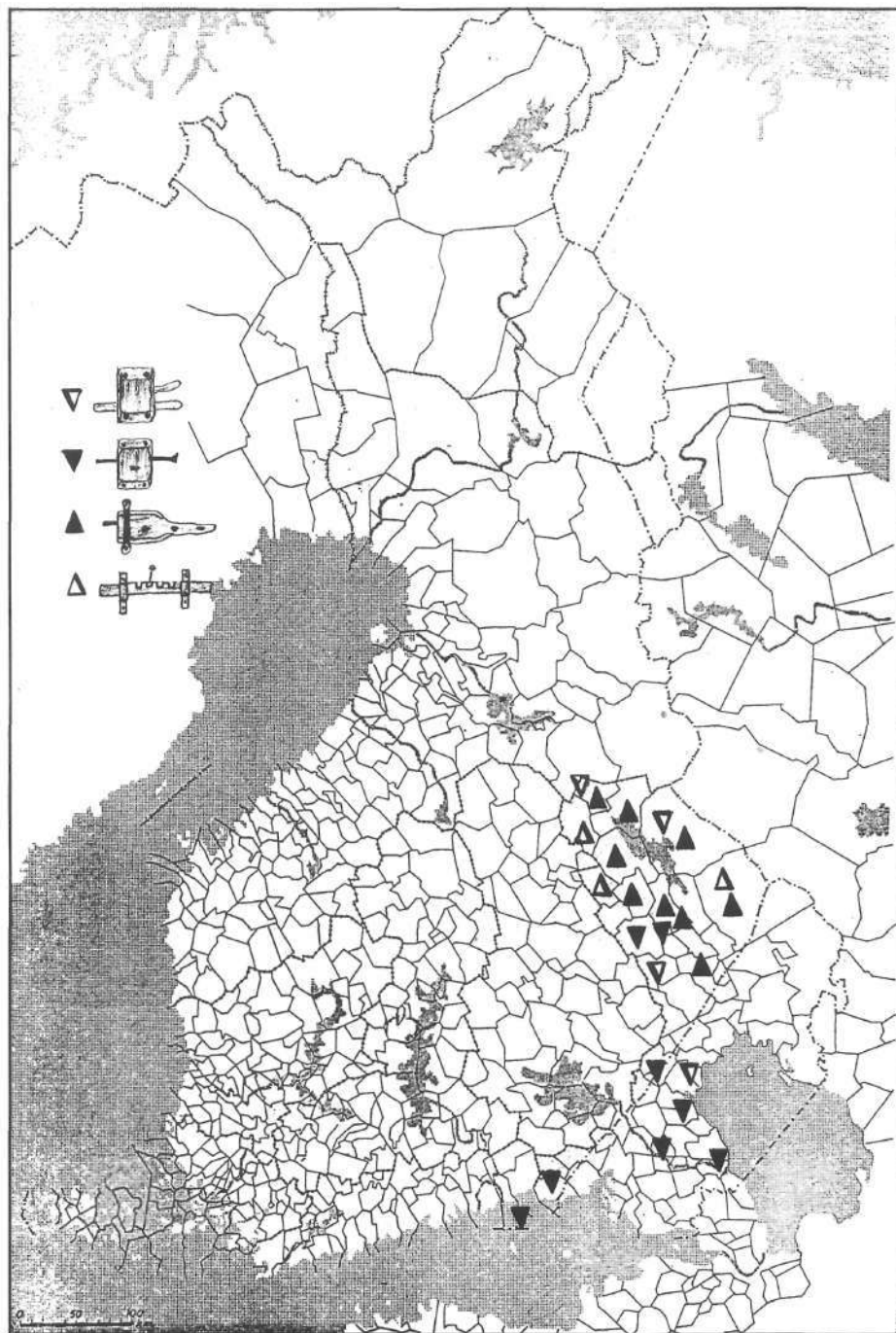
Aus hellem Holz. $17\frac{1}{2}$ cm. lg. 11 cm br. Merin Querschnitte für 3 kleine
Hölzer zum hinauf u. herunter Schinden.
Diese Hölzer 5 cm lg., 1,4 cm br. Riegel $25\frac{1}{2}$ cm lg. Schlüssel 23 cm lg.

Syrjänen, Kapjuškaja

FINNEN I

Kopioimani pääkirjan sivu Hampurin Etnografisessa museossa 1950-luvulla. Tämä syrjäänen kolmi-
palikkainen puulukko on mitä primitiivisin ja varmastikaan ei ole egyptiläinen vaan suomalais-ugrilainen.
Salpa ja avain työntyvät samaan koloon. Kuva vastaa alkuperäistä piirrosta.

Suomen Pohjois- ja Etelä-Karjalan vanhat lukot ovat harvassa. Vaakasuora rautakoneistoinen puukoppalukko on levinnyt Pohjois-Karjalaan Pohjanmaalta. Pystysuora rautakoneistoinen puukoppalukko on levinnyt Hämeestä ja sitä on käytetty karjalaisen erikoistyyppisen lukon asemesta (ks. Seura-saaren Kaukolan aitan lukkoa). Puulukot on tehty 1960-luvulla. Salpasuljin kuten muutkin tässä mai-nitsemani lukot ovat väistyneet erilaisten rautalukkojen tieltä.

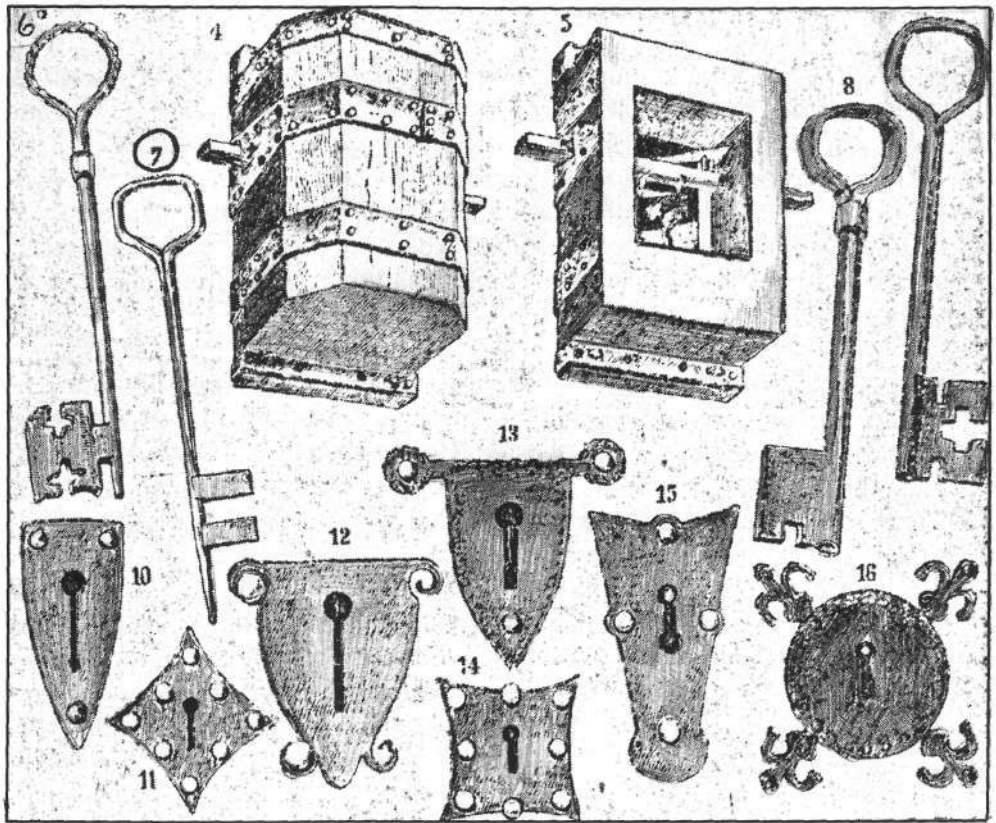
Karjalan rautakoneistoiset pystykoppaiset lukot

Näidenkin lukkojen määrä on minimaalinen, kuitenkin jonkin verran on tätäkin tyyppiä käytetty. Rautakoneistoinen pystykoppainen puulukko varustettiin salpaa tukevalla jousella ensimmäisen kerran Saksassa 1200-luvulla. Täältä tyyppi levisi Viroon todennäköisesti saksilaisen ritarikunnan mukana. Suomessa tyyppin vanhin levinneisyysalue käsittää vesireitin Suomenlahdesta Vesijärvelle ja siitä Kokemäenjokeen. Vanhimmat koppatyypit ovat yksinkertaiset ja edustavat lähinnä barokkia ja gotiikkaa, vanhimmat ehkä romaanista taidesuuntausta. (Ks. piirrosta.)

Puukoppalukkojen rautakoneisto perustui kreikkalaiseen salpasulkimeen, johon keksittiin jousi pitämään salpaa tukevasti korvakkeissa. Kuvassa A menetelmä näkyy selvästi. Avaimella nostettava jousi päästää salvan kulkemaan edestakaisin ja lukitus laukeaa. Karjalaisissa tämän tyyppin lukoiissa käytettiin usein kaksoisjousta, kuten tässäkin kuvassa näkyy. Jousia saattoi olla useampiakin, ks. Joensuun lukkoa.

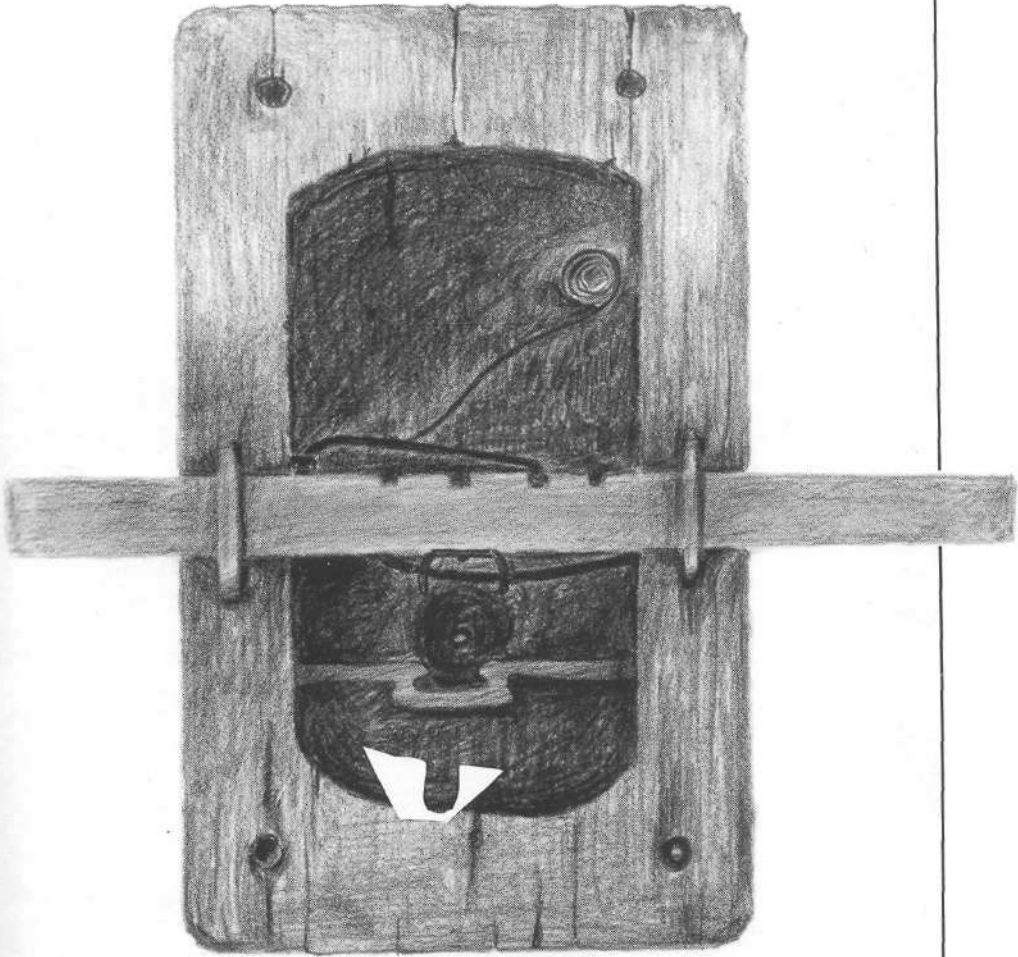
Kuten aikaisemmin mainitsin, karjalaiset perinteilleen uskollisina käyttivät lähinnä raudasta valmistettuja lukkoja ilman puista koppaa. Puukopat olivat läntistä vaikutusta. Seuraavassa kuvasarja löytämistäni rautakoneistoista pystykoppalukoista Karjalasta. Esineet kuuluvat Suomen Kansallismuseon kokoelmiin, s. 36.

Seurasaaren ulkomuseoon on saatu pelastettua pari karjalaista aittaa, Sakkolasta ja Kaukolasta. Molemmissa on rautakoneistoinen pystykoppainen lukko, ks. valokuvat. Kaukolan aitan ovesta on jälki aikaisemmasta lukosta, joka on ollut todennäköisesti aunukselaista tyyppiä, ss. 34—35.

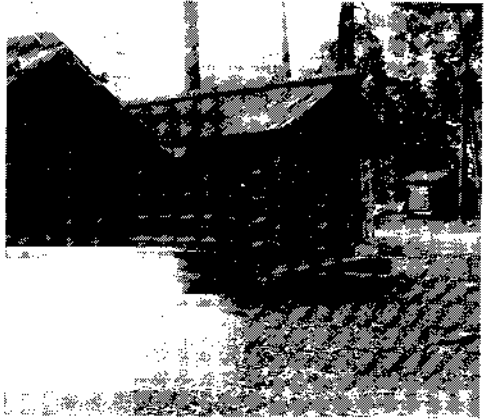
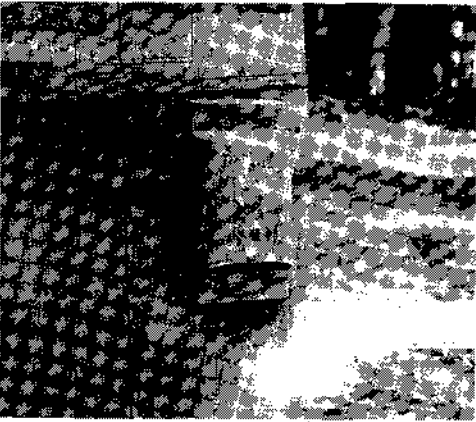
Vanhimmat rautakoneistoiset ja jousella varustetut pystykoppalukot Saksassa, romaanista ja goottilaista tyyliä. Umpivartinen avain on peräisin gotiikan aikakaudelta, Keski-Euroopasta n. 1400-luvulta, numero 7. (Centralblatt der Bauverwaltung, Berlin den 19. April 1902, ss. 186, 187).

Kuva A

Alfred Koskunen 1989

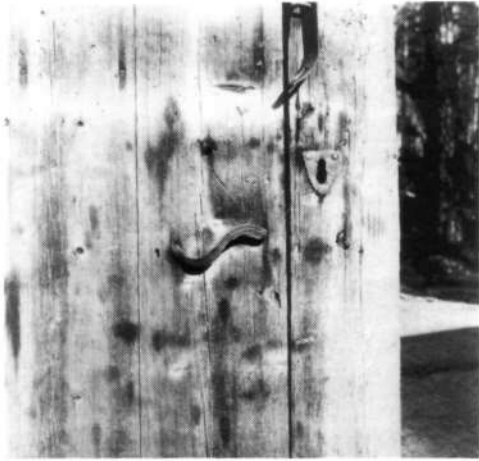
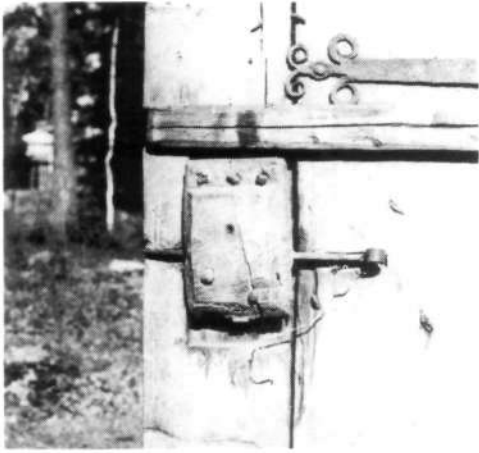
Kaksoisjousella varustettu lukko.

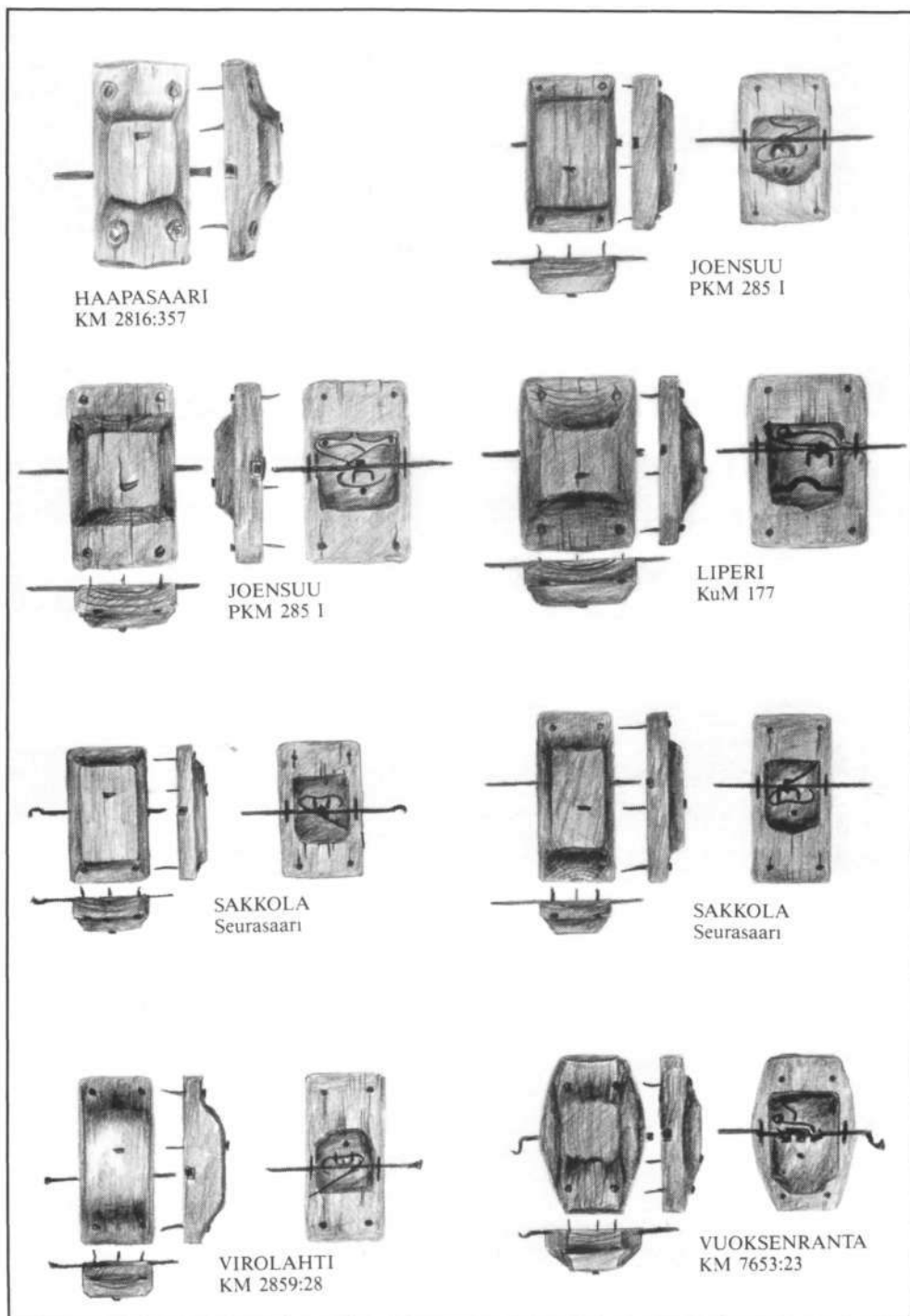
Kaukolan aitan ovi lukkoineen ja aitta. Valok. Alfred Kolehmainen 1989. Seurasaaren ulkomuseo.

Kaukolan aitan ovi, jossa jäljet karjalaisesta erikoismuotoisesta lukkolevystä. Valok. Alfred Kolehmainen 1989. Seurasaaren ulkomuseo.

Aitan ovi lukkoineen ja saranoineen Sakkola (Karjala) Valok Alfred Kolehmainen 1989 Seurasaaren ulko-
museo.

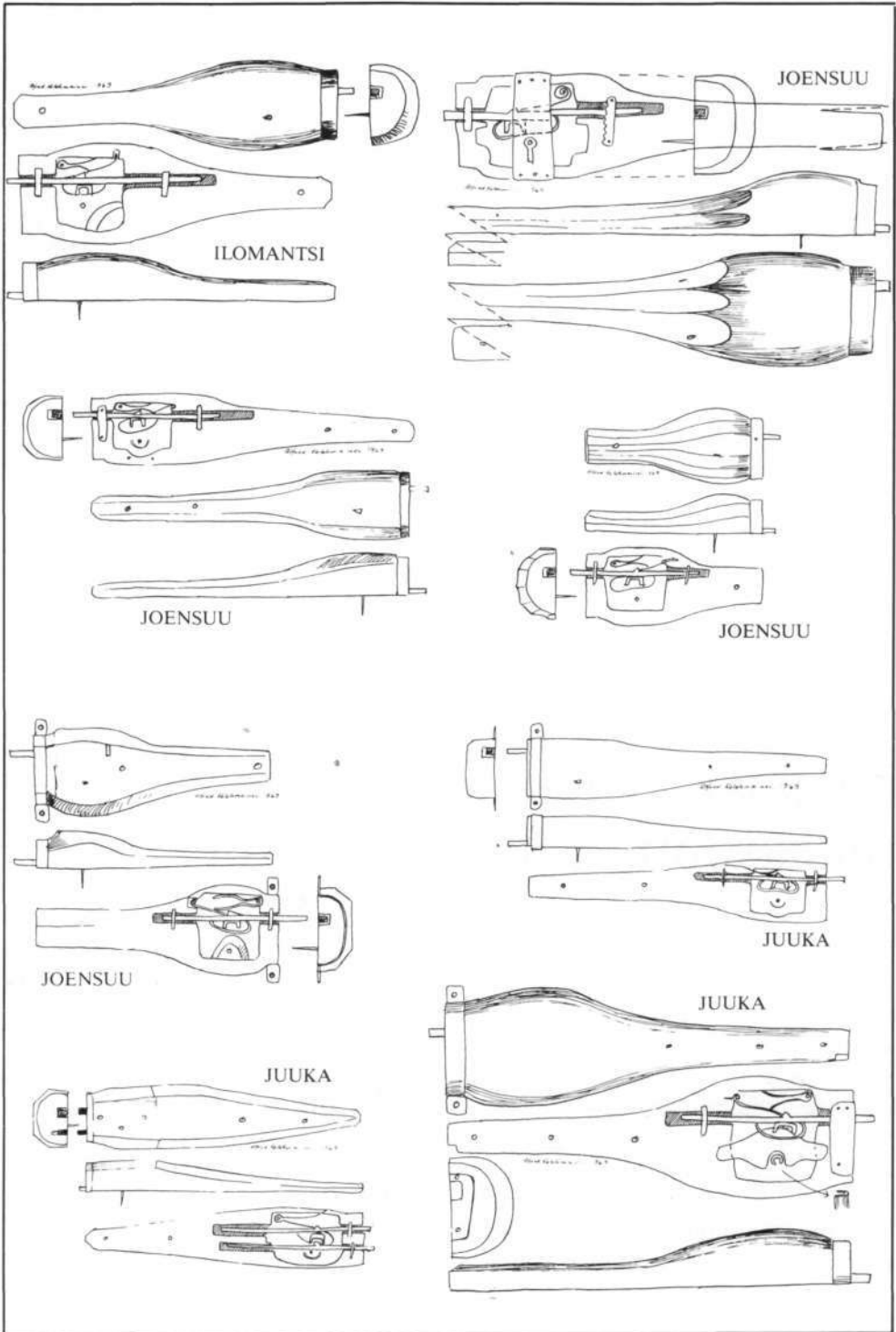

Karjalaisia rautakoneistoisia pystykoppalukkoja

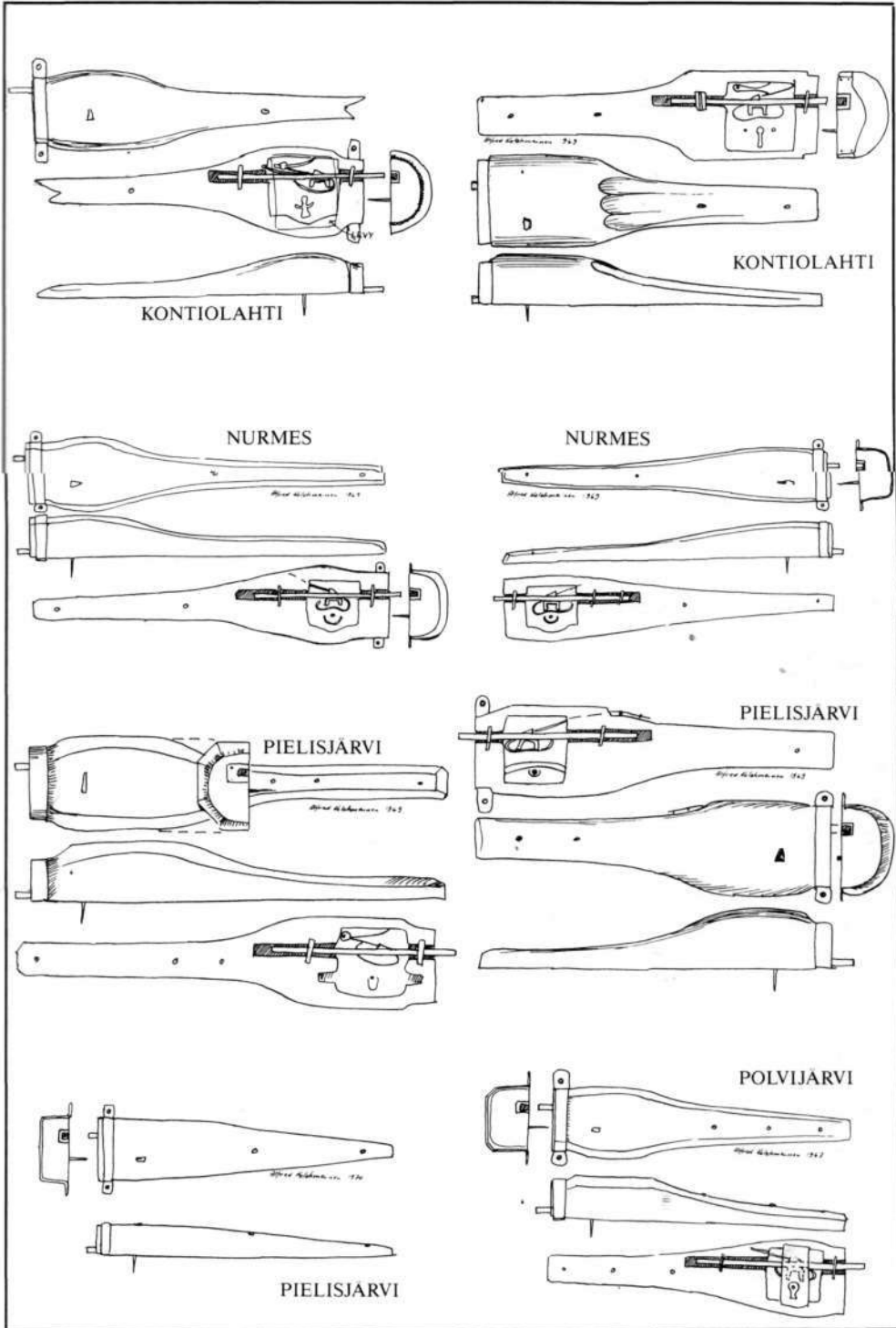

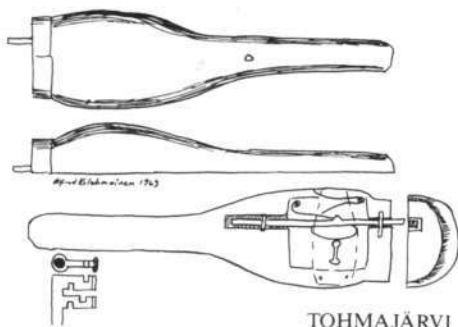
Karjalan rautakoneistoiset vaakasuorat puukoppalukot

1700-luvun loppupuolella Kustaa III aikana rokokooohon pohjautuva kustavilainen tyyli suunta sai voimakkaan jalansijan Suomessa. Rakennettiin paljon hirsirakennuksia, tehtiin huonekaluja, koristeltiin, tehtiin kauniita vaatteita jne., mutta sotiakin käytiin, ja lähinnä niistä johtuen Karjala jäi paitsi kustavilaisesta virtauksesta tuona aikana ja vasta myöhemmin omaksui sen piirteitä. Näistä piirteistä voidaan mainita juuri nämä vaakasuorat puukoppalukot, jotka tosin saivat jalansijan melkein vain Pohjois-Karjalassa Pohjanmaalta tulleen virtauksen tuloksena. Itä-Karjalassa ei näitä eikä pystykoppaisiakaan lukkoja käytetty, vain rautaisia. Kirjassani "Lukkoperinne" olen kertonut tarkemmin näistäkin "läntisistä" lukoista, joten tässä esittelen vain kenttätyönä piirtämiäni vaakasuoria puulukkoja, jotka siis olivat vielä käytössä aittojen lukkoina. Näissäkin lukoissa on useimmiten koneisto kaksoisjousella varustettu länsisuomalaisista poiketen. Tällaisia vaakasuoria puukoppalukkoja on käytetty myös Baltian maissa.

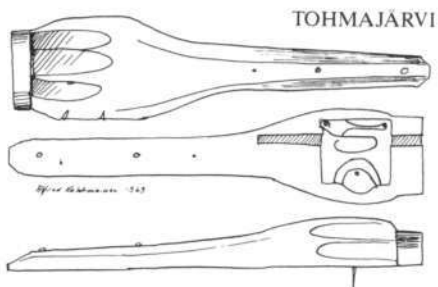

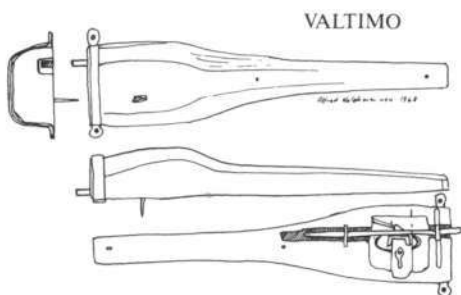

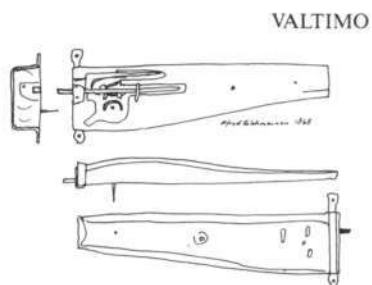
TOHMAJÄRVI

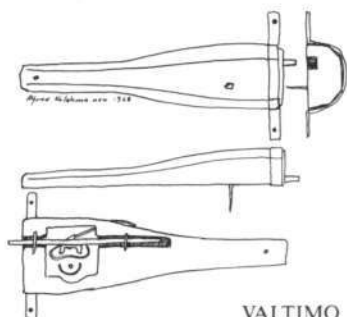
TOHMAJÄRVI

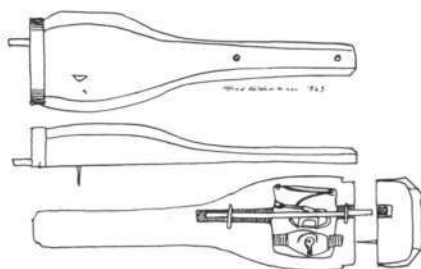
VALTIMO

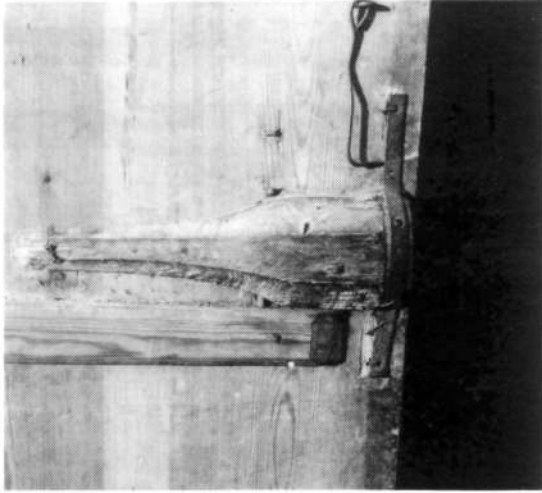
VALTIMO

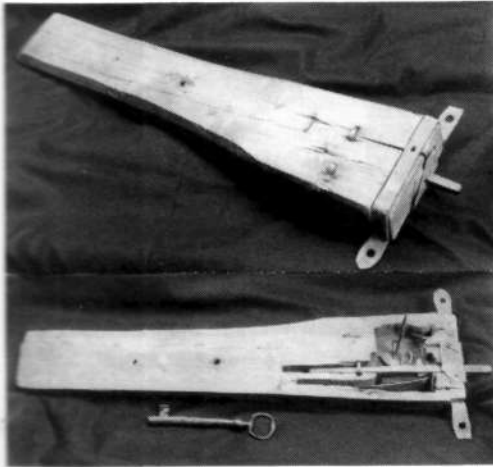
VALTIMO

VÄRTSILA

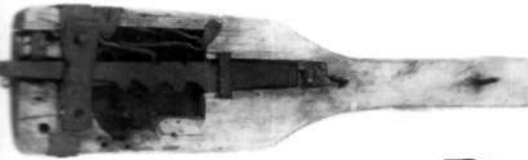
Aitan vaakasuora lukko. Valok. Alfred Kolehmainen. Murtovaara, Valtimo.

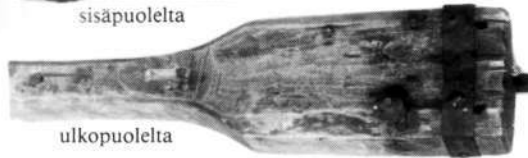
Valtimo Murtovaara. Valok. 1988 Ulla-Maija Parikka.

Valtimo Murtovaara. Valok. Alfred Kolehmainen 1989.

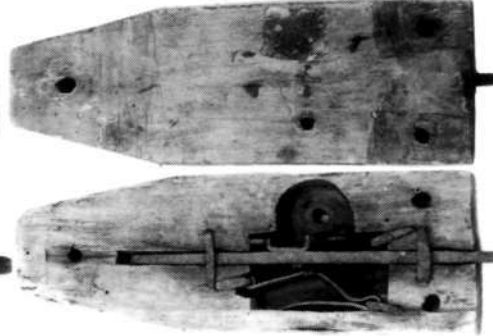

sisäpuolelta

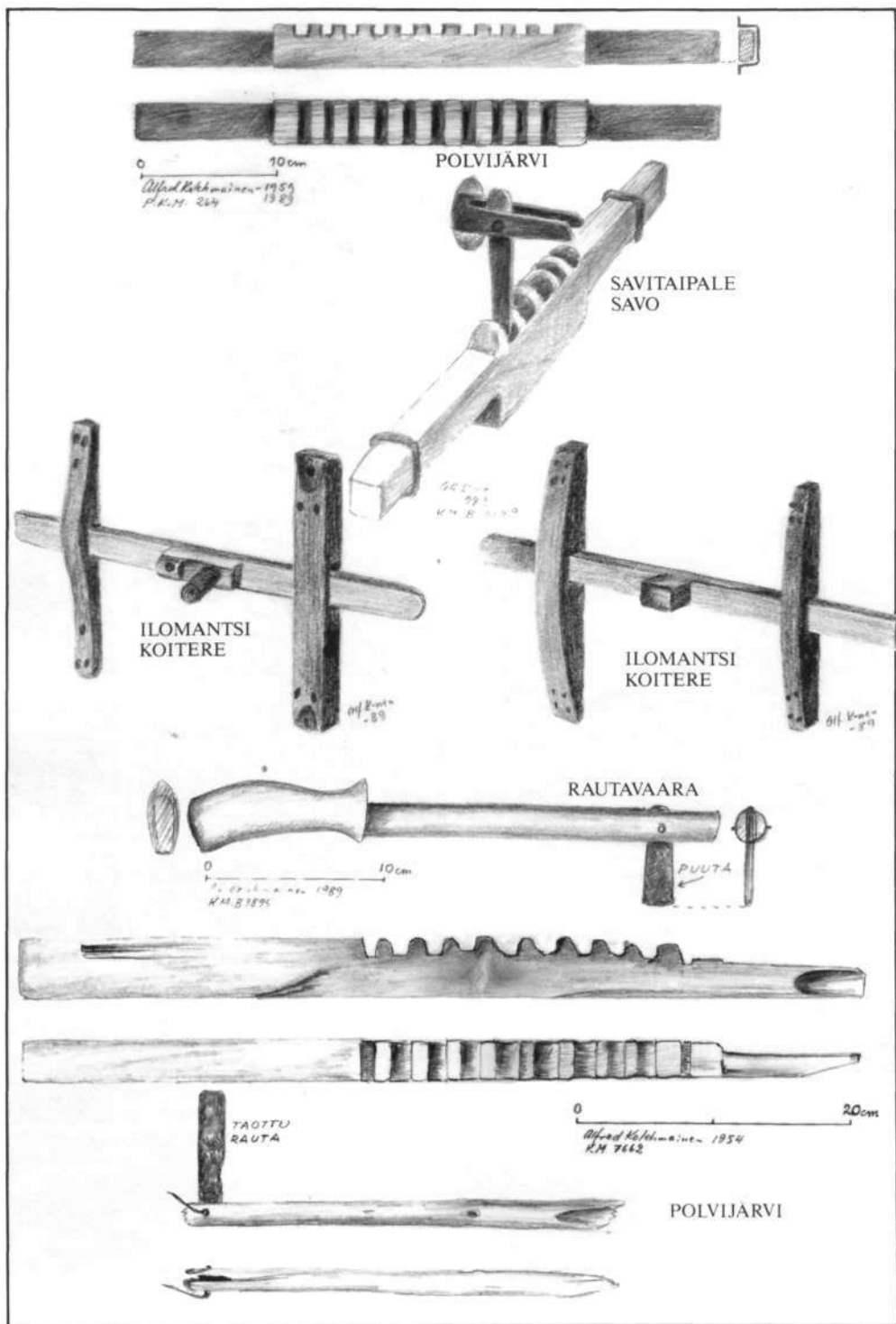

ulkopuolelta

Eestiläinen vaakasuora puukoppalukko. Tehty 1863, Väike-Maarja Tarton kansatiet. museo.

Eestiläinen vaakasuora puukoppalukko. Tehty 1860, Ambla, Tarton kansatiet. museo.

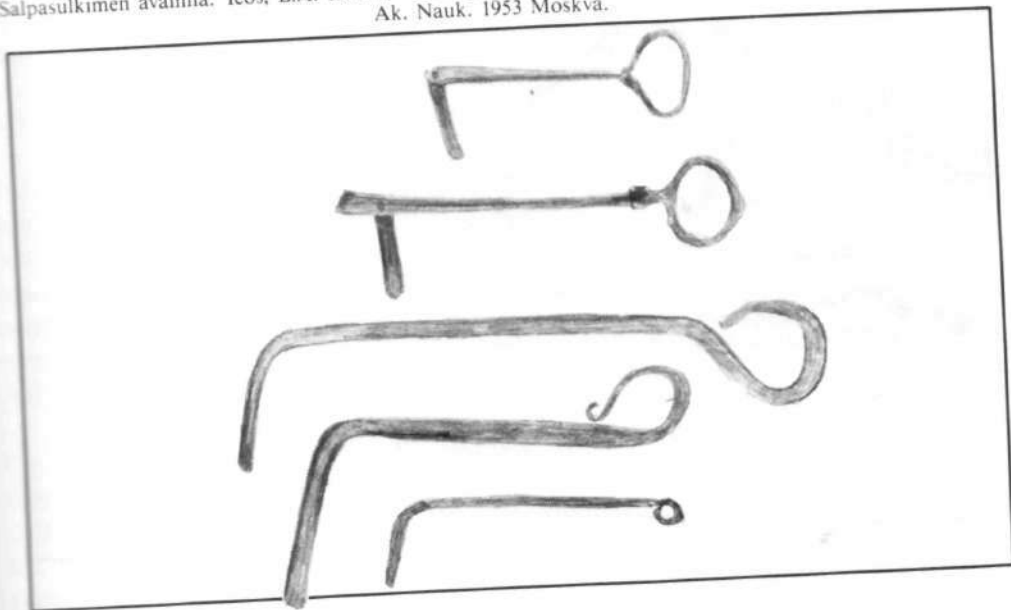

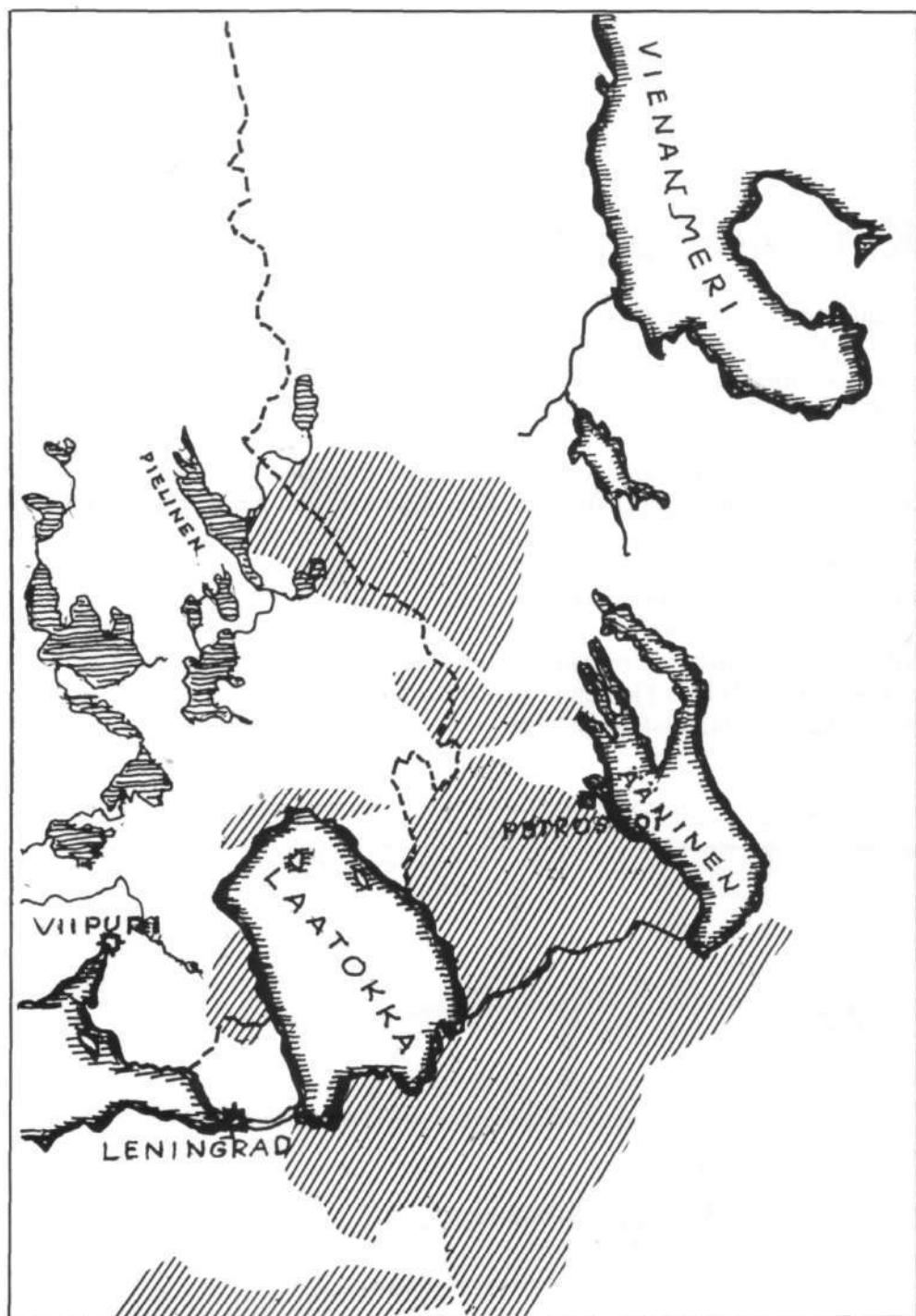
Karjalan salpasuljin

Kuten aikaisemmin olen maininnut, salpasuljin oli kreikkalaisten keksimä laite, joka sijoitettiin seinän sisäpuolelle ja avattiin avaimella. Tätä vanhempi puulukko sijoitettiin ulkoseinään tai oven ulkopintaan ja se oli näin ollen epäkäytännöllinen. Sillä heimolla, joka vaelsi muiden suomensukuisten heimojen keskellä ja asettui kannakselle, jota ryhdyttiin nimittämään Karjalan kannakseksi ja asukkaita karjalaisiksi, oli salpasuljin tiedossa ajat sitten johtuen heidän vaellusreittinsä kulusta maitten läpi, joita nykyään Novgorodin maiksi nimitetään. Täällä oli voimakas kreikkalainen vaikutus ja niinpä karjalaisetkin saivat siitä vihjeitä. Novgorodin kaivauksissa on saatu hyvin paljon juuri salpasulkimeen liittyvää esineistöä, ks. kuvaa.

Karjalaiset käyttivät lähinnä nivelavaimia ja vastaavia salpoja. (Ks. kuvitusta: erilaisia salpasulkimia.) Hyvin köyhäksi jää tämänkin sulkijalaitteen kanta monen sodan hävittämässä Karjalassa.

Salpasulkimen avaimia. Teos, B.A. Kolcin, "Čornaja metallurgia i metalloobrabotka v Drevnej Rusi. Izd. Ak. Nauk. 1953 Moskva.

Karjalaisten erikoismuotoisten rautalukkojen levinneisyys 1940-luvulla.

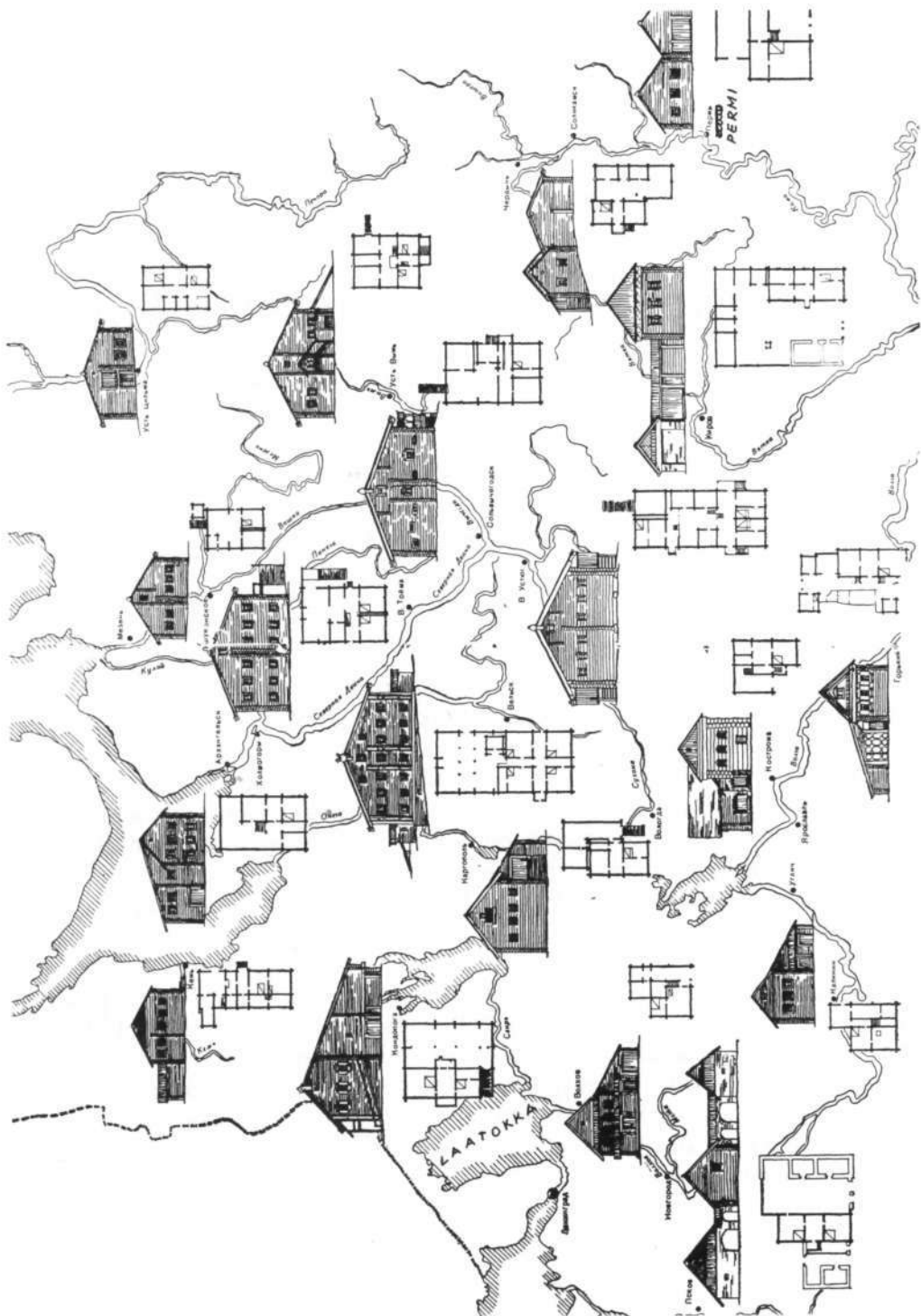
Karjalaisten erikoislaatuiset lukot

Skyyttien koristeaiheiden yhteydessä meillä oli jo puhe karjalaisista erikoistyyppisistä lukoista ja koristeista. Karjalaiset ovat muinaisuudessaan asuneet useamman kehittyneen kansan naapureina tai ainakin saaneet heiltä vaikutteita. Ennenkuin päästään lukkoihin, haluan käsitellä hieman ovi- ja kupoliasiaa.

Aittatutkimuksistani (Suomalainen aitta, Kolehmainen Alf., Laine A Veijo, Otava 1983) selviää rajakarjalaisen aitan ovenpielien rakenne. Se poikkeaa länsisuomalaisesta ja muista tyypeistä huomattavasti. Pihtipielet ja kamana ovat jyrkää tekoa ja osien upotustekniikka vastaa hiekkakivestä tai marmorista tehtyjä ratkaisuja (ks. V. Laineen valokuvaa). Taidehistorian prof. Lars Petterson on vakuttavasti todistanut tällaisen rakenteen juontuvan intialaisesta hiekkakivestä tehdystä palatsista. Tämä rakenteellinen ratkaisu kulkeutui myös Eurooppaan ns. sivistyskansoille, mutta aikaisemmin olivat tästä tietoiset Siperian metsävyöhykkeillä vaeltavat heimot (nyk. karjalaisetkin), ja taitonsa he pääsivät näyttämään vasta asetuttuaan pysyvästi asumaan, eivät hiekkakivestä vaan puusta, josta oli kaikkialla. Näin syntyi loistava puuarkkitehtuuri, joka myöhemmissä vaiheissa ammensi myös suurien eurooppalaisten tyyli-suuntien vaikutteita. (Ks. piirrosta.) Piirroksessa nähdään Pohjois-Venäjän *karjalaisten rakentamaa* puuarkkitehtuuria, jolla ei ole vertaakaan.

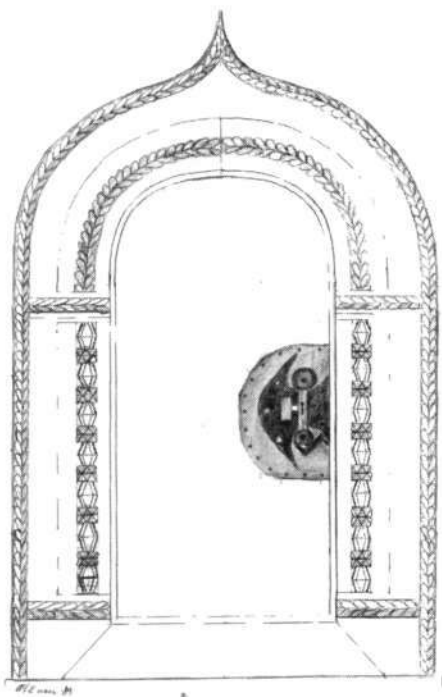
Intialaisista palatseista meitä kiinnostaa erityisesti portaaliosa, siis ovi ja sen puitteet. Vastaavanlaiset ratkaisut ovat nähtävissä Pohjois-Venäjän puukirkkojen arkkitehtuurissa ja kansanrakennuksissa, jotka ovat olleet karjalaisten rakentamia (alunperin), ks. piirrosta. Piirroksessa näemme hiekkakivi- tai marmorijäljitelmän puusta tehtynä ja puuoven, jossa on karjalainen erikoistyyppinen lukko. Kirkko, josta ovi lukkoineen on piirretty, sijaitsee Ishne-joen varrella Arhangelin piirikunnassa ja on peräisin vuodelta 1687.

On valitettavaa, että sodat ovat hävittäneet niin usein Karjalan kannasta ja meidän Raja-Karjalaa, eikä näille alueille ole jäänyt paljoakaan jäljelle aittojen ovista tai niiden mahtavista lukkolevyistä. Jotain on kuitenkin minulla piirrettyinä, Itä-Karjalankin puolelta. Samuli Paulaharjulla on muutamia 1907 tehtyjä piirroksia Raja-Karjalan ja Aunuksen lukoista, mutta tarkempia ovat vuonna

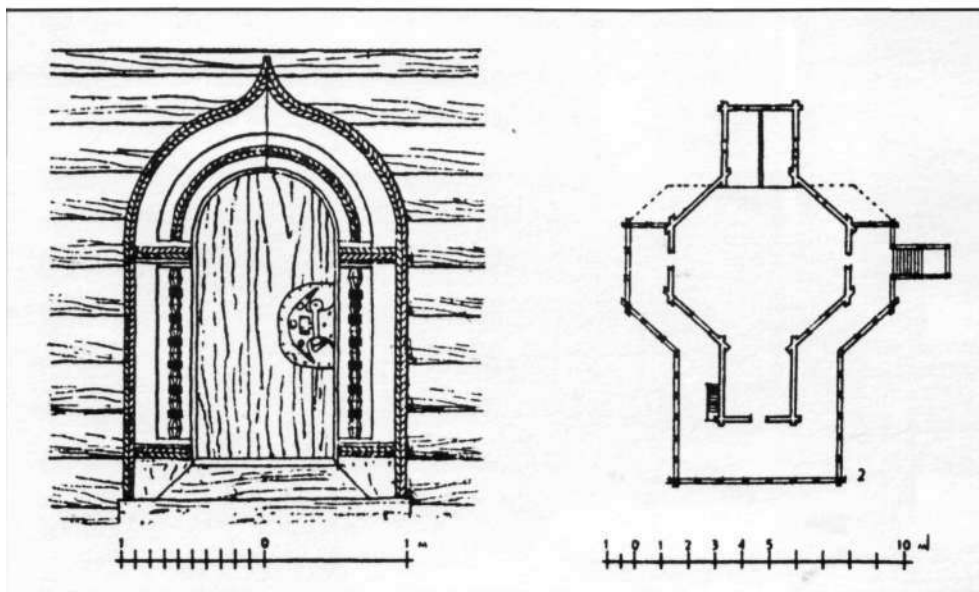

Vienan- ja Aunuksen-Karjalan mahtavaa hirsiarkkitehtuuria. Teoksesta: "Venäläisen kansanrakennuksen arkkitehtuuria", I.V. Makoveckij, Moskva 1962, SSSR Tiedeakatemia julkaisu.

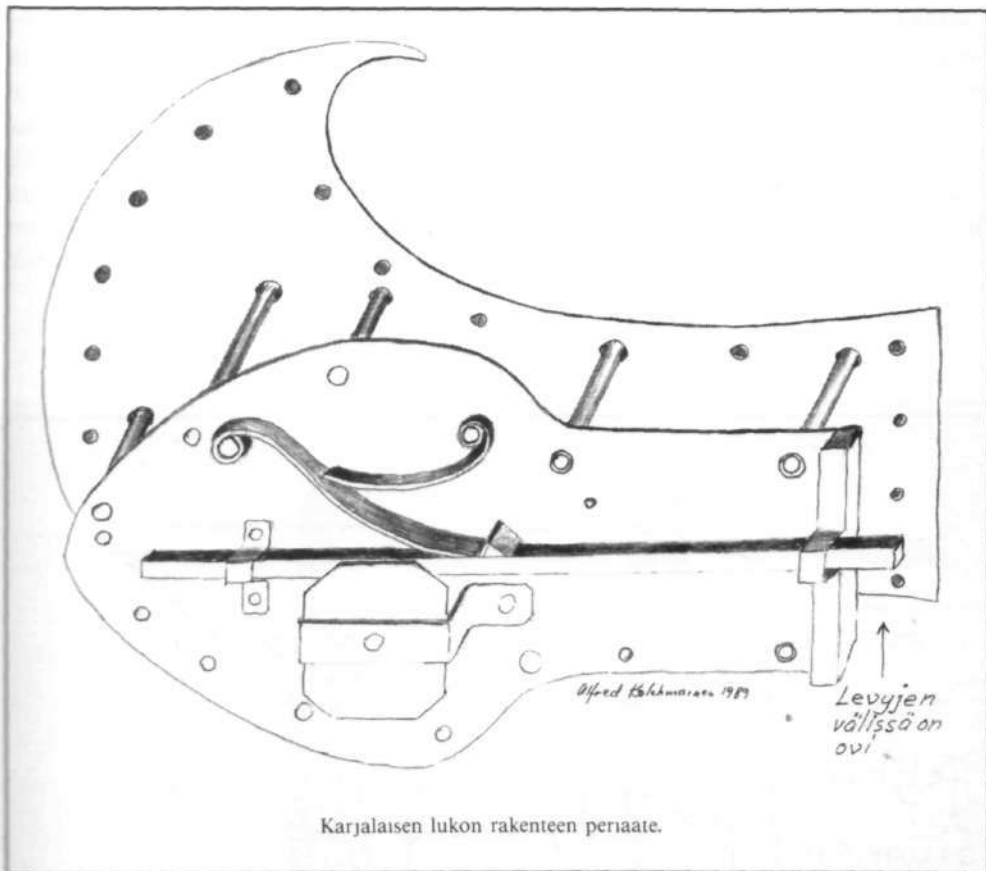
Puusta tehdyt portaalit myötäilevät hekkakivesta tehtyjä rakennelmia, jotka periytyvät Intiasta.

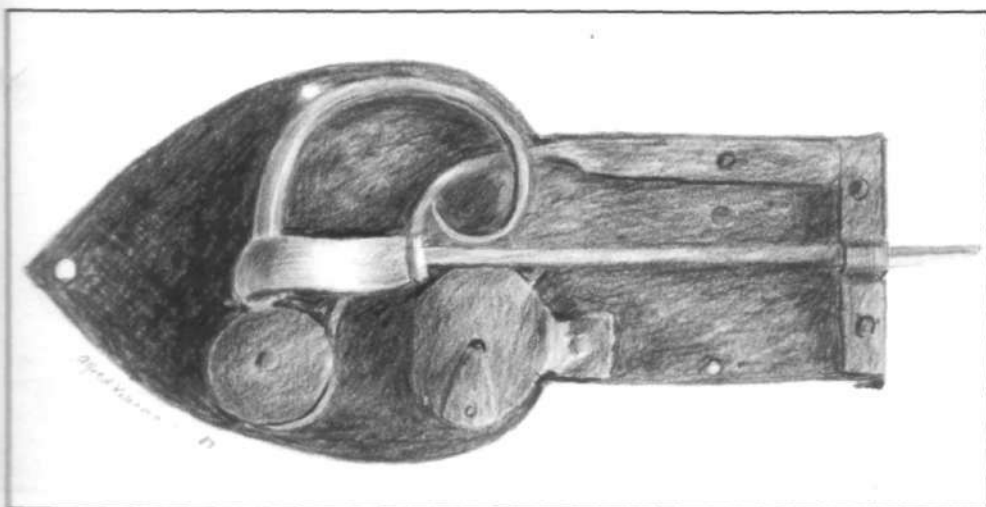
Portaali Ishne-joen varrella sijaitsevasta 1687 vuoden kirkosta Bogoslovskin-kylässä. Piirros teoksesta: "Istoriija russkoi arhitektury", Moskva 1956.

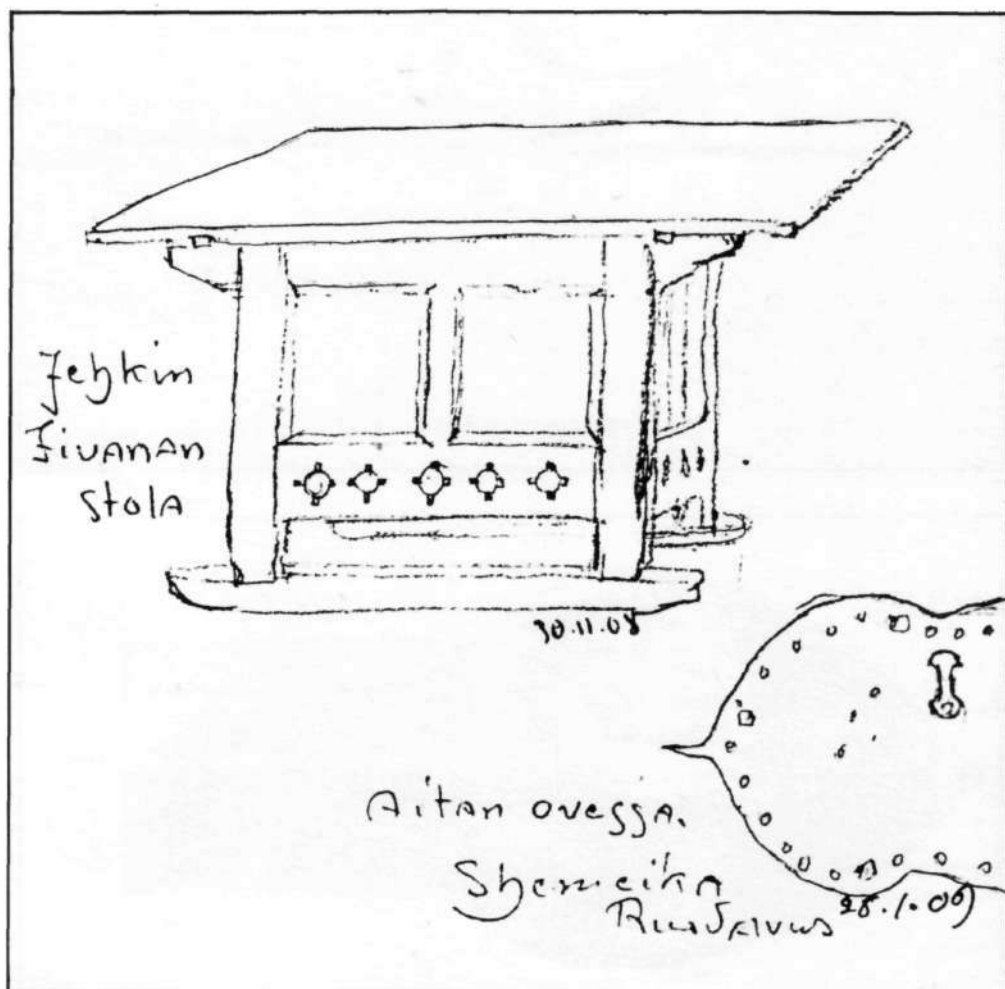
Rajakarjalainen ovi. Kamana ja pihtipielet. Valok. Veijo A Laine 1982. Parikkala, Siitonen.

Karjalaisen lukon rakenteen periaate.

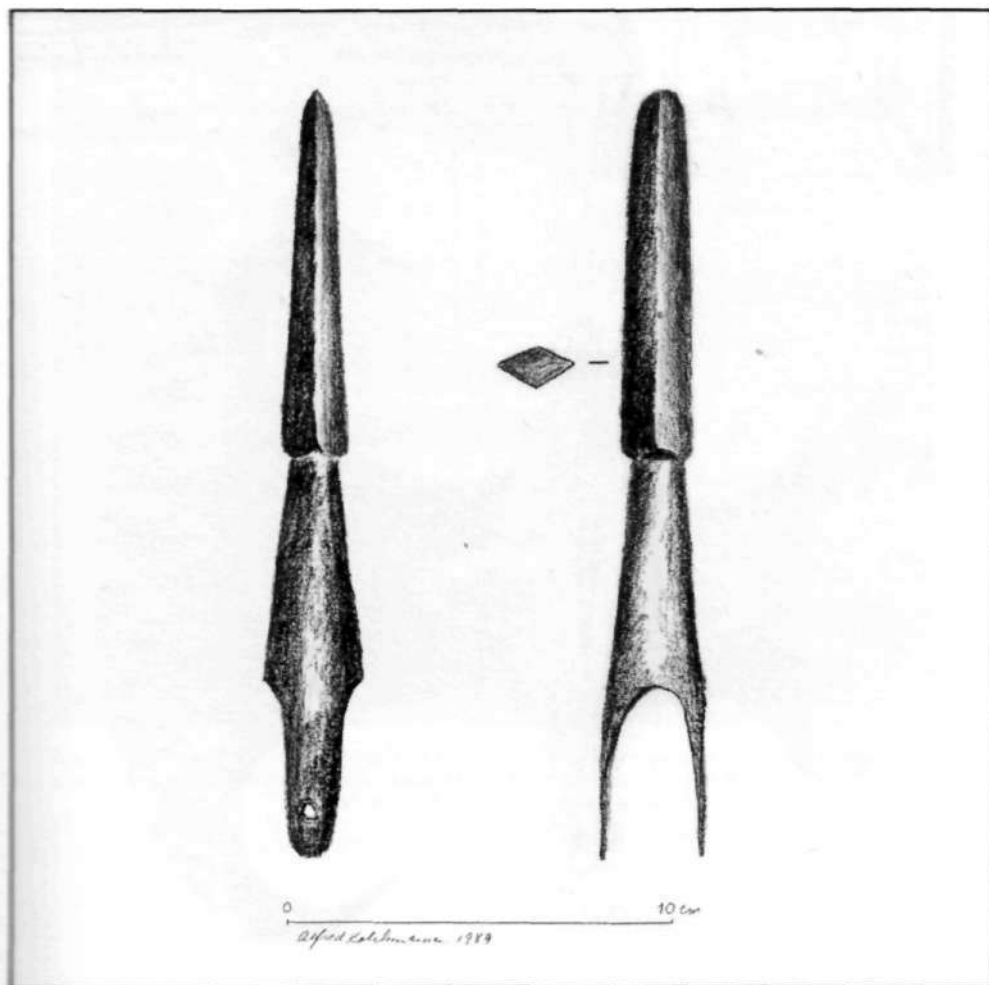

Karjalainen lukko.

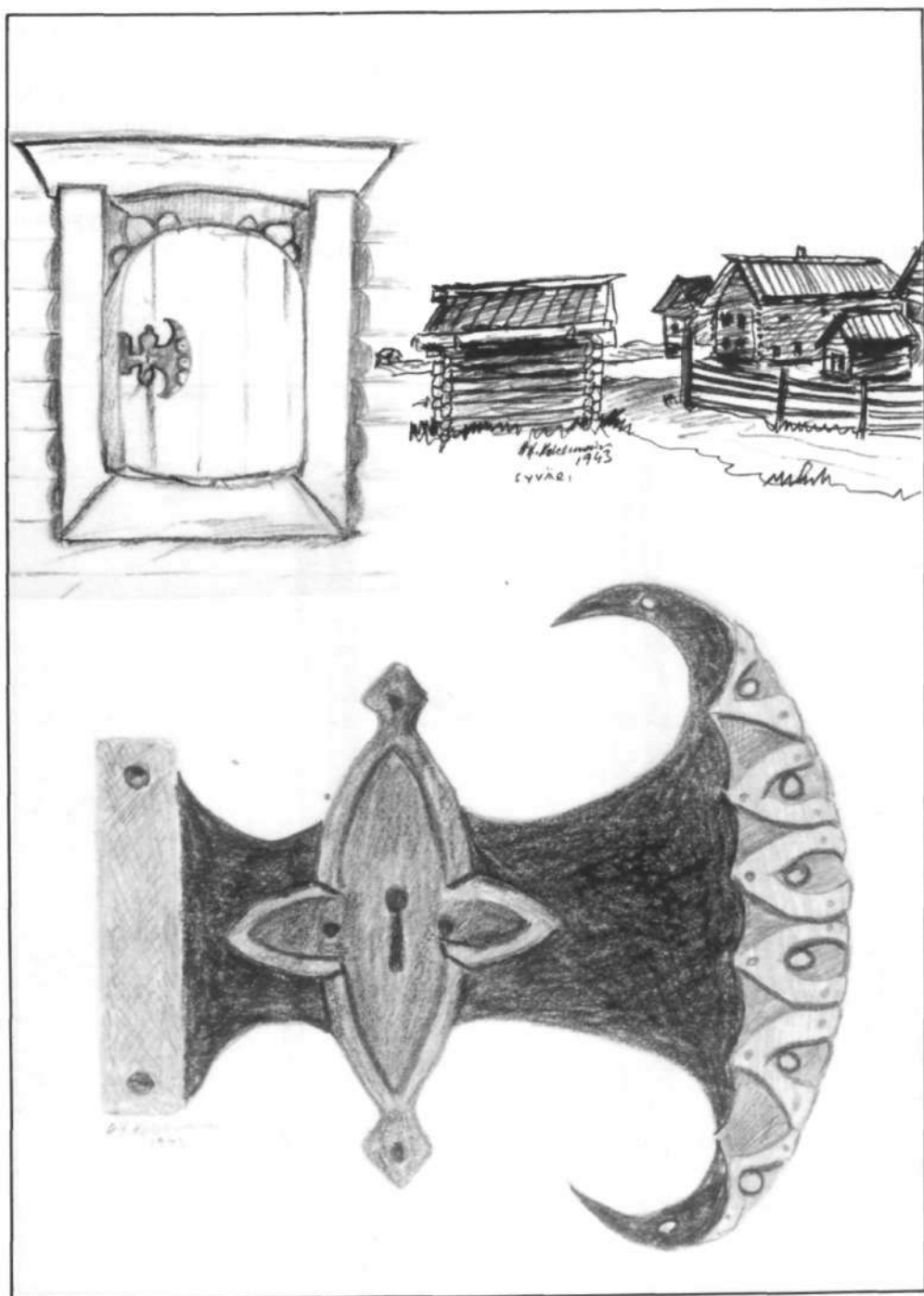

Samuli Paulaharjun piirtämä suistamolainen lukkolevy ja bysanttilaistyypinen pöytä, 30.11.08. Teoksesta Matkakuvia Karjalan Kankailta 1907, Samuli Paulaharju.

1901 arkkitehtiryhmän piirtämät lukot, ks. kuvitusta s. 24. Silloin ei ollut vertailuaineistoa saatavana kuten nyt, ja tietenkin näiden lukkojen koristeellisuus määriteltiin senaikaisten oppien mukaan: vallitsevana tyylinä pidettiin gotiikkaa ja tietenkin Suomessa niihin aikoihin herännyttä kansallisromanttista tyyliä. Karjalaiset ovat kuitenkin ammentaneet koristeaiheensa jo paljon aikaisemmin, nimenomaan pitkän vaellusjaksonsa alkua ajoista lähtien. Meidän sopii muistaa karjalaisten erikoinen ja omalaatuinen karhukeihäs, jota löytyy vain karjalaisilla ja Aasian kurganeista eli hautakummuista.

Karjalaisen karhukeihaan karkki.

Syvarilla piirretty luonnoslehtiön sivu, jossa on kuvattu Podporodzen taloja, aitan ovi ja sen karjalainen lukkolevy

Saunan ovi, jossa on karjalaistyyppinen lukkolevy. Pihtipielen ja kamanan konstruktio vastaa marmori- tai hiekkakivirakennetta. Valok. Helmi Virtaranta 1958, Tverin Karjala, Tolmatsun piirik., Kujazdovin kylä. Museovirasto.

Aitan (ambaran) ovi, jossa on ollut karjalainen erikoismuotoinen lukko-levy. Aunus, Odinoova, Aänisniemi. Valok. Tk. R. Peltola 1940-luvulla. Museovirasto.

Aitta (ambari), Sunkun pit., Selohkan kylä, Aunus. Valok. R. Peltola 1940-l. Museovirasto

Eestiläisen vanhan "rehetuban" ovi. Vertaa ovenpieliä karjalaisten vastaaviin. Valok. Alfred Kolehmainen 1969. Tallinnan ulkomuseo.

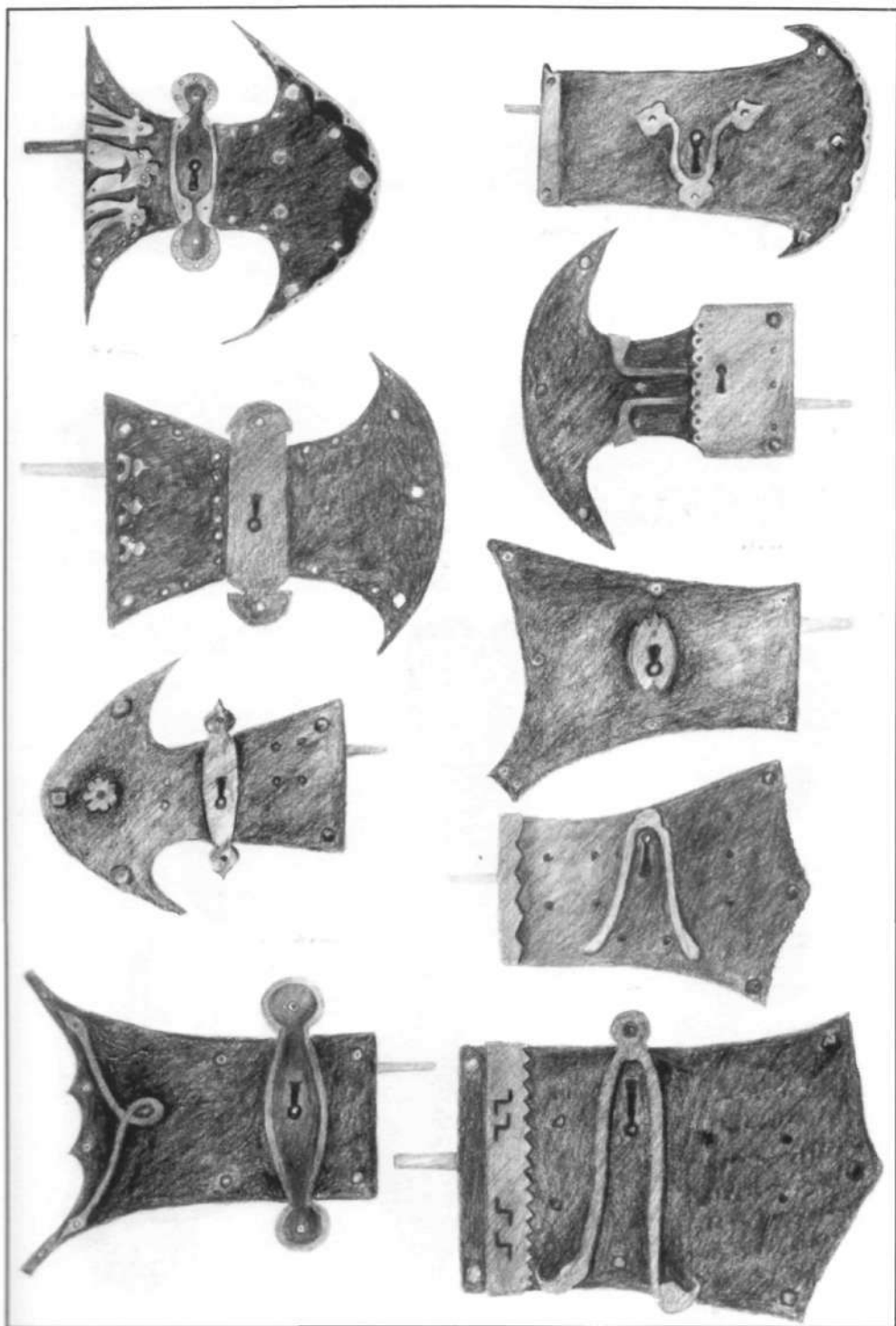
Mainitsin toisessa yhteydessä sipulikupolin olevan versio intialaisen palatsin kupolista, kuten tutkijat ovat sen todenneet (ks. valokuvaa), mutta lisäksi he ovat todenneet suurten taidesuuntien lähtökohdiksi intialaisen, burmalaisen, kiinalaisen, ym. muinaisen taiteen kuvanveiston ja muotoilun yksityiskohdat.

Karjalaisten kohdalla kristinuskon omaksumisen jälkeen bysanttilainen taide on saanut jalansijan, mutta meillä onkin ollut puhetta pakanallisista ajoista, joihin Karjalan jumalatkin liittyvät, lisäksi nykypäiviin asti säilyneet uskomukset. Karjalaisten omalaatuisten lukkolevyjen muotoiluun liittyy kaikelta pahalta

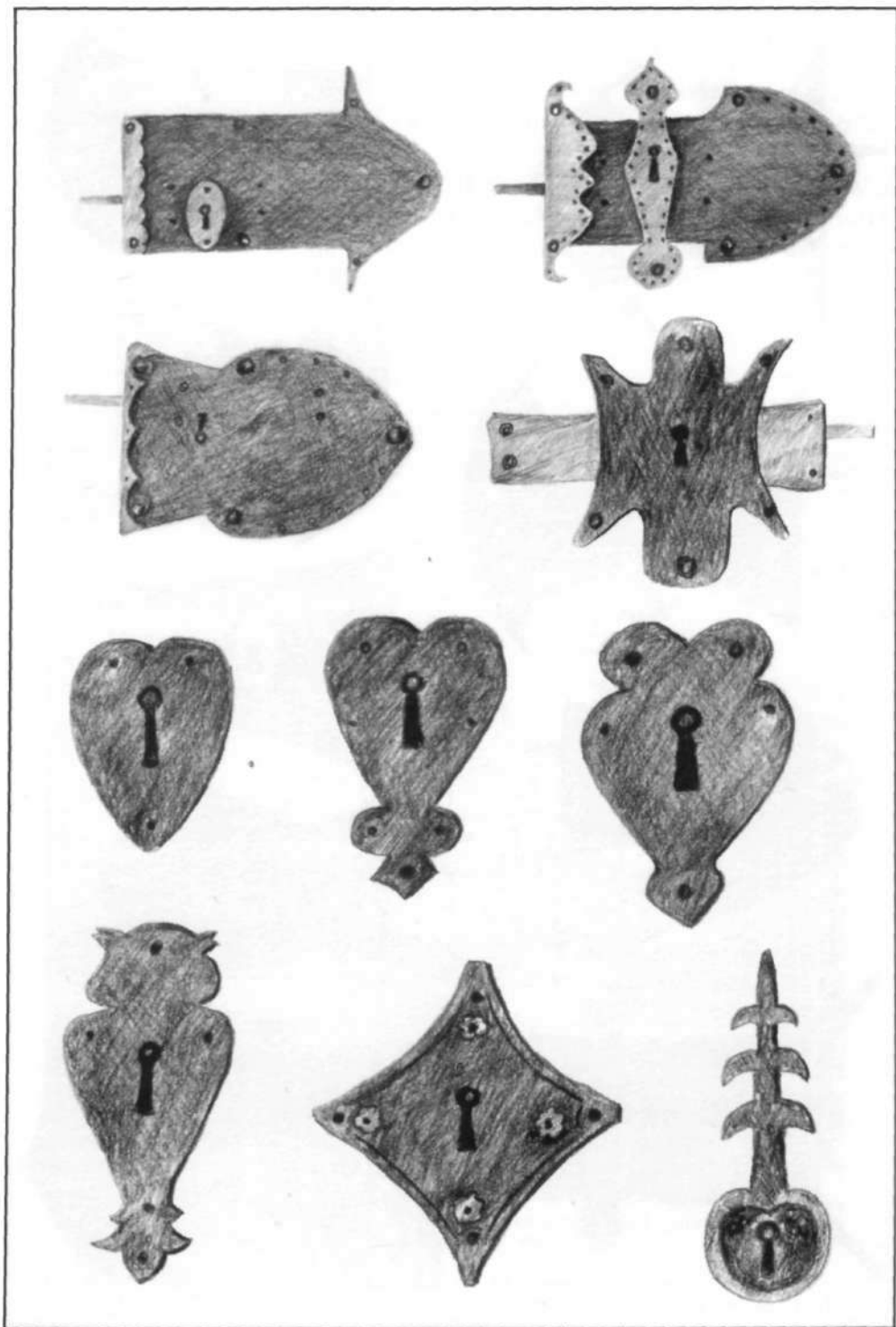

Kalinin (Tverin) taidemuseo. Valok. Pertti Virteranta 1963, Museovirasto. Rakennus kupoliseen muistuttaa intialaista palatsia. Tämä kuva esittää entistä kirkkoa, jonka kupolin huippuna oli aikoinaan ortodoksinen risti.

Tietosanakirjoissa sanotaan kupolista mm. seuraavaa. "Erityisesti islamilaiselle alueelle luonteenomainen sipulin muotoinen tornin huippu, jota tavataan myös bysantti-, venäl., ja eur. barokkiarkkitehtuurissa.

Vertaa karjalaisia lukkoja skyyttien koristeaiheisin ss 23—24

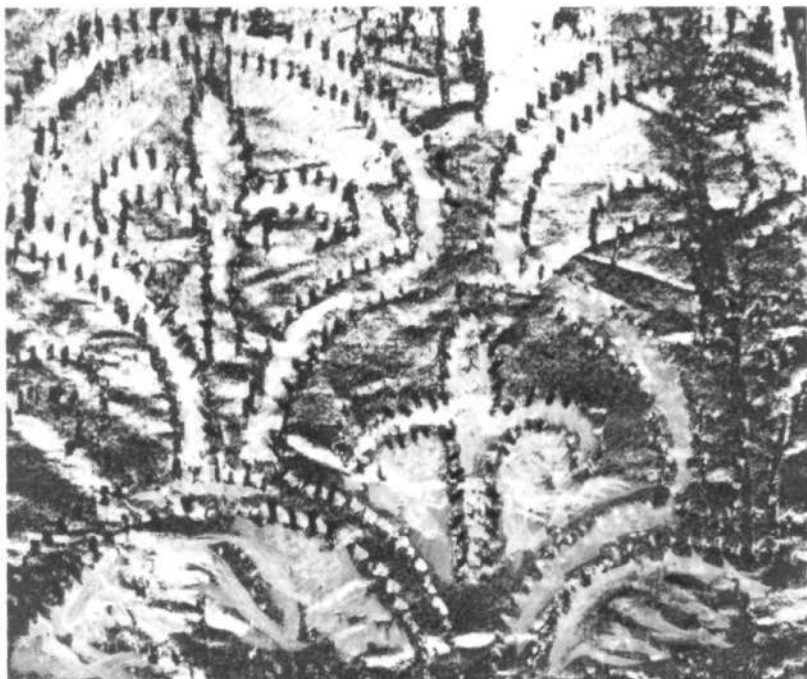
suojeleva ominaisuus, koska eräät lukkolevyt muistuttavat muodoltaan sota- tai mestauskirveen terää. Aikaisemmin mainitsin skyyteillä olleen ”eurooppalais-mallisia aseita”, lähinnä sotakirveitä. Näiden terän muoto esiintyy heidän koristeaiheissaan, tieto tästä perustuu Tamara Talbot Ricen tutkimuksiin. Täällä meillä Suomessa löytyy kirkkomaalauksista usein mielenkiintoisia yksityiskohtia, niinpä Ruokolahden kirkon ”Apostolien piinaa” esittävässä taulussa näkyy karjalaisen lukkokilven muotoinen kirveenterä. Maalaus on tehty vuonna 1701. Kemin kirkon kattomaalauksessa vuodelta 1650 kuvataan Pilatuksen käsienpe-sua ja tapahtuman vartijalla on tutunomaisella terällä varustettu sotakirves kä-dessään. Kirkkotekstiileistä löytyvät myös skyyttien koristeaiheet. Esimerkiksi Turun tuomiokirkon Wittfooth-suvun hautaholvista on saatu talteen naisen hautapuku 1640-luvulta. Länsimaisten tutkijoiden mielestä eurooppalainen ba-rokki on omaksunut piirteitä skyyttien koristeaiheista, joiden on täytyntä säilyä perinnetietoina ehkä skyyttien jälkeläisten säilyttämässä kulttuurissa, joka on säilynyt ”piilevänä” ja sitten jossain vaiheissa puhjennut kukoistukseen. Sano-taanhan tähänastisissa tutkimuksissa, että skyytit ”hävisivät olemasta” 200-luvulla eKr. Siihen en millään usko, en siihenkään, että täällä Suomessa venekir-veskansa häipyi täältä oltuaan muutaman sadan vuoden Suomen-niemellä. Skyyttien jälkeläisiä voi olla ainakin niillä alueilla, missä heidän muinaishauto-jakin on löytynyt. Ehkä Unkarissa, ehkä unkarilaiset puhuivat vanhaa skyyttien kieltä alunpitäen ja ovat oppineet ne muutamat tiedossa olevat suomalaiset sa-nat ollessaan suomalaisten naapureina kauan aikaa sitten.

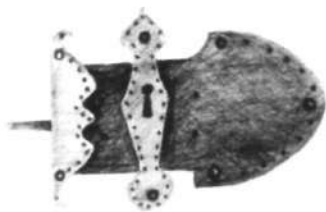
Yksityiskohta ”Apostolien piinaa” esittävästä Ruokolahden kirkon taulusta 1701 Kansallismuseo Teoksesta Barokin pukumuoti Suomessa 1620—1720, Riitta Pyykkä-nen, 1970 Kirveenterä muistuttaa karjalaista lukkolevyä

Pilatuksen käsienspesu. Kattomaalaus Kemlin kirkossa vuodelta 1650. Teoksesta Barokin pukumuoti Suomessa 1620—1720, Riitta Pylkkänen

Barokkikoristeita naisen hautapuvussa. Wittfoothien hautaholvi. Turun Tuomiokirkon museo. Foto G. Welin. Teoksesta Barokin Pukumuoti Suomessa 1620—1720, Riitta Pylkänen. Vrt. gyttien satulakoristelua, joka on n. 600 eKr. ss. 23—24.

Karjalainen talo ja ranta-aitta. Venehjärvi, Aunus. Valok. J. K. Inha, v. 1894.

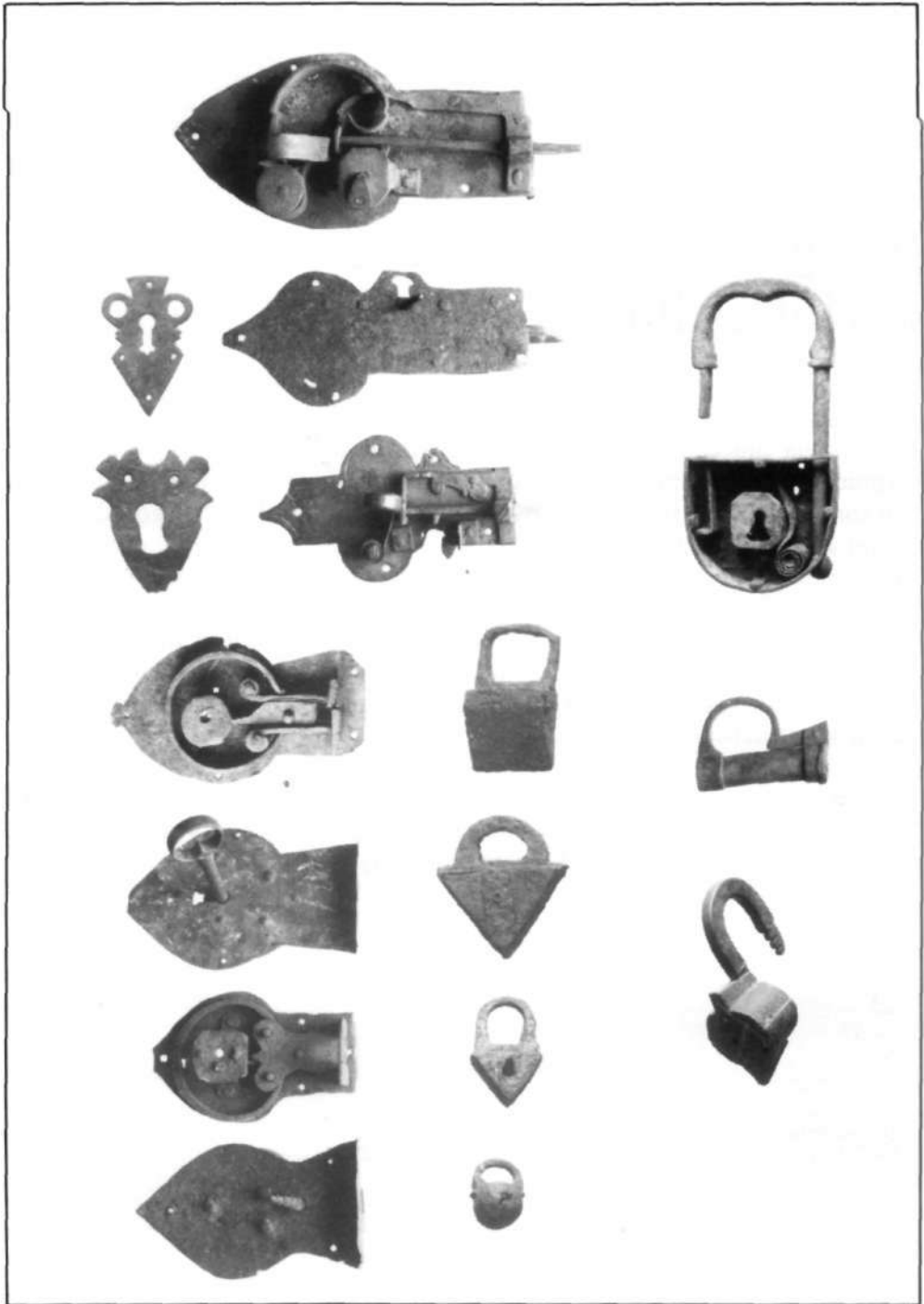

Novgorodilaistyypisiä lukkoja karjalaisilla

Käytän sanontaa "novgorodilaistyypinen", koska esittämäni lukot on maa-
löytöinä saatu Novgorodin alueella. Tekijöitä on vaikea määritellä hyvin kan-
sainvälisellä alueella tehdyille tai sinne kulkeutuneille lukoille. Vanhempien
tyyppien tekijät voivat olla kotoisin yhtä hyvin Ruotsista, Virosta, Suomesta,
Novgorodista, Kiovasta kuin muistakin maista, Kiinastakin. Novgorodin maa-
löytöinä saaduista tuohikirjoituksista kuitenkin voidaan päätellä, että alueella
vallitsi slaavilainen ylivalta, joka tyrehtytti viikinkien retket noille maille 900-
luvulla jKr. Tämä ilmiö antaa olettaa venäläiset sepät lukontekijöiksi, ainakin
enemmistö lukoista on venäläistä tuotantoa. Jo sarjatuotannon alkaessa lukkoihin
merkittiin valmistuspaikka, eivätkä sellaiset lukot ole kovin vanhoja. Eniten
novgorodilaistyypisiä lukkoja on säilynyt 1600—1700 luvulta, ks. kuvitusta ja
vertaa skyyttiläisiin muotoihin.

Tilanne oli siis loppujen lopuksi sellainen, että kun viikingit lopettivat retkensä
Mustallemerelle, karjalaisten oli omaksuttava vaikutteita Novgorodista päin.
Länestähän vyöryivät ristiretkeläiset päin Karjalaa.

Aunuksen karjalaisten rautalukkoja. Oven lukkoja, kirstun lukkoja ja riippulukkoja, ks Lukkoperinne I. Valok E Selleke

Lukitsemiseen liittyviä tutkimuksia 1800-luvun lopussa

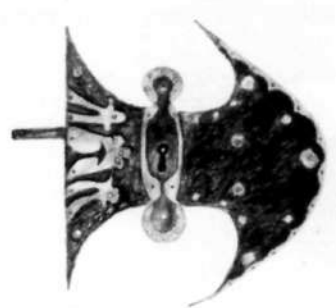
Harvoin ajatellaan esihistoriallisten aikojen ihmiskunnan liikehtimistä alueelta alueelle ilman mitään rajamuodollisuuksia. Silloin saatettiin liikkua esteettömästi nimenomaan rauhanomaisissa merkeissä. Jos vaeltajat olivat ilkeämielisiä ja riistoa tavoittelevia, saivat he vastaansa samanlaista kohtelua tai julmempaaakin. Vapaa kansojen liikkuminen alueelta toiselle tarjosi hyvän mahdollisuuden erilaisten tapojen leviämiselle.

Puhutaan viikinkien retkistä ja heidän levittämästään kulttuurista, piirretään heidän noudattamiaan reittejä ja todistellaan joitakin ilmiöitä ja tapoja heidän ansiokseen. Kuitenkin pitkin mantereita liikkuvien kansojen levittämä kulttuuri on huomattavasti tehokkaampi kuin viikinkien levittämä, ja lisäksi se on paljon vanhempaa sekä moninaisempaa.

Toinenkin seikka, johon harvoin kiinnitetään huomiota, on olemassa. Se on ihmisen alkeellinen eläminen lämpimän ja kuuman ilmanalan vaikutuksen alla. Tällöin kyseinen liikkumistila oli rajoitettu johtuen ilmastollisista seikoista. Jos meni pohjoiseen, tuli kylmä vastaan, ja samoin etelässä, tarpeeksi kaukana, tuli myös kylmä vastaan. Ihminen asui siis kahden kylmän vyöhykkeen sisäpuolella, lähinnä lämpimällä ja kuumalla vyöhykkeellä. Tämä aiheutti sen, että eräissä asioissa tavat olivat kaikilla samanlaiset; samanlaiset vaatimukset ja samanlaiset ratkaisut yhdenmukaisissa olosuhteissa.

Millaista alkeellinen asuminen oli noilla kuumilla ja lämpimillä vyöhykkeillä opitaan vielä nykyäänkin vastaavista alueista kirjoitetusta kirjallisuudesta ja alueilla vielä asuvilta alkuasukkailta. Tällä kertaa meitä kiinnostavat kotien alkeelliset lukitusmenetelmät ja kotien vartiointi kutsumattomia vastaan.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Alkeellinen asunnon turvallisuuden takaaminen

Ennenkuin salpalaitteet ja myöhemmin lukot ja avaimet keksittiin, oli asunnon turvallisuuden takaamiseksi keksitty mitä erilaisimpia keinoja. Vielä nytkin monet alhaisella kulttuuritasolla asuvat ihmiset käyttävät asuntonaan suojia ja majoja, joiden yksi tai useampi sivu on avoin, siis esimerkiksi laavun tapainen. Toiset elävät rakennuksissa, jotka on rakennettu tilapäiskäyttöön, esimerkiksi vielä 30-luvulla Afrikassa lähetysasemien alueilla sellaisia olivat sairaalat, synnytyslaitokset, sairas-tuvat, vainajien talot ja jonkinlaiset majatalot jne.¹⁾ Näissä ei tarvittu mitään kiinteitä sulkemislaitteita, koska kunnan oviakaan ei ollut. Toisaalta näissäkin tapauksissa pyrittiin sisääntulo tekemään mahdollisimman vaikeaksi ja siten turvaamaan sisälläolevien rauha. Esimerkiksi poikkeuksellisissa olosuhteissa elävien eskimoiden majojen sisääntulo tapahtui kapean ja kiemurtelevan käytävän kautta. Lisäksi se oli niin matala, että sitä pitkin piti kontata. Saattoivatpa Afrikassa eräissä tapauksissa itse kyliinkin johtavat tiet olla reunustettuja korkeilla paaluilla ja mutkikkaalla ja kiemurtelevalla käytävällä.²⁾ Edelleen Fiji-saarilla, Caroline Islandilla, Kiwai Islandilla Chaco-intiaanien, Guiana-intiaanien sekä Afrikan eri osien asukkaiden majojen oviaukko oli tehty hyvin matalaksi ja kapeaksi tai se oli vain pelkkä pieni aukko hieman maanpinnan yläpuolella.³⁾

Joskus oviaukko peitettiin parilla isolla ratamon tai palmun lehdellä, jotka palmikoiitiin pärekorien laitojen tapaan, tai jos ei haluttu nähdä niin paljon vaivaa, oviaukko peitettiin pelkästään kookspalmun oksalla, kuten esimerkiksi Salomonin saarilla ja Uuden Guinean roroa puhuvien heimojen keskuudessa tehtiin.⁴⁾ Muinaisperulaisilla oli tapana peittää oviaukko paksulla verholla tai punotulla matolla, jonka sai mielen mukaan nostaa ja laskea (muistuttaa saamelaisten kodan oviaukon peittoa). Perulaisten verhon nimenä oli *p o r t i c e r e l l a*.⁵⁾ Tällaiseen verhoon saatettiin kiinnittää jonkin metallin palasia tai simpukan kuoria, jotka verhoa liikuteltaessa helisivät ja sillä tavoin varoittivat sisällä olevia oviaukossa liikkuvista vieraista.⁶⁾ Uudessa Britanniassa taas kallistin ripustettiin sisäänkäytävään, ja jokainen tulija satutti siihen päänsä herättäen näin syntyneellä melulla sisälläolijat.⁷⁾ On mielenkiintoista todeta, että primitiivisillä alueilla, vaikka sinne valkoisten tuomat lukot olivat jo tuttuja, majojen sisääntulo kävi edelleen aukkojen ja käytävien kautta.⁸⁾ Nyt ymmärrettiin kuitenkin pistää aukon poikki puu-este tai kivilaatta ja tällaisia rakenteita on pidetty alkukantaisina ovina.⁹⁾

Mutta todennäköisesti oviaukkojen ja käytävien varoitusmenetelmät eivät olleet tarpeeksi tehokkaita, ja niinpä alettiin vaivata päätä ja mietittiin mitä sitten seuraavaksi. Niinpä mielikuvitus ja outojen ilmiöitten tajuaminen sai aikaan sen, että oviaukot ja käytävät suojattiin taikakaluilla, jotka aiheuttivat jotain pahaan luvattomasti sisääntunkeilijalle, kuten silloin luultiin. On mielenkiintoista todeta kuinka voimakas tuollainen käsitys oli maagillisista taikakaluista. Tämä käsitys on periytynyt meidän päiviimme asti, ja se ilmenee avaimenreikään ja sen ympärillä olevaan avainkilpeen kohdistuneesta uskuksesta. Erikoismuotoiset kilvet estivät pahoja henkiä pääsemästä sisään rakennukseen. Vertaa esimerkiksi karjalaiset aittojen avainkilvet ja -suojat. Nykyinen teltan oven eteen laskeutuva "pressu" tai ovivaate periytyy sekin alkeellisilta ajoilta. Alusta pitäen ihmisellä on ollut tarve varmistaa itselleen omaisuutensa tai asiansa, ja vielä tietämättömänä lukko-avain menetelmästä hän on yrittänyt keksiä kaikenlaisia varmistuskeinoja. Esimerkiksi Babyloniassa ja Egyptissä sinettejä käytettiin omaisuuden omistusoikeuden merkinä lukon ja avaimen asemasta. Schamasch-temppelin ovirakennelmien päälle kaadettiin taas öljyä ja tehtiin osat niin liukkaiksi, ettei niistä saanut otetta, ja Egyptin Rå-jumalan temppelin ovet sinetöitiin senjälkeen, kun ne oli kerran suljettu.¹⁰⁾

Edellä selostettu toiminta ei kuitenkaan tyydyttänyt ihmisiä lukitusasioissa ja oivallettiin, jopa mukavuussyistäkin, kiinnittää saranoilla oviaukon eteen asetetut esteet aukon laitoihin. Näin syntyi ovi, ja pönkkinä käytetyistä puista konstruointiin salpalaitteet ja liikuteltavista apupalikoista kehitettiin avaajia eli avaimia. Tavallisesta ihmisestä lukon tai lukituslaitteen keksiminen oli ihmeellistä, jopa järkyttävää, koska pienellä laitteella saatiin jokin vangituksi, ihminen saatiin lukkoon (esimerkiksi käsi- ja jalkaraudat, meillä yleiset jalkapaut).

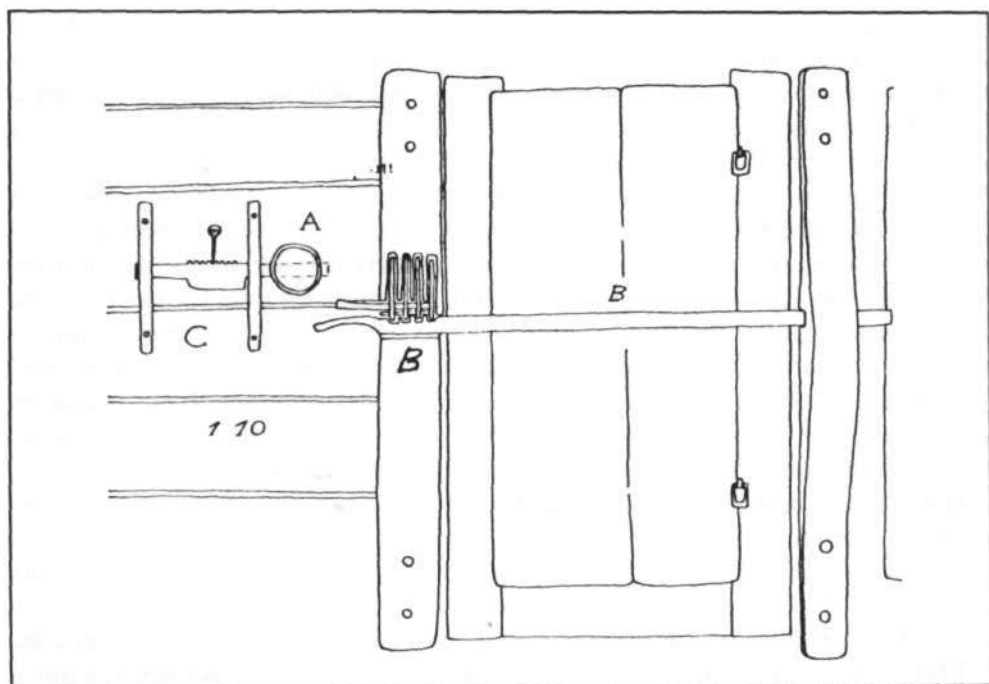
Määrätyllä tavalla oven pönkittävä laite oli jo alkeellinen salpalaite, joka toimi ilman avainta. Yksinkertaisuudessaan ne olivat saranoiden varaan sijoitettujen ovien poikki pihtipielestä toiseen kulkevia puomeja. Homeroksessa on kerrottu kuinka kaksi puomia oli työnnetty ulos ovenpielissä olevista aukoista. Linkku tai kiila piti ne paikoillaan. Alkeellinen salpakin, ensin puinen ja myöhemmin metallinen, liukui oven pieleen kiinnitettyyn sinkilään tai ovenpielessä olevaan syvennykseen.^{11. 12. 13)} Siellä missä käytettiin kaksipuolisia ovia, todennäköisesti pystysuora salpa lukitsi yhden puoliskon ja vaaka-suora salpa molemmat puolet oven keskiosassa. Salpa saatettiin sulkea liikuttelemalla sitä eteen- ja taaksepäin ulkopuolella olevan narun avulla, jonka tarrautumisvarmuus oli varmistettu solmusarjalla. Narulla saatettiin nostaa myös säppilaitte, jonka yläpää kääntyi kannassa olevan puunaulan varassa.¹⁴⁾

Ennen lukon ja avaimen varsinaista käyttöä, yksinkertainen liukuvan salvan menetelmä oli tunnettu ensin Kreikassa ja myöhemmin muualla (ks. Lukkoperinne I). Kreikkalainen salpamenetelmä oli ensimmäinen oven sisäpuolelle kiinnitettävä sulkijalaite, jonka avaamiseen kuului joko puu- tai metalliavain. Tällaisia metallisia avaimia on tavattu arkeologisina löytöinä Pohjoismaissa, mm. Suomessaakin. Avain oli alunperin sirpin tai

taivutetun tangon muotoinen. Se työnnettiin seinässä olevan reiän läpi, ja sen kärki yritettiin sovittaa salvassa olevaan reikään tai hammastukseen. Salpaa liikuteltiin edestakaisin. Tämäntapaisten salpojen avaimia on löytynyt heimopäällikön majan avaimena Pohjois-Nigeriassa, jossa sen koko oli suuri, pituuden ollessa kaksi jalkaa.¹⁵⁾

Toinen menetelmä pitää salpaa paikoillaan perustui puutappeihin ja salvassa oleviin pitkulaisiin aukkoihin tai reikiin, joiden läpi puutapit työntyivät; toisin sanoen salpa liikkui näiden puutappien eikä sinkilöitten varassa. Näiden oven sisäpuolella toimivien salpojen lisäksi ja niiden rinnalla käytettiin tietenkin ovat ulkopuolelle kiinnitettyjä puulukkoja, joissa palikat putosivat salvassa olevien hampaitten väliin.¹⁶⁾ Faraon Saarilla saattoivat palikat liukua automaattisesti salvan koloihin, kun sitä liikuteltiin vaakasuoraan. Tällöin avain oli U:n muotoinen lehtiosaltaan. Avaimenreikä oli pystysuorassa, avain työnnettiin sisään, kierrettiin neljänneksen kierrosta niin, että lehtiosa oli vaakasuorassa asennossa, ja sen jälkeen avainta vedettiin kevyesti taaksepäin niin, että lehtiosan päät työntyivät palikoissa oleviin reikiin, jolloin palikat voitiin nostaa ylös ja lukko avautui. Jos seinässä ei ollut reikää kättä varten, salpa vedettiin sivuun narujen avulla, joiden päät olivat oven ulkopuolella piilossa.¹⁷⁾ Jos salpa oli iso ja avain työnnettiin siihen, avaimen lehtiosan nastat nostivat lukon palikat yläpinnan tasolle ja siten voitiin salpa vetää taaksepäin avaimen avulla, jolloin lukko aukeni (egytiläinen puulukko, ks. Lukkoperinne I). Lukemattomia muunnoksia tällaisista lukoista tunnetaan, ja avainta, jossa on kolme nastaa, nimitetään "lakoniseksi" avaimeksi. Se keksittiin Lakonin aikana. Avain oli käytössä lähinnä Egyptissä, Roomassa, Skandinaviassa ja mahdollisesti kelteillä.¹⁸⁾ Tämä lukkotyyppi, jossa avain työnnettiin salpaan ja lukko oli sijoitettu oven tai seinän sisäpuolelle, oli epäkäytännöllisyytensä johdosta joutunut pois käytöstä. Toisaalta pohjoinen lukkotyyppi, jossa avain on erillään salvasta ja lukko oven tai seinän ulkopuolella kiinnitettynä, on säilynyt meidän päiviimme asti Suomessakin. Ns. egyptiläinen on levinnyt Jamaikan neekereiden keskuuteen British Guianassa 1800-luvun lopun tutkimusten mukaan, uudisasukkaitten tuomana, ja Zunien keskuuteen ehkä mormonien tuomana.¹⁹⁾

Taruissa puhutaan myös avaimista. Esimerkiksi Odysseyn-tarussa Penelope avaa todennäköisesti ns. egyptiläistyyppisen lukon.²⁰⁾ Tutkija H. Dielsin mukaan tuo suljin oli salpatyyppinen, siis kreikkalainen. Selostus on kuitenkin ristiriitainen. Lukko olisi kiinnitetty tarun mukaan ulkoapäin hihnalla, jossa ehkä oli salainen solmu, jonka Penelope päästää irralleen, työntää kätensä reiän kautta sisään, sijoittaa metallisen avaimen paikoilleen, sen kärki koskettaa salvassa olevaa syvennystä, ja hän vetää avaimella salvan ulos sinkilästä. Jos siinä olisi ollut kaksi salpaa sisäkkäin, hän olisi pystynyt avaamaan molemmat yhdellä vetäisyllä.²¹⁾ Näin ajatteli Diels 1800-luvun lopulla. Mielestäni asia oli niin, että reikä, jonka kautta Penelope työnsi kätensä seinän läpi avatakseen sisällä olevan toisen lukon, oli myös suljettu levyllä, joka avautui ensin käyrällä avaimella, koska sulkijana oli kreikkalainen salpasuljin. Saatuaan aukon levyn pois Penelope työnsi kätensä aukosta sisään avaimineen, jolla aukaisi egyptiläistyyppisen lukon työntämällä avaimen lukon salpaan ja vetämällä salvan ulos, jolloin lukko avautui. Tällaisia raken-

Nivelavaimella avataan salpa ja aukon A kautta käsi työnnetään avaimineen sisään ja avataan puulukko B.

taita on vielä nähtävissä Karpaateilla tänäänkin (ks. *Wooden Locks in Roumania*, Alf. Kolehmainen, Bucharest 1972). Odysseyn-tarussa esiintyvä iso avain, jota papittaret kantavat, edustaa hierarkian eloonjäämisen tunnusta.²²⁾ Avain muistuttaa sirpinmuotoista avainta ja oli käytössä vielä 1800-luvun lopussa Benissä. Metallinen avain työnnettiin seinässä olevan aukon kautta sisään, ja sen kärki sijoitettiin salvassa olevien nastojen väliin ja vedettiin sivuun. Avaimessa oli renkaalla varustettu kädensija.²³⁾

Muinaisten valtakuntien kuninkaitten palatseissa salvat olivat kaiverretusta norsunluusta. Enemmän tai vähemmän tämänkaltaisia puusta valmistettuja lukkoja ja avaimia käytettiin myöhemmin brittiläisessä Keski-Afrikassa. Niillä oli avaimen lehden hampaat 2–3 tuumaa pitkät. Kun avaimella nostettiin palikat ylös, saatettiin puinen salpa asettaa alkuasentoon. Luultavasti tällaisen lukon alkuperä oli portugalilainen.²⁴⁾ Alkuperäinen samantyyppinen lukko oli tehty Hausojen luona ja sieltä kuljetettu muille heimoille.²⁵⁾ Du Chaillu kuvaa alkuasukkaiden lukkoja käytetyn arkuissa ja ovissa Goumbin alueella, päiväntasaajan Afrikassa, mutta en selosta niitä tarkemmin.²⁶⁾ Tavallisesti alkukantaisten heimojen keskuuteen on sivistynyt maailma tuonut eurooppalaiset ja amerikkalaiset lukot ja salpalaitteet.²⁷⁾

Toinen lukkojen ikivanha päätyyppi oli putkilukko. Alunperin se muodostui putkesta ja tapista, joka vedettiin narun avulla putkeen, ja sen toinen, ulosjäännyt pää jäi pönkäksi oven eteen. Tällaiset sulkimet olivat tunnettuja Egyptissä ja olivat 1800-luvun lopussa käytössä Länsi-Afrikassa. Kiinassa ja Intiassa käytettiin ensimmäiseksi metallisia putkilukkoja, joissa sisääntyöntävä luistin oli jousilla varustettu. Haarukkapäinen avain painoi jouset kasaan ja lukko avautui. Se oli ns. puzzle-lukko.²⁸⁾ Sanotaan, että roomalaiset sekä kreikkalaiset tunsivat litteällä avaimella avattavia riippulukkoja. Yksinkertaisia avaimia on kuvattu mm. näiden kansojen maljakoissa.^{29, 30)} Eräät lukot olivat pitkälle kehitettyjä, ja niiden avaimet olivat usein hyvin pienet soveltuen sormuksien osiksi. Kerrotaan jo muinaisina aikoina olleen varkaita, jotka osasivat väärentää avaimia ja käyttää niitä rikollisiin tarkoituksiin.³¹⁾

Koska edellä esitetyt primitiiviset lukkotyypit olivat käytössä eri osissa Eurooppaa ja ovat edelleenkin käytössä takapajuisissa maissa, on oletettavissa, että avaimella avattavia metallisia lukkoja on ollut yleisessä käytössä jo keski-ajalla. Erilaisia salpasulkimia ja jousettomia lukkoja on ollut aikaisemminkin käytössä. Säppilukon koneiston periaate oli omaksuttu erilaisiin lukkoihin 1700-luvulla.

Mitä avaimiin tulee, päättyivät roomalaiset metalliset avaimet litteään kädensijaan tai puhkaistuun. Toiset olivat vinoneliön, soikion tai pyöreän muotoiset. 1200-luvulle asti sikäläiset avaimet tehtiin kaiverretuin koristein. 1200—1400-luvuilla kädensija päättyi kolmi- tai neliapilaan. Tämän jälkeen, erityisesti 1500-luvulla avaimia ryhdyttiin jälleen koristamaan ja niistä tulikin usein oikein taideteoksia. Avaimen silmukka oli täynnä koristeita, samoin avaimen varsi oli kaiverrettu tai se oli tehty eläin- tai ihmishahmon muotoiseksi. Varsi ja silmukka muodostivat usein krusifiksin. Avaimenlehtikin saattoi olla koristeltu.³²⁾

Avain symbolina perinteessä

Avaimen merkitys tunnustettiin muinaisina aikoina, koska sillä saatettiin avata ja sulkea aarrekammiot, varastot, rakennukset, ym. Alkeelliset lukot ja avaimet olivat levinneet laajoille alueille ja niiden merkitys alkoi kaikille olla selvä. Mutta se aiheutti myös väärinkäsityksiä ja kiihotti mielikuvitusta ja symboliikkaa. Niinpä usein talonemäntä "die Hausfrau" kantoi avaimia vyötäröllään symbolisesti. Hän oli avaimenkantaja miehelleen, toisin sanoen emäntä oli miehensä toiminnan alkuunpanija, katseen kääntäjä. — Muinaisten roomalaisten keskuudessa vastaanaineelle vaimolle annettiin kaikki aittojen avaimet, niinkuin muinaissuomalaistenkin keskuudessa.³³⁾

Tapana oli, että eronneen vaimon piti luovuttaa avaimet pois. Tapahtuma ilmaistiin mm. 12 taulussa seuraavasti: "claves ademit, exegit." Vaimo, joka erosi miehestään, lähetti avaimet hänelle takaisin — "claves remisit." Teutoonien ja skandinaavien parissa morsiamen vyötärö peittyi ympäriinsä avaimilla. Täällä myöskin avaimien antaminen pois symbolisoi avioeroa, ja tällainen tapa vakiintui aivan meidän päiviimme asti maaseudulla. Gallien keskuudessa leski sijoitti avaimensa ja vyönsä kuolleen miehensä päälle osoittaakseen luopumisensa osallisuudesta omaisuuteen. Samanlainen tapa oli muuallakin, ja tällä leski halusi osoittaa olevansa vapaa velvollisuuksistaan. Kristillisessä kirkossa kirkollismenoja toimittava aarteenvartija, joka kantoi aarteen kammiosta, oli nimeltään *c l a v i g e r*.³⁴⁾

Eräissä Vanhan Testamentin kuvituksissa iso avain lepää Davidin olkapäällä. Tämän pitäisi merkitä vallan siirtymistä toiselle tässä valtakunnassa. Isoista avaimista on lisäksi tehty veistoksia, ja niitä kannetaan pyhimysten olkapäällä. Helsingin tuomiokirkon Pyhällä Pietarilla avaimet ovat kädessä.³⁵⁾

Päiväntasaajan Afrikassa kirstu symbolisoi rikkautta. Mitä isompi kirstu sen rikkaampi ihminen, ja koska kirstuissa käytettiin jo avaimellisia lukkoja, ehkä amerikkalaista alkuperää, niin niitä ihmisiä, joilla oli eniten avaimia, pidettiin rikkaimpina.³⁶⁾

Monissa uskonnollisissa kirjoissa on kuvailtu miespuolisten pyhien henkilöiden kantavan avaimia, mutta heidän papittarensa kantoivat myös avaimia symbolisesti osoittaakseen, että pyhät voimat olivat heidänkin hallussaan, ja niinpä heitä pidettiin jumalan pyhyiden vartijoina. Papittaria kuvataan usein suurta avainta olkapäällään kantavina.

Tällöin se kuvataan suorakulmaiseksi, joka viittaa avaimen muinaisjäännökseen. Avaimen kuvaaminen hautakiveen merkitsi papittaren hautapaikkaa.³⁶⁾

Uskonnollisissa kertomuksissa ja muinaistaruissa määräytyivät sankareille omat avaimenkantajat. Niinpä Iphigenia kantoi avaimia Arteminille ja Iota kutsuttiin Heran avaimen kantajaksi.³⁷⁾ Cassandra kantoi Hecaten avaimia, Jumalantarussa papittaren kreikkalainen nimitys oli *k l e i b o f o r o s*, kun taas Cereksen papitar oli *k a t o - m a b i a v d' é n e k l a i b a*.^{38, 39)}

Huomaamme edellisistä esimerkeistä ja tarinoista ihmisen saaneen mielikuvitukselleen siivet lukon keksimisen puitteissa, ja ilmiö on samalla rikastuttanut taidetta. Niinpä taiteessa osoitettiin taivaan ja helvetin sisäänkäytävän kohdalla olevan aukko, jossa avautuivat ovet tai portit. Tietenkin kansan järjen mukaan niihin kuuluivat salvat, säpit ja lukot. Babylonian tarustossa Marduk teki portit taivaaseen ja sijoitti turvakseen niihin salpalaitteet. Schamasch, niin kerrotaan, osasi avata lukon kirkkaaseen taivaaseen ja Istarilla oli oikeus ja valta avata taivaan lukko. Hadeksella kaikissa seitsemässä portissa oli myös salpalaitteet. Porttien yllä oli levitetty pölyä, ja kun Ischtar uhkasi murtaa salvat, pöly laskeutui ja sokaisi.⁴⁰⁾ Pluton portit olivat myös suljetut rautasalvoim ja avaimin avattavat.⁴¹⁾ Hebrealaisilla oli samantapaisia tarinoita. Scheolilla oli salvat ja samoin Abyssilla lukot ja avaimet.^{42, 43)} Nämä käsitykset jäivät elämään kristittyjen ajatusmaailmaan, eikä mikään ole dramaattisempaa legendoissa tai teologiassa, jotka käsittelevät taivaasta alasastumista, kuin se, että Hän rikkoo Hadeksen säpit ja salvat. Samoin Mandaen mytologiassa pimeän maailman alueilla on portit salpoineen, lukkoineen ja avaimineen, jotka kaikki eroavat kaikista muista lukoista ja avaimista.⁴⁴⁾

Niinpä myös maa, meri, maailma jne. omaavat lukot ja avaimet. Assyrian Ninib pitää taivaan ja maan lukossa ja avaa niiden syvyyden avaimellaan ja Ea avaa lähteet.⁴⁵⁾ Cybele esitetään taiteessa maan avaimen kanssa, maan, joka on talvella kiinni ja keväällä avataan. Tarkoitetaan siis maan muuttumista talven jälkeen vihreäksi ja vihannoivaksi. Erokseella on meren ja maan avaimet yhtälailla kuin taivaankin, ja Proteuksella on valtameren avaimet.⁴⁶⁾ Hebrealaiset luulivat, että merellä on oma lukkonsa ja samoin Egyptin Sarapilla on maan ja meren avaimet.^{46, 47, 48)}

Bretonin folkloressa on löydettävissä sellainen merkillinen luulo, että menhirseilla on meren avaimet. Jos näitä käytetään, meri vyöryy sisään ylitse kaiken. Mutta heillä on myös helvetin avaimet.⁴⁹⁾ Myös satumaat kuvataan ovillisina. Näissä on lukot ja avaimet, ja avain annetaan joskus suositulle kuolevaiselle, jotta hän saisi jonkin aarteen haltuunsa.⁵⁰⁾

Edellä kuvatuista uskomuksista päätellen ei ole ihmeteltävää, että jumalat kuvataan taiteessa avaimineen, joiden avulla he vartioivat alueitaan. Avaimet saattoivat olla myös voiman symboleja, voiman, jotka kuvailtiin oven avaamisella tai sulkemisella sellaisella alueella, jonne estettiin pääsy tai ulosmeno. Maallisten välikappaleiden avulla rahvas

käsitti taivaallisia asioita helpommin, jos käsitti ollenkaan. Symbolien käyttö oli erittäin huomattava Kreikan ja Rooman mytologiassa, jossa määrätty pyhät miehet kantoivat nimitystä *c l a v i g e r* (kleiboihos). Janus, joka oli oven jumala, kuvailtiin ”cum clavi et virga”, vasemmassa kädessä avain ja oikeassa valtikka. Hän istui ja vartioi taivaan portteja pitkät tunnit. Aamulla taivaan portit olivat auki päivän pääsemiseksi ulos ja illalla ne olivat jälleen kiinni. Vielä enemmän universaali hän oli silloin, kun kaikki asiat — taivas, meri, pilvet ja maa — avautuivat hänen käsillään.⁵¹⁾

Portunus, toinen portin jumala, todennäköisesti aittojen ja varastojen jumala, kantoi myös avaimia ja ehkä joitakin avaimen liittyviä rituaaleja esitettiin Portunaliassa.⁵²⁾

Yleensä kaupunkien pyhimykset kantoivat kaupungin avaimia. Niinpä Athene oli ateenalaisten avaimenkantaja (kleiboihos).⁵³⁾ Mitä tulee Parmenidekseen, Dike kantoi päivän ja yön ovien avaimet, siis taivaan avaimet ja poisti sen portilta salvan tarvittaessa⁵⁴⁾ Myös Helios, jonka kuviteltiin tulevan esille taivaan ovista, kuten Proclus Hymnissä sanotaan, kantoi avaimia. Samanlaista jäjittelyä on löydettävissä Mithraic piireissä, ehkä osittain lainattuina klassisista malleista. Mithraicin Kronosin uskotaan kantaneen avainta oikeassa kädessä tai yhtä kummassakin kädessä kuten Januksella. Uskottiin, että nämä olivat taivaan ovien avaimet, joiden avulla sielu syntymän aikana saapuu tai menee pois. Häntä nimitettiin Lordiksi, joka kiinnitti taivaan salvat.⁵⁵⁾ Pyhille annettiin luonnostaan avaimet kannettavakseen. Poikkeuksiakin on, esimerkiksi Hecate pitää Hadeksen avaimia tehdyissä monumenteissa tai jumalten mielikuvituksessa ja hänet kuvaillaan myös avainten omistajana.⁵⁶⁾ Häntä jopa nimitetään ”maailman kaikkeuden avaimia kantava Lady”. Cariassa joka neljäs avaimen kunniaksi järjestetty juhla kulkue juhliittiin hänen kunniakseen. Juhliminen kesti useamman päivän. Pausaniaksen mukaan taas Plutolla oli Hadeksen avaimet eikä hän päästänyt ketään ohitse. Yleensä muinaisissa taruissa ja kirjoituksissa pyhät miehet kantavat Hadeksen, Persephonon, Aeacusin ja Anubisin avaimia. Voimme siis todeta klassisten, itämaisten ja egyptiläisten käsitteiden sekoittuneen. Tällainen sekakäsitteiden pohdinta oli suosittu kreikan ja Rooman valtakuntauskontojen ajanjakson jälkeen.⁵⁷⁾

Yleisesti katsoen avaimen omistaminen merkitsi valtaa sen sektorin yllä, jonka ovia voitiin avata kyseessä olevien avaimin. Rahvaan tajunnassa taivas ja Hades olivat kuin kaupunki ja valtio muureineen ja portteineen, joissa tietenkin olivat lukot ja niissä avaimet. Avaimet luovutettiin arkielämässä uskotuille henkilöille ja taivaan valtakunnassa tietenkin pyhille miehille, joilla oli valta sulkea ja avata portit. Kuviteltiin, että niille, joilla oli edellytyksiä päästä taivaaseen, olivat portit auki ja niille, joilla oli ansaittu pääsy helvettiin, sen ovet olivat avoinna heille. Ja jos kerran pääsi sisään, sieltä ei ollut paluuta. Avaimen haltijoista oli erilaisia käsityksiä. Esimerkiksi juutalaisten keskuudessa taivaan valtakunnan avaimet olivat Mikaelilla. Hän piti oikeuden portteja auki, kunnes oikeus saapuisi sisään.

Keskeisin hahmo uskonnollisessa taiteessa on kuitenkin Pyhä Pietari. Hanet kuvailtiin

avaimineen, mutta hyvin usein kuvaan liittyi myös valtion tai kaupungin kuvaaminen portteineen. Pyhällä Pietarilla oli samat voimat kuin muillakin portinavaajilla ja sisään- tai ulospäästäjillä. On myös muistettava, että yleinen vanhurskaus ja tottelevaisuus pyhää lakia kohtaan ei suonut etuja vain kristityille, vaan myös muille vieraiden uskontojen edustajille, joilla oli omat käsityksensä taivaan valtakunnasta ja sen porttien avaamisesta. Niin oli laita esimerkiksi Mithraismissa, Gnosticismissä jne. Oli olemassa siis monia avaimia, joiden avulla sielu saattoi avata portit ja sulkea ne.⁵⁹⁾

Edellisistä tarinoista näemme, että nimitys "avain" saatettiin antaa mille tahansa ilmiölle tai asialle, jolla oli ominaisuutena avaaminen tai sulkeminen. Kaikki määräytyi opin mukaan. Esimerkiksi Rabbini-oppi puhui kolmesta avaimesta, joita ei voinut mihinkään muuhun vaihtaa: kohdun avaimet, lapsen syntymän avaimet ja ylösnousemuksen avaimet.⁶⁰⁾ Mitä näistä ensimmäiseen tulee, uskotaan, että on vieläkin olemassa voima, joka toimii hedelmöittämisessä ja synnyttämisessä avaten kohdun. Tätä käsitystä on verrattu Aristophaneen lauseeseen, joka koskee Heraa, koska hän vartioi avioliiton avaimia, tai Pindariin, kun hän sanoo Peithosta, että hän kantaa salaisia avaimia, jotka avaavat tien rakkauden pyhyksiin.^{61, 62)} Ajatus, joka alleviivaa rakkauden portin ja siihen liittyvät käsitykset, on näkyvissä monissa eri kielissä eroottisena slangina, jossa "avain" merkitsee miehen sukuelintä ja "lukko" naisen vastaavaa. Avioliiton täydellisyys tässä mielessä oli salainen akti, toimenpide, joka oli keskittynyt määrättyihin jumalolentoihin. Samoin mitä tahansa kirjaa, joka käsitteli salaista tietoutta tai mysteeriä, nimitettiin "avaimeksi". Sellainen kirja sisälsi avaamattomien mysteeriöiden tarkoituksia, kuvasi tai selosti tien avaamista totuuteen, kuten esimerkiksi phallos-kultit. Paulicianon uskonnollisia menoja kuvaava kirja on nimeltään "The Key of Truth". Tämä ja muutamat maagilliset tekstit, jotka lukeutuvat syncrotistisiin ryhmiin ja ovat referoituja, kantoivat myös nimityksen "avain". Nimitystä käytettiin myös jokaisesta kirjasta, joka pyrki selittämään erilaisia asioita, tai pelkästään klassisten tai ulkolaisten tuotteiden käännöksistä. Samaan kategoriaan kuuluu "tiedon avain", josta Kristus puhuu ja tarkoittaa ihmisiä, jotka olivat kypsymättömiä moraalisisä ja henkisessä mielessä ja siten estettyinä pääsystä Jumalan valtakuntaan. Koptien gnostisissa dokumenteissa Kristus nimittää itseään "avaimeksi".⁶²⁾

Symbolinen avain esiintyy myös vaakunoissa, olivatpa ne sitten paavin, pappien, kaupunkien tai yksityisten perheiden vaakunoissa. Lisäksi se esiintyy kauppojen nimissä, merkeissä ja majataloissa omaten siis tässäkin asiassa hengellisen lähtökohdan. Risti-, kulta- ja erityisesti sellaisilla avaimilla, jotka esiintyvät kielletyn huoneen avaimina, on huomattavan suuri merkitys "Siniparta" sarjan kansansaduissa.

Maagilliset lukot ja avaimet

Kunnioitus, jota tunnettiin lukkoja ja avaimia kohtaan, antoi niille tärkeän sijan erilaisissa maagillisissa rituaaleissa ja koska luultiin, että ne metallista valmistettuina omasivat maagillisia voimia. Ihmiselle vielä melko tuntematon metalli oli itsessään salaperäinen.⁶³⁾

Koska lukot ja avaimet sulkiivat ja avasivat, sitoivat tai päästivät, niin joskus ajateltiin niiden omaavan myötämielisiä vaikutteita, efektejä, talossa asuviin, esimerkiksi kun oli kysymyksessä synnyttäminen tai kuoleminen. Niinpä yleinen tapa oli avata kaikki lukot synnytyksen aikana, jottei synnytys estyisi niiden lukkojen takia, jotka ehkä olivat kiinni ja vaikeuttivat synnytystä. Tähän voidaan verrata roomalaisten tapa esittää nainen avaimen kanssa, mikä oli merkki helposta synnytyksestä. Ruotsissa vaikean synnytyksen ollessa kysymyksessä kättilö kysyi naiselta, oliko hän rukoillut Pyhää Neitsyttä avaamaan avaimella hänen kohtunsa. Jos tämä ei ollut, kättilö sanoi rukouksen ja nainen toisti saman.⁶⁴⁾

Jos noita oli läsnä vihkiäisissä ja näpsäytti munalukkoa pöytärukouksen aikana, pudottaen sitten lukon veteen, hän teki avioliiton hedelmättömäksi siihen asti, kunnes lukko löytyisi.^{64, 65)}

Samantapaisiin uskomuksiin perustui se, että sielu ei voinut jättää ruumista niin kauan kuin lukot tai salvat talossa olivat suljetut. Siksi nämä pidettiin auki ja talon ovet sulke-matta.⁶⁶⁾

Kaikissa näissä tapauksissa esimerkit kertovat myötämielisestä maagillisuudesta, toisin sanoen, mitä tehdään lukolle on "ipso facto" tehty myös elävälle henkilölle. Maagillinen ajattelu on levinnyt yli maailman ja kuvastuu eri tavoin solmun ja siteiden käytössä kaikkialla.

Maagillisia avaimia käytettiin voiman symboleina, amuletteina jo muinaisten kreikkalaisten ja etruskien keskuudessa. Italiassa papin siunaamat pienet avaimet olivat nimeltään "Pyhän hengen avaimet", ja niitä käyttivät alaikäiset lapset suojana kouristuksen ehkäisyyn. Lisäksi Portugalissa, Kreikassa ja sen saaristossa, Saksassa ja muissakin maissa avainta oli käytetty amulettina "pahaa silmää" vastaan. Avaimen avulla saatet-

tiin muodostaa loitsuja, jotka viittasivat cimarutaan tai katumuksen oksaan, mutta usein avain oli vain pelkästään amuletti kaiverruksin koristeltuna.⁶⁷⁾ Usein koristelu oli Phallic-aiheista.

Jerusalemissa kannettiin kaulanauhoja, joiden pienissä säilytyskoteloidissa oli pergamentille lukoista ja avaimista kirjoitettuja loitsuja.⁶⁸⁾

Kiinassa oli tapana antaa amuletti perheen ainoalle pojalle, jolloin hänet "lukittiin elämään". Amuletti oli tehty hopeasta ja avaimen näköiseksi. Isä keräsi käteistä rahaa perheen jäseniltä ja vaihtoi sen hopeaan. Tästä tehtiin riippulukko ja kiinnitettiin pojan kaulaan hopeaketjusta tai renkaasta.⁶⁹⁾ Koreassa oli kaularengaslukko myös taikakaluna. Tyttöillä se oli todellinen lukko, lukonkaari ylhäällä ja avain sivussa, mutta naisilla oli vain symbolinen lukko koruna, johon oli kirjoitettu: "pitkää ikää, rikkautta ja kaikkea mitä sinä toivot".⁷⁰⁾ Samantapaisia lahjoihin liittyviä uskomuksia on melkein kaikkialla eri kansojen keskuudessa. Esimerkiksi tanskalaisessa tarussa sankari saa ristiäislahjan, joka tuo hänelle onnea sodassa ja rakkaudessa.⁷¹⁾

Norjassa taasen käytettiin isoa vanhaa avainta estämään karjan muuttumista kääpiökarjaksi. Avain riippui tallin sisäkatosta ja sen luultiin estävän karjan sairaudet. Avain oli tavallaan vastamyrky kääpiöille, joiden arveltiin tekevän tuollaisia isoja avaimia.⁷²⁾ Ikivanha tapa torjua rakeet pelloilta oli ripustaa avaimet sen ympärille, toisin sanoen pelto suljettiin avaimilla.⁷³⁾

Transilvaaniassa kannettiin avainta viljasäkissä, etteivät linnut tulisi syömään jyviä. Linnut pidettiin avaimen avulla loitolla jyvistä.⁷⁴⁾ Ehkä osaksi avaimen oman voimansa ansiosta, koska kuten luultiin se oli metallista valmistettu, se sijoitettiin tavallisesti kehtoon suojelemaan lasta pahoilta hengiltä.⁷⁵⁾

Zachyntos-saarella avain oli sijoitettu vainajan rinnan päälle, koska rautainen avain oli maagillinen ja kuviteltiin sen karkottavan pahat henget. Toisaalta kansanomainen selitys oli, että avaimella aukaistaan portit taivaaseen . . . taivaan paratiisiin.⁷⁶⁾ Avaimen taikavoiman yhteydessä kosketellaan myös ihmissuden kohtaloita. Jos ihmissuden silmien väliin asetettiin avain tai vain näytettiin ristinomainen avaimenlehti, loppui ihmissudelta taikavoima ja ihmismuoto palautui.⁷⁷⁾

Maagillisuus ja taikavoima eivät kuitenkaan rajoittuneet vain avaimiin ja lukkoihin, vaan mukaan otettiin myös itse raamattu, jossa oli niin paljon ihmeellisiä asioita. Niinpä tapana oli ottaa iso, vanha ja peritty avain käteen ja asettaa se raamatun lehtien väliin. Tämän jälkeen raamattu suljettiin ja sidottiin kiinni nuoralla. Avaimen lenkki jäi näkyviin ja siitä pidettiin edelleen kiinni nyrkissä tai yhden tai kahden henkilön sormilla, samalla luettiin joitakin taikasanoja ja loitsuja. Psykologisella hetkellä avain alkoi hypähdellä ja kääntyä osoittaen sitä raamatun kohtaa lehdellä, joka oli oleva ennusteenä. — Reginald Scott on maininnut psalmien ja avaimen käytön verenvuodon pysähdyt-

tämisessä esimerkiksi nenästä. Tässä tilanteessa potilas kuljettaa raamatun avaimen ympäri, samalla jokin "viisas mies" lukee loitsuja. Sama mies ottaa avaimen ja asettaa makaavan potilaan selän päälle, ja potilas pitää nyt raamatusta kiinni. Tällainen sere-
monia pysähdyttää verenvuodon kokonaan ja on kuulema vieläkin käytössä, mutta to-
dellisuudessa ilman taikasanoja. Raamatulla ja avaimella on myös yritetty saada ihmi-
sestä noituus pois.⁷⁸⁾ Samoin tähän on turvauduttu halutessa paljastaa varkaan tai noi-
dan. Epäiltyjen nimet luettiin formuloituna runon muotoon ja sen jälkeen lausuttiin
kertosäe: "Käännä raamattu, käänny avaimen ympäri, käänny avain, käänny ja näytä
nimi minulle." Oikean nimen kohdalla avain kääntyi ja raamattu putosi kysyjän kädes-
tä. Sanotaan, että tällainen käytäntö oli vielä tiedossa 1860-luvulla ja sen avulla oli ih-
misiä vangittu.⁷⁹⁾

Raamattu ja avain tai pelkästään avain on ollut auttamassa myös muinaista merenkul-
kua. Näiden avulla laivan saapuminen satamaan ja lähteminen satamasta onnistui aina.
Kun haluttiin auttaa laivaa saapumisessa, käännettiin avain itseään päin ja lähtemisessä
taas päinvastoin, näin tehtiin esimerkiksi E.-Angliassa.⁸⁰⁾

Ihmeellinen avaimenreikä

Uskottiin, että avaimenreikää oli suojeltava kaikin keinoin, koska siihen ja sen läpi työntyivät satunoitien keijut, henget, aaveet ja muut yliluonnolliset olennot. Vampyyrit ja verenimijät estettiin tulemasta ripustamalla avaimenreiän eteen takkuisia pellavan vyyhtejä. Päästääkseen sisään kutsumattomien olentojen oli selvitettävä vyyhdet. Kyp-roksella taas avaimenreiän suojaksi oli sen yläpuolelle kaiverrettu oveen risti ja avai-menlehdessä oli ristinmuotoinen kuvio.⁸¹⁾ Saksassa avaimenreikä on nykyäänkin pei-tetty läpällä, joka estää painajaisten tulon.⁸²⁾ Egyptissä oli tapana sanoa ovea suljet-taessa ”jumalan nimeen, armollisesti, säälivästi”, ja se karkotti kaikki henget pois.⁸³⁾ Audessa vesimaljakko oli sijoitettu avaimenreiän eteen estämään henkien vierailun, ja Savoissa tiimalasi palveli samaa tarkoitusta. Usein kuitenkin henki särki lasin ja peläs-tyksissään lähti pakoon.⁸⁴⁾ Tallit ja navetat olivat joskus suojattuja avaimen kohdistu-valla taialla tai avaimen kiinnitettyllä taikaesineellä — tavallisesti reiällisellä kivellä tai sarvella. Avaimen kiinnitetty taikaesine piti loitolla Marademonin.⁸⁵⁾ Babyloniassa sa-nottiin demonin tulevan sisään salpasulkimen kautta madellen käärmeen lailla. Tämä voitiin estää vain vuodattamalla juomauhri niiden päälle. Avaimet heitettiin joskus py-hään lähteeseen sovitusuhrina hengille tai kuvitellulle lähteen vartijalle, kuten tehtiin Cricciethissa pääsiäisaamuna.⁸⁶⁾

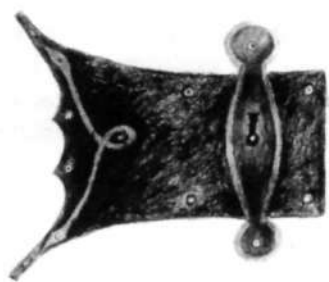

Kukat avaimina

Keskiaikaisilla legendoilla ja myöhemmillä kertomuksilla on paljon sanottavaa mitä tulee salaperäisiin kukkasiin, joilla saatettiin avata lukkoja, siirtää vuorten ovia. Näiden takana tavallisesti avaja löysi etsityn aarteen. Avaavan kukan väri oli sininen, punainen tai valkoinen ja sitä nimitettiin "ihmekukaksi" tai "avainkukaksi" (Schlüssel-blume). Samanlaisia ominaisuuksia oli "Springwurzella" — "räjähtävällä juurella", jota saatettiin tavallisesti tikalta. Sen pesä oli kiinni, suljettu puutapilla. Kun lintu lensi etsimään juurta, sen paluuta odotettiin. Palattuaan se työnsi kasvin tappiin, josta se kovalla meulla otettiin ja sillä etsittiin aarretta.⁸⁷⁾ Aelian ja Pliny tuntevat tämän legendan, mutta he puhuvat vain kasvista, jonka avulla kaikki suljetut paikat voidaan avata.⁸⁸⁾ Schamir Rabbinicin legendan mukaan avaava ominaisuus voi olla myös madolla tai kivellä, jonka liejukana pitää hallussaan.⁸⁹⁾ Ihmekukalla löydettäviin vuoristoarteisiin liittyy mystillinen valkoinen nainen, joka vartioi kukkaa. Tämä vastaa Hausfrau'ta, joka puolestaan kantaa avainnippua, mutta molemmilla siis pääsee aarteen luokse.⁹⁰⁾ Kaikkien näiden ihmeellisyyksien lisäksi on olemassa saksalainen uskomus, että siellä, missä saateenkaari koskettaa maata, siellä sijaitsee kultainen avain, joka kantaa kukkasen nimeä.⁹¹⁾

Lisäksi on olemassa eräitä sanoja, jotka avaavat suljettuja ovia. Esimerkiksi kertomuksessa Ali Babasta vuorten portti tai seinämä avautuu maagisella sanalla "sesame", joka todellisuudessa merkitsee avaamista. Sana saattaa olla versio hebrean sanasta "sesamum", joka varsinaisesti merkitsee "avata lukot ja salvat". Sana on levinnyt ympäri maailmaa, koska jopa Uuden Guinean satujen lumoojattaret käyttävät sanontoja "oi vuori sulkeudu", "oi vuori salpaudu", ja tällöin tarkoitetaan vuoren ovien sulkeutumista.⁹²⁾ Kertomuksissa pyhien miesten elämästä ei tapahdu koskaan niin, että yliluonnolliset voimat avaavat heidän oviaan, jos avain on kadonnut. He itse koskettavat lukkoa kädellään ja se avautuu, tai sitten heidän pelkkä läsnäolonsa avaa ovet; tämä tapahtuu erotukseksi maallisista tavoista. Eräissä tapauksissa pyhimykset suorastaan kulkevat ovien läpi, kuten nykyaikana henget ja kummitukset tekevät elokuvissa.⁹³⁾

Tässä jaksossa halusin tuoda esille eräitä läntisen maailman ajattelutavan suuntaviivoja. Jokainen lukija voi itsekseen pohtia mihin kategoriaan tuntee kuuluvansa. Tuntuuko jotkut kerrotuista tarinoista tutuilta. Pilkottaako niistä ehkä varsinaissuomalaisuus, pohjalaisuus, hämäläisyys, savolaisuus tai karjalaisuus.

Speaking about Locks and Keys

Before the invention of bolts or, later, of locks and keys, a variety of devices were in use to secure safety. Many peoples at a low level of culture live even today in shelters or huts, one or more sides of which are quite open (Tasmanians, Seminoles, Indians of Quiana, etc.), and others live in a house only for occasional purposes — sleeping, birth, sickness, death, etc. — so that there is no need of a fastening. But in other instances even where no doors exist, attempts are made to render the entrance secure. The huts of the Eskimos are approached by a narrow winding passage along which one must creep on all fours. Kumi villages are stockaded, and the door is approached by a winding passage trebly stockaded.¹⁾

In Fiji, the Caroline Islands, Kiwai Island, among the Indians of the Chaco and of Guiana, and in various parts of Africa the doorway is made very low or very narrow, or is merely a small aperture at some height from the ground.²⁾

Sometimes the doorway is closed merely with a couple of large plantain leavers or palm leaves plaited into basket work, or with a branch of a coco-nut (Solomon Islands, Roro-speaking tribes of N. Fuinea)³⁾ or with a **portiere** (ancient Peru)⁴⁾, or with a kind of blind or mat which can be raised or lowered as desired (Uaupes, Samoa, Tongo, Tlascalala, New Mexico.)⁵⁾ To this might be fastened pieces of metal or shell which clattered and so gave warning when any one entered or, as in New Britain, a rattle was hung in the doorway, so that any one entering at night might strike his head against it and warn the inmates.⁶⁾ In Benin, where locks were known, a cord running through a staple, and attached to a block of wood, served to keep the door closed.⁷⁾ Or, again, a wooden screen is slid across the entrance — a kind of primitive door.⁸⁾ This is secured by thongs, by props or a wedge,¹⁰⁾ or by bars. In some instances such doorways or doors are further protected by charms or fetiches which will work evil on any one trying to enter. These are analogous to the protectives placed at a keyhole to prevent fairies, spirits, etc., from entering through them.¹²⁾ As knotted strings or thongs served for tents, so they were also sometimes used to fasten doors. In Babylonia and Egypt seals sometimes served the purpose of locks and keys, but bolts were also used, and over those of temple of Sams in Babylonia libations of oil were poured as well as over other parts of the door. A conqueror in Egypt sealed the doors of the temple of Ra after having bolted them.¹⁰⁾

In some of the instances cited above a bar set against the movable door from within and holding place by various means is found. Doors and gates swinging on hinges were also held with bars of wood, bronze, or iron, set across from one doorpost to the other, the ends being set in holes in these or with bars and bolts. In Homer two bars are pushed out from square holes in the doorposts and meet in dovetailed fashion in the centre. A bolt or wedge keeps them in position. The primitive bolt, at first of wood, then of metal, slip into a staple on the doorpost.¹³⁾

Where folding doors were used, probably a vertical bolt above or below held one leaf, and a horizontal bolt fixed both in the centre. The bolt might be shot backwards or forwards by means of a cord from outside, secured to a catch by a series of knots. Or such a cord might lift a latch, the bar of which turned on a wooden pin.¹⁴⁾

Before the use of locks and keys a simple method of sliding a bolt was used in Greece as well as in central and northern Europe, in the shape of a bent hook or sickle-shaped rod. This was passed through a hole in the door and caught in a hole in the bolt or on a projecting knob. Such "keys" have been found in archaeological remains. A similar key about 2 ft. long made of iron with a brass handle ornamented with ring money, and known as the chief's door-key, is in use in N. Nigeria.¹⁵⁾ Another method was to hold the bolt in place by means of a peg also worked from outside by means of a string. A further development, implying the use of a key, consisted in using pegs which fell from on upright into corresponding sockets in the bolt. These pegs might be lifted in different ways according to the type of lock in use. In one type two pegs fell into notches in the bolt when it was pushed home, and held it in place. To raise these a T-shaped key was used.¹⁶⁾ It was pushed vertically through a hole in the door, given a quarter turn, bringing the arms into a horizontal position, and then pulled slightly back so that the returns of the T fitted into holes in the pegs, which could now be raised. The bolt was then pulled back by means of a string.¹⁷⁾ In the second type a number of small pegs drop into holes in the bolt and are then flush with its lower surface. The key consists of a rod bent at a right angle with teeth fitted variously upon the shorter piece. When inserted below the bolt, the teeth raise the pegs flush with its upper surface, and the bolt can then be pushed back by the key. Innumerable varieties of this type of lock are known, and the key is probably that known as "Laconian" with three teeth, the invention of which was attributed to the Laconians. Locks and keys of this type were used in Egypt, among the Romans (often of an elaborate pattern), Greeks, Scandinavians, and possibly the Celts.¹⁸⁾ Both of these locks are of the "tumbler" type, as is also the third, the tumbler being "a bolt of a bolt" In this the pins drop into holes in the bolt, which is hollow, until they are flush with the upper side of the hollowed-out part. The key consisted of a strip of wood or metal fitted with upright teeth corresponding in size and position with the pegs. It was inserted into the hollow of the bolt and raised the pegs, so that the bolt could be pulled back. In this case the key, which is sometimes of very large size, was put through the hole in the door large enough to let the hand pass through with it. But in some cases the locks were fixed on the outside. This type of lock

was used in Egypt (perhaps not earlier than Roman times), and is still common there, in Oriental countries generally from early times — Syria, Arabia, Palestine — in Scandinavia, in Scotland, where it is still found in remote parts of the W. Highlands among the Negros of Jamaica, in British Guiana (where it may have been introduced by settlers), and among the Zunis (perhaps of Mormon origin).¹⁹⁾

In another type, used mainly in padlocks, the key thrust into the lock compresses springs, thus permitting the shackle to be withdrawn. Such padlocks were used in Egypt, and are still known in W. Africa (possibly of Egyptian origin). They were also used by the Romans, and are still extant, in China and India (the so called puzzle padlocks).²⁸⁾ The Romans had flat keys for raising latches, similar to those in use today.²⁹⁾ Both the Greeks and Romans knew the lock with wards through which the key passes, thus moving the bolt backwards and forwards. Keys of the simple type to suit such locks are represented on vases.³⁰⁾ More elaborate keys are often small and form a part of fingerings, the key lying flat upon the finger. False keys were also used by Roman robbers.³¹⁾

While locks of primitive types here described were used in different parts of Europe and are indeed still used in remote districts, the ward system, with obstacles to prevent any but the proper key from turning the bolt, was much used during the Middle Ages. The principle of the tumbler lock was applied to locks during the 18th century.

Roman keys terminated in a flat or perforated handle; others were of an open lozenge, ovate, or round shape. Until the 13th cent. keys had little ornamentation. In the 13th to 15th centuries they terminated in a lozenge, trefoil, or quatrefoil. After this, and especially in the 16th cent., they had elaborate and became works of art. The bows terminating the stems were filled with ornament, the stem itself was ornamented or took the form of an animal or human figure, or stem and bow took the form of a crucifix. Even the webs were sometimes ornamented.³²⁾

The Key as Symbol in Traditional Customs Generally

The importance of the key, as that by which doors guarding treasure stores, etc., might be closed or opened, was marked in ancient times. This doubtless originated in the period when locks and keys of a primitive type were first invented and their value made plain to all.

Frequently the wife as Hausfrau bears the household keys symbolically. She is the keybearer for her husband. Among the Romans the newly-married wife was given the keys of the store-rooms. The divorced wife had to surrender the keys: hence the formula in the Twelve Tables signifying divorce — "claves ademit, exegit". The wife who separated from her husband sent him back the keys — "claves remisit".³³⁾ Among the Teutons and Scandinavians the bride was decked with keys at her girdle. Here also at divorce she had to give up the keys, and "taking away" or "giving up the keys" became a formula of divorce.^{33a)} Among the Gauls a widow placed keys and girdle on the corpse of the dead husband as a sign of renunciation in participation of goods — a custom found elsewhere, and also signifying that the widow was free of obligation.^{33b)} Slaves carried keys of various parts of the house, and the janitor bore the house-key. In the Christian Church the church-treasurer who carried the keys of the treasury was known as *claciger*.³⁴⁾ In laying the key of the house, David upon his shoulder signifies transference of the supremacy of the kingdom, and the imagery is taken from the large keys opening tumbler locks carried on the shoulder in the East. In Equatorial Africa, as chests containing treasure are a synonym for property, and as they are kept locked with either native or American locks, the more keys a man has the richer he is. Hence keys in large numbers are worn as a symbol of wealth.³⁵⁾

Since many divinities were key-bearers, their priestesses (not usually their priests) also bore keys symbolically, signifying that the divine powers were theirs, or that they were guardians of the sanctuary of the gods. Priestesses are often represented carrying on their shoulder a large key of the rectangular type, already alluded to as an archaic survival: a key represented on a gravestone signifies the burial-place of a priestess.³⁶⁾

Iphigenia is called **klebouhos** "key-bearer" of Artemis, and Io **klebouhos** of Hera.³⁷⁾ Cassandra bore the key of Hecate, and in the mysteries of the goddess priestess was **kleiboforos**, while the priestess of Ceres **katomabav béxe klaiba**.^{38, 39)}

As it has been shown in the art heaven and the under world were believed to be regions or abodes with doors and gates. These doors and gates had bars and bolts as well as locks. In Babylonian mythology Marduk made gates to the heavens and attached secure bolts to them. Šamaš is said to open the bolt of the bright heaven, and to Ištar supremacy is said to belong the opening of the lock of heaven. Hades with its seven gates has also bolts. Over these dust is scattered, and Ištar threatens to break the bolts when she descends, there.⁴⁰⁾ The gates of Pluto's realm are closed with iron bars and keys.⁴¹⁾ The Hebrews had similar conceptions. Sheol has bars;⁴²⁾ Hades and the Abyss have locks and keys.⁴³⁾ These conceptions were still retained in **Christian** belief, and nothing is more dramatic in the legends or theology of the Descensus than Christ's breaking the bars and bolts of Hades.

Similarly in Mandaean mythology the regions of the dark worlds have gates with bolts and with locks and keys differing from all other locks and keys.⁴⁴⁾ So also earth, sea, the world, etc., have locks and keys. The Assyrian Ninib holds the lock of heaven and earth, and opens the deep, and Ea unlocks fountains.⁴⁵⁾ Cybele is shut in winter and opened in spring: Eros has keys of sea and earth as well as of heaven, and Proteus has the keys of the ocean.⁴⁶⁾

The Egyptian Sarapis has keys of earth and sea.⁴⁷⁾ In Hebrew thought the sea has doors and bars, and the earth has bars.⁴⁸⁾ In Breton folk-lore is found the curious idea that menhirs are keys of the sea. Should they be lifted, the sea would rush in. They are also keys of hell.⁴⁹⁾ Fairyland likewise has its doors with locks and keys, and the key is sometimes given to a favoured mortal in order that he may obtain treasure.⁵⁰⁾

It is not surprising, therefore, that some gods were represented with keys, those of the region which they guarded or which was sacred to them, or that the key became a symbol of power — the power which was represented in the opening or closing of the doors of that region to allow or prevent entrance or egress. This was more especially marked in Greek and Roman mythology, in which certain of the divinities bear the title **kleibouhos**; **claviger** Janus, as god of doors, is said to have been represented "cum clavi et virga" in left and right hands — the key and the rod of the Roman doorkeeper. He sits guarding the gates of heaven with the Hours. At morning the doors of heaven are opened to let out the day, and they are shut again at night. Even more universally he was since all things — heaven, sea, clouds, and earth — were opened by his hand.⁵¹⁾ Portunus, another god of doors, probably of barns and stores, also carried keys, and perhaps some ritual act was performed with keys on the Portunalia.⁵²⁾

Divinities of towns carried the keys of the town. Athene is **kleibouhos** of the town of Athens.⁵³⁾ According to Parmenides, Dike carries the keys of the doors of day and night, i.e. of heaven, and removes the bar from the door when necessary.⁵⁴⁾ So Helios, who comes forth from the doors of the sky, is said in the Hymn of Proclus (i.2) to have keys. The same conceptions are found in Mithraic circles, perhaps partly taken over

from these classical models. The Kronos of Mithraic belief carries a key in his right hand or one in each hand, or, like Janus, a key and a rod. These are the keys of the doors of heaven, by which souls enter or pass out to birth. He was addressed as "the lord who fastens the fiery bars of heaven."⁵⁵⁾

Divinities associated with the under world carry its keys. Hecate usually holds the keys of Hades on monuments or images of the goddess, and is also described as possessing them. She is even called "the Lady bearing the keys of the Universe."⁵⁶⁾ In Caria every fourth year the procession of the key **kleibos pompe** was celebrated in her honour — a festival which lasted for several days. Pausanias describes Pluto as having keys of Hades, which is closed by him that none can go out thence. In the magic papyri and elsewhere other divinities bear the keys of Hades -Persephone, Aeacus, Anubis- and here we enter the region of mingled classical, Oriental, and Egyptian beliefs which were popular after the decay of the Greek and Roman State religions.⁵⁷⁾

Generally speaking, possession of the keys signifies power over the regions the locks of the doors of which these keys open. As heaven and Hades were regarded as towns or States with walls and gates, so they had locks and keys. The keys are entrusted to their respective guardian divinities; who have to power of opening or closing the gates. To those who were worthy of heaven its door was opened; to those who merited hell its door was opened. Once in, there was generally no egress. In Jewish thought Michael is said to hold the keys of the kingdom of heaven version where he holds open the gates of righteousness till the righteous enter in.⁵⁸⁾ The power of the keys as associated with St. Peter is treated of in the art.

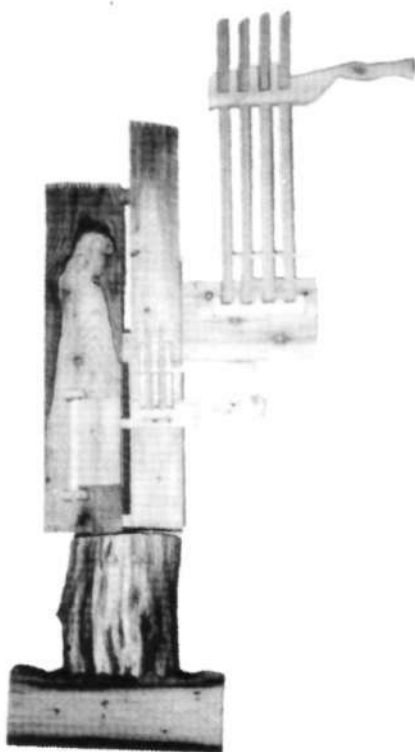

Binding and Loosing

Here it is sufficient to say that the idea of his being dowered with the keys of the kingdom of heaven is sufficiently obvious. The picture is still that of a State or town with gates. St. Peter, as **kleibouhos** can open to these worthy of the kingdom and its rewards, or can keep to door locked against the unworthy. But it should be observed that while generally right righteousness, obedience to divine law, was the condition of future reward, not only in Christianity but in other religions, there were other methods of compelling the opening of the gates of heaven.⁵⁹⁾ We find this in Mithraism, in Gnosticism, perhaps in the popular Christianity which was so much mingled with Gnosticism and paganism, and in the syncretistic magicoreligious groups of the period. In this submission to rites and ceremonies — e.g., of baptism, purification, and communion — possession of amulets, knowledge of the right pass-words or the names of the demonic or divine guardians of the gates of the heaven, were all so many keys with which the soul could unlock the gates and pass onward or compel the **kleibouhos** to unlock them.⁶⁰⁾

The name "key" might be given to anything which had the power of opening or disclosing. Rabbinic lore spoke of three keys which were given to no third party — the key of the womb or of child-birth, of rain, and of resurrection of the dead.⁶¹⁾ As to the first of these, it is still a divine power which works in conception and birth, opening the womb, and we may compare the phrase of Aristophanes regarding Hera, that she guards the keys of marriage, or that of Pindar when he says of Peitho that she bears the secret keys which open the way to the sanctities of love.⁶²⁾ But the thought underlying this is seen in erotic slang of many languages, which describes the male organ as "key" and the female organ as "lock". The consummation of marriage by their means was a sacred act, consecrated to certain divinities. Similarly any book of secret knowledge or mysteries might be called a "key". It contained the means of unlocking mysteries, of opening the way to truth. The book of rites of the Paulicians is called *The Key of Truth*, and some of the magical texts current in the syncretistic groups already referred to bore the name "Key". The name is applied also to any book which purports to explain various matters, or even to literal translations of classical or foreign works; hence withholding "the key of knowledge" of which Christ speaks means debarring men from the knowledge of moral or spiritual truth which would give them entrance to the Kingdom of God. In the Coptic Gnostic documents Christ Himself is called "The Key".

As a symbol the key occurs in heraldry. It is found in the arms of the pope, of various bishoprics, of cities, of private families. It also occurs in the names and signs of shops and inns, and is here of ecclesiastical derivation — the Cross-keys, the Golden key, etc. Keys, and especially that of the forbidden chamber, are prominent in folk-tales of the Bluebeard group.

Lock and Keys in Magic

The importance attaching to locks and keys gave them a place in various magical rites, while their being made of metal adds to their value, since metal of itself has magical power. As locks and keys make fast or open, bind or loose, so they are sometimes considered to have a sympathetic effect upon dwellers in the house — e.g. at a birth or at death. It is a common custom to open all the locks at a confinement, lest the delivery should be hindered through their remaining fast, and so to lighten the labour. With this may be compared the Roman custom of presenting the woman with a key as a portent of an easy delivery. In Sweden in difficult labor the midwife asks the woman whether she has prayed to the Virgin for her key to open the womb. If not, the midwife says the prayer, the woman repeating it after her.⁶³⁾

If a witch was present at a wedding and snapped a padlock to at the benediction, dropping it into water, she caused the marriage to be unfruitful, until the padlock was recovered. This belief is found in Germany and, in a similar way, in Greece.⁶⁴⁾

On similar grounds the soul cannot leave the body of a dying person as long as any locks or bolts in the house are fastened; these are therefore unlocked or unfastened and the house-doors are opened.⁶⁵⁾

In all these we have instances of sympathetic magic—what is done to the lock is **ipso facto** done to the living person. They correspond to the world-wide use of knots and bindings in magic. In many cases the key itself, probably as a symbol of power, is used as an amulet or has magical virtues. Already among the ancient Greeks and Etruscans this use was found. In Italy small keys blessed by the priest are called "keys of the Holy Spirit", and are worn by infants as a preservative against convulsions. There, as well as in Portugal, Greece and the islands, Germany, and other places, the key is a frequent amulet against the evil eye. It may form one of the charms attached to the **cimaruta**, or spring of rue, or may be a single amulet elaborately worked.⁶⁶⁾ In Jerusalem necklaces from which charms depend are worn, and among the latter are a lock and key.⁶⁷⁾ In China a common amulet given to an only son in order "to lock him to life" is a silver lock. The father collects cash from a hundred heads of families and exchanges it for silver; of this native padlock is made, and it is used to fasten a silver chain or ring round the boy's neck.⁶⁸⁾ In Korea the neck ring lock is also a charm. For a girl it is a

real lock of silver with a bar across the top, and the key at the side. For a woman it is a mere symbol of the lock. On it is the inscription, "Longevity, riches, and all yo wish."⁶⁹⁾

Whith these practices may be compred an incident in a Danish **Märchen**: the hero gets a key as a christening gift, and it brings him luck.⁷⁰⁾ In Norway a large old iron key is used against dwarf-struck cattle. It is hung over the stall, and is supposed to heal them. Such keys are supposed to have been forged by dwarfs.⁷¹⁾ An ancient method of wardning off hail from a field was to hang keys around itperhaps by way of locking the field in from harm, or merely as charms against the hail.⁷²⁾ In Transylvania a lock is carried in the seed-bag in order to keep birds from th corn.⁷³⁾

A key, partly for its own virtues, partly because it is of iron, is commonly placed in a cradle to prevent fairies from changing the baby.⁷⁴⁾

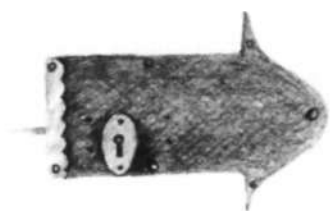
In the islands of Zacynthos a key is placed on the breast of a corpse, because, being of iron, it will scare away evil sprits, though the popular explanation is that it will open the gate of paradise.⁷⁵⁾ According to a belief in Poitou, when a werwolf is struck between the eyes with a key, the enchantment ends, and the human form is resumed.⁷⁶⁾

Another magical use is that of the Bible and key. A large key, sometimes an ancient or hereditary key, is placed flat between the leaves of a Bible, which is the closed and bound with cord. The handle of the key projects and is held in the hand or on the fingers of one or two persons, while some formula is being said. At he psychological moment it twists and turns, thus indicating whatever is desired to be discovered. This has superseded earlier methods — e.g., with a sieve — but Reginald Scot already mentions the use of a psalter and key. They are used as a cure for nose — bleeding. Here the patient turns the Bible and key round, while the wise man repeats a charm. Then the latter removes the key and places it down the patient's back, while the patient holds the Bible. This is supposed to cue the bleeding entirely. The latter part of the charm is often used, but seldom now in a magical way. A similar use of Bible and key is for the purpose of "unwitching" a patient.⁷⁷⁾

It is also used in divination, usually to discover a thief or a witch. The names of the suspected persons are repeated with the formula, "Turn Bible, turn round the key, turn, key, turn and show the name to me?" At the right name the key twists and the Bible drops from the hand. Within recent years such a use is known to have actually led to an arrest.⁷⁸⁾ The Bible and key (or the key alone) are used in E. Anglia to divine with, and also to help a vessel entering or leaving port. To assist it to enter port, the key is turned towards oneself, and, to leave port, away from oneself.⁷⁹⁾ The keyhole, as an opening by which fairies, sprits, and the like may enter the house, is often magically protected. Thus in the Sporades it is stopped with a skein of flax to prevent vampires from entering. They would require to count all the threads in the skein before doing so. In Cyprus,

on locking up, the cross is signed with the key over the keyhole.⁸⁰⁾ In Germany the keyhole is stopped up in order to outwit the "Mar" (nightmare) which enters thereby.⁸¹⁾ In Egypt it is customary to say, "In the name of God, the Comassionate, the Merciful, when locking the door, as protection against genu." The door cannot then be opened by them.⁸²⁾ In Aude a vase of water was placed before the keyhole to prevent visits from a spirit, and in Savoy a watch-glass. The spirit broke the latter and then left in disgust.⁸³⁾ Stables, cow-houses, etc., are sometimes protected by tying charms to the key — usually a perforated stone (the key-stone which keeps off the demon Mara) and a horn.⁸⁴⁾ In Babylonia demons were said to slip into houses through bolts, etc., "gliding" like snakes and it may have been to prevent this that libations were poured over these.⁸⁵⁾

Keys were sometimes thrown into holy wells as a propitiatory offering to the spirit or guardian of the well, as at Criccieth on Easter morning.⁸⁶⁾

The Key-flower

Mediaeval legend and later story had much to say regarding certain mysterious flowers which could either make locks fly open or cause a rock door in a mountain to swing open and so admit the seeker to obtain treasure hidden there. The flower was blue, red, or white, and was known as the "wonder-flower" or "key-flower" (Schlüsselblume); similar properties were also ascribed to the Springwurz, or "explosive root," usually obtained from a woodpecker whose nest had been closed up with a wooden bung. She flies off to seek the root, returns with it, and applies it to the bung, which is forced out with a loud noise. It is then taken by the treasure-seeker, who uses it as the flower is used in other instances.⁸⁷⁾ Aelian and Pliny know of this legend, but speak of a plant, and the latter elsewhere refers to a herb by which all things closed can be opened.⁸⁸⁾ This is the **shamir** of Rabbinic legend, a kind of woman or a stone in possession of a moorhen.⁸⁹⁾ In connexion with these stories of mountain treasures obtained by the wonder-flower, there are usually mysterious white ladies who guard them, and who, like the **Housefrau**, carry a bunch of keys which also give access to the treasure.⁹⁰⁾ There is a German belief that where the rainbow touches the earth a golden key falls, which gives its name to the flower.⁹¹⁾ In the story of "Ali Baba", the rock door opens when the mysterious word **sesame** is spoken. The word may have stood in an earlier version for the herb **sesamum**, but in other instances the use of magical word makes locks and bars open — e.g., those of the Egyptian under world — while even in tales of enchantresses from New Guinea the use of the words, "Oh, rock be cleft", and "Oh, rock be closed", causes a rock door open and shut.⁹²⁾ In the lives of saints a not uncommon miracle is to unlock a door when the key is lost. They touch the lock with the hand, or their mere presence causes the door to open. In other instances they pass through closed doors, as modern mediums have claimed to do.⁹³⁾

Как примитивные народы наблюдали обеспечение жилища до изобретения замков

До изобретения деревянных замков и задвижек наблюдали обеспечение жилища разными способами. Еще в 30-х годах нашего столетия многие примитивные народы употребляли жилищами просто беседки только с тремя стенками. Таким образом было легко видеть кто приближается. У других жилища небыло совсем а они жили только временно и другой раз случайно в помещениях для больных, умеряющих, и в домах для рождения и т.д.¹⁾

В таких домах небыло ни каких задвижек или замков, так как они были без настоящих дверей. Но не смотря на это вход в такие дома делали с какими либо препятствиями и таким образом наблюдали обеспечение жилища и домашнего покоя. Например вход в иглу эскимосов вел по извилистому коридору. Кроме этого он был такой низкий что по нем надо было ползать. Другие коридоры были построенные с ваями по бокам. Такие коридоры служили и целой дорогой ведущей в село.²⁾ На Островах Фиджи, на Каролине Исланд, на Кивай Исланд и у жителей Чако и Гайана и также у жителей неких местах Африки отверстие входа в жилище было очень низкое и узкое а другой раз было только маленькая дыра на поверхности земли.³⁾

Иногда такие входы закрывали большими листьями подорожника или переплетанными пальмовыми листьями, так например на Саломон Исланде и Меланесии.⁴⁾ У древних жителей Перу была традиция закрывать отверстие входа толстой занавеской и плетеным ковром, которово можно было поднять и опустить. Занавеска називалась (портичерелла).⁵⁾ На эту занавеску могли прикрепить куски какого либо металла и раковины, из которых происходил звук, когда ктонибудь пытался войти в вход.⁶⁾ Таким образом звук предупреждал людей находившихся в нутри. В Нев Британния опять погремужки виселив низкий проход так что каждый входящий задивал головой за эти и таким образом разбуждал шумом в нутри находившихся.⁷⁾ Интересно приметить, что на примитивных местах, где замки принесенные белым человеком и уже были знакомы, люди всеже употребляли и строели длинные проходы и коридоры вместо дверей и замков.⁸⁾ Но, теперь они уже погадались ставить жердь поперек входа или закрывали это

плоским куском камня, мрамора или дерева. Это явление смотрят как началом дверей.⁹⁾ Но очевидно примитивное охранение не удовлетворила жителей и они стали думать что может следовать после этого. И так фантазия и разумие довели до того, что входы стали охранивать талисманами и магическими средствами, которые как тогда думали, приносили вред или несчастье бес спроса входящим. Интересно видеть какое сильное верование было в эти магические талисманы. Именно эти понятие и верования перешли как традиция в нашу эпоху и она проявляется верованием в замочную скважину и вокруг ее расположенную декоративную пластинку. Эти пластинки или щиты своими разными узорами и различной формой не пускали недоброго духа внутрь в дом. (Сравн. например карельские замочные скважину и щиты). Теперешние завесы и навески перед входом палатки являются тоже древней трагидией (сравн. шалаш у самов). У человека с самого же начала имелось имущество, и еще не зная ничего о замках, он стремился придумать разные охраны. Например в Вавилонии и в Египте употребляли вместо замка сургучную печать знаком имущества. В храме Шамаш лили масло на ручку дверей и таким образом не было возможно хватить за нее. Двери храма для Бога Ро в Египте заливали сургучем после их закрытие.¹⁰⁾

Разные легкие и не прикрепленные пристройки все же удовлетворяли людей и так они додумались прикреплять пристройки петлями к косяку. Таким образом появились теперешние двери, из пристрояк сделали задвижки и из поддержек примитивные ключи. Примитивному человеку изобретенный замок являлся страшным, так как он, хоть малый, но мог прекратить свободу человека, например наручники и кандалы.

Своим родом примитивная подпорка дверей была безключной задвижкой. Понастоящему эти задвижки были поперечные толстые планки перед дверьми. В Гомере рассказывается как два застава были вложенные в дырки на косяках. Защела и клин держали застав на месте. Такую систему употребляли позже и с металлическими заставами.^{11, 12, 13)} Там где употребляли двери с двумя половинками очевидно вертикальный застав закрывал одну половину и горизонтальная задвижка обе половины на средней высоте дверей. Возможно что посреди дверей имели и защелку, которую открывали шнуром.¹⁴⁾

До употребления настоящего замка и ключа задвижка без пружины была знакома в первые в Греции и потом в Средней- и Северной Европе. Настоящий ключ и замок, это иначе говоря ключ и замок сделанные из металла. Задвижка прикрепленная с внутренней стороны двери, была первым запором, для которого, возможно, делали ключ из дерева или из железа. Первоначальный ключ напоминал своей формой серп или был похож на согнутый гвоздь. Такие ключи находились в археологических находках. Кривой ключ вкладывали в сквозь стены сверленную дырку и пробовали попасть концом ключа в дырочку или углубление находившихся на задвижке. Задвижку двигали взад-перед концом ключа. Такие ключи находились так в Швеции

как и в Финляндии. Подобный ключ, но гораздо больше размером, был у вождя народа Северной Нигерии.¹⁵⁾ Надо конечно помнить, что рядом с этими задвижками прикрепленными с внутренней стороны дверей, употребляли и деревянные наружные замки. У замков были многие варианты, например такие, которых ключевая бородка имела форму буквы У. Египетские деревянные замки были прикрепленные на дверь с внутренней стороны и их открывали через в стенку сделанную дыру, которою закрывали задвижкой. Если дырки небыло, замок открывали шнуром. Ключ с тремя зубцами назывался „ключем Лакона“. Такой ключ употребляли в Египте и у римлян; до сих пор ученые говорили что этот ключ был и в Сакандинавии но тип замка здесь совсем разный.

Египетский замок, в котором ключ вкладывали в задвижку при открывании замка прикрепляли с внутренней стороны дверей. Из-за своей неудобности такого замка перестали употреблять а с другой стараны замок в котором ключ был отдельно от задвижки сохранился, даже и в Скандинавии. Египетский ключ расположился среди негров на Ямайке. На Британскую Гуйану такой замок распространился очевидно с эмигрантами и среди зунов вероятно с мормонами.¹⁹⁾

О разных замках говорят например в Мифе Одиссея В рассказе о Пенелопе такой замок был прикреплен к двери с внутренней стороны. Пенелопе открывала замок мянув за шнур, а ключ открывающий затвор или задвижку был из металла и кривой. Этот очень большой ключ как символ иерархии продолжительной жизни до наших дней.²²⁾

В дворцах королей задвижки делались из слоновой кости. Но в Британской Северной Африке делали замки и ключи из дерева. В ключе этого сорта были очень длинные зубцы, 2–3 дюйма. Замки из железа примитивные народы Африки получали обыкновенно от европейцев и американцев. Это так выло на западе, где литература ученых не писала о восточных замках и их эволюции.²⁷⁾

Кроме без пружинных замков прикрепленных к стене или к двери, были и висячие, в которых ключ нажимал пружины в нутри замка и открывал замок. Предполагают что эти замки были египетские, но знакомые тоже в Китае и Индии. Замку дали название „замок Пуццле“.²⁸⁾ Более развитые замки были меньше примитивных, другие даже такие маленькие что их насили на пальце как кольцо. Говорят, что уже в те дни рымские воры умели делать поддельные ключи и умели их там употреблять.³¹⁾

Так как теперь здесь представленные примитивные типы замков употреблялись в разных сторонах Европы и даже еще употребляют, например на горах Средней-Европы, можно предполагать что и ключем открывающиеся железные замки употребляли вообще уже в Средних Веках. Разные задвижки были знакомы до этих замков. Принцип замка сключем и пружиной в механизме усвоили в многих замках уже в XVII столетии. У римлян

ручка ключа была плоская или дырявая другие были формы косога квадрата, овальные или круглые. До 1200 — годов на ключе была всегда красивая орнаментика. В 1200–1400 — годах форма ручки была овальная, трехлиственная или соображала четырёхлиственный. 1500-х годах их начали украшать и стали художественным произведением. Часто рукоятка и петля составляли крестификса.³²⁾

Ключ символом

Значение ключа признавали в древние времена: потому что им было возможно открывать и закрывать клады, склады, постройки и т.д. Это заметили естественно в то время когда изобретили примитивные замки и ключи и так их значение было всем знакомое.

И так например хозяйка дома носит ключи на поясе символистически. Она насильщик своему мужу, иначе говоря, хозяйка инициатор активности своего мужа, она поворачивает взор своего мужа. Среди древних римлян нрвобрачной жене давали все ключи для амбаров. Также и среди древних Финнов.³³⁾

Разведенная жена должна тоже дать ключи прочь. Развод объясняли в религиозных книгах: *клавес адемит, екsegит*. Жена, которая получила развод от мужа, посылала ключи мужу назад, вернула ключи, *клавес ремисит*. У теутонов и скандинавов пояс невесты был покрыт ключами. У них тоже возвращение ключей символизировало разрод, и этот обычай сохранился до наших дней. У жителей Галлии вдова клала свои ключи и поес на покойного мужа и так доказала свое отречение к наследству. Такой обычай был и у других народов и таким образом вдова хотела показать что она свободна от своей обязанности. В Христианской церкви сторож стороживший церковное сокровище имел название *клавум клавигер*.³⁴⁾

В законе Божьем у Давида на плече лежащий ключ обозначает перемену власти в другие руки. Такие большие ключи можно в наши дни видеть в скульптурах святых апостолов например на крышах церквей и т.д.³⁵⁾ Ключ являлся символом власти. В Средней-Африке сундук символизировал богатство, чем больше сундук тем более богатый и так как в сундуке были уже и замки, то считали тех самими богатыми у кторых было больше всех ключей.³⁶⁾

В религиозной литературе святые мужчины несут на плечах ключи, но можно видеть что такие ключи и у сватых женщин, и они этим хотят доказать свою святую силу и возможность быть сторожем божей святости.³⁷⁾

Изобретение замка дало людям возможность развивать свои фантазии. И так думали что на небо и на ад открывались двери. В этих дверях были

здвижки, защелки и замки.³⁸⁾ Например в вавилонской легенде Мардук сделал ворота на небо и для охраны ворот пристроил в них задвижку. Шамаш открыл замок и двери на блестящее небо. Тоже у Истара была право и власть открыть небесный замок.³⁹⁾

Бог Хадес тоже имел в своих семи семеро воротах задвижки. Кроме этого думали что под воротами лежала пыль, и когда Бог Иштар угрожал разбить ворота Хадес спускался вниз к воротам и поднимал своими крыльями пыль в глаза Иштара.

Говорят что ворота Плутона были закрыты железной задвижкой и ключами.⁴⁰⁾ Эти понятия остались христианству в традицию и ничего более драматичного небыло как схождение снеба, описанное в легендах и в теологии, при чем спаситель ломает задвижки и засовы.⁴¹⁾

Также в мифологии Мандаего на земле не чистых сил тоже ворота с задвижками, замками и ключами, которые все различаются от всех других. Но это не все, тоже земля, море, земной шар и т.д. имели свои замки и ключи.⁴²⁾

Ниниб в Ассирии держит небо и землю под замками и открывает глубину их ключей, а Эя открывает ручьи.⁴³⁾

Сибель в искусстве показывают с ключем земли, земли, которая зимой закрыта и весной открывается, иначе говоря, весной вся природа зеленой стает.⁴⁴⁾ У бога Эроса ключи моря и земли а также и неба. У Протеуса ключи океана.⁴⁵⁾

Смотря на это что рассказывали не удивительно, что некие боги в искусстве изображали с ключами, которые являлись символом силы и для понятия этого явления всем знакомые двери играли роль силы, открытыми или закрытыми.⁴⁶⁾ Такое верование было ясно заметно в мифологии Греции и Рима. У них святые назывались клейбоихос.⁴⁷⁾

Януса, бога двери, изображали „кум клави и вирга, в левой и правой руках. Ключ и скиперр символ римского сторожа дверей.⁴⁸⁾ В левой руке ключ и скипетр в правой.⁴⁹⁾ Янус сидит и сторожит часами небесные ворота.⁵⁰⁾ Утром небесные ворота открыты для восхода дня и они вечером закрываются. Янус был еще более универсальным клейбоухос когда все — небо, море, тучи и земля открывались его руками.⁵¹⁾

Портунус, другой богворот, очевидно он бог амбарных и складовых дверей, и он тоже насил ключи. И наверно какие-либо ритуалы вели с ключами в Портунале.⁵²⁾ Святые мужчины живущие в городе насил ключи этого города, иначе говоря, Бог Атене был жителям этого города *клейбоихос*, наситель ключей.⁵³⁾ Что касается Парманидеса, то Дике насила его ключи, ключи дверей дня и ночи и толкала задвижку если было необходимо.⁵⁴⁾ Также

и Хелиос, который являлся из дверей неба тоже носил ключи. Так как написано в Гимне Проклуса. Такое же явление можно найти и в кругах Митраиса. Возможно пример брали из классических манер.⁵⁵⁾

Верят что Митрас Кронос держал ключ в правой руке или в обеих руках, как и Янус. Эти ключи были небесных дверей, помощью которых душа приходит и уходит во время рождения. Того, кто закрывал небесные задвижки, называли Лордом. Было естественно, что ключи вручали Святым. Но были и исключения, например Хекате держит ключи Хадеса, это можно видеть в монументах и читать в рассказах. Ее даже называют „Лейди, посящая ключи всего мира“.⁵⁶⁾ В городе Кари каждое четвертое торжественное шествие ключей, было посвященное ей. (клейбос помпе). Торжество длилось несколько дней.

Святой Петр (клябоухос) может открыть ворота тем, которые достойные попасть к нему и закрыть тем, которые туда не достойны. Но надо помнить, что общее правоведение и послушание святого закона не являлась пользой только христианам, но тоже и другим людям из других религий, в которых ворота открывались другими способами. Так например в Митраизме, в Гностицизме и т.д. Таким образом можно сказать, что было много ключей с помощью которых душа могла открыть ворота и идти вперед или зоставить ключами открывать ворота.⁶⁰⁾

Видем что название „ключ“ можно было дать какому либо явлению или делу, которые касались открыванию или закрыванию. Наука Рабина учила о трех ключах: ключи утробы, рождения ребенка, восхождения и дождя.⁶⁰⁾ Говоря о первого, то даже и теперь верят в то, что есть такая сила, которая действует при оплодотворении и рождении. Это явление мы можем срывать с фразой Аристофана касающиеся Херу, которая сторонит ключи брака или с Пиндаром говорившим о Пейтоса, что он носит секретные ключи, которые открывают путь в святость любви.^{61) 62)} Но мысль подчеркивающая это явление можно видеть в теперешнем эротическом языке многих стран, в котором „ключ“ обозначает мужского полового члена и „замок“ женского. В этом смысле совершенство брака было тайным актом, меропрятие, сосредоточинное в определенные святыя существа. Также какую книгу угодно, рассказывающую о тайных наук или секретов, можно называть „ключем“. Ключ содержит в себе цель тайны и открывает путь в правду.⁶²⁾

О религиозных церемониях Пауликианов рассказывающая книга „Ключ правды“ и некие другие магические тексты, которые принадлежат к синкротистическим группам и уже реферированные, называются „ключем“. Название дается тоже каждой книге, которая стремится разяснить разные вопросы, или просто переводам классической или иностранной литературы. В ту же самую категорию принадлешит „ключ знания“, о котором Христос говорит и обращается таким образом к безморальным людям, и тем, которые не знают духовную жизнь дающую вход в царство Бога.

В гностических документах Копти Христос называет себя ключом, как символ ключ находится и в древних гербах. Его можно видеть в гербах попов, священников, городов и частных семейств. Ключ можно тоже видеть в именах и знаках магазинов и в постоянных дворах, так что и эти названия имеют духовное начало. Кресто-образные, золотые и т.д. ключи имеют большое значение например в сказках.

Замки и ключи в суеверии

Почтение, которое чувствовали к замкам и ключам, давало им место в разных тайных ритуалах, так как они были сделанные из железа и по этому имели магические силы. Металл сам по себе имел магическую силу.⁶³⁾ Потому что замки и ключи закрывали и открывали, завязывали или отпускали, то думали, что в них являются признательные эффекты дома, живущим,.. в родах или в смерти. Была общая привычка открывать все замки во время родов, чтобы закрытые замки не мешали роду, С этим можно сравнить римскую манеру, при чем рисовали женщину с ключем, иначе говоря, со знаком легкого рода.

В Швеции акушерка спрашивала при тяжелом роде у женщины молилось ли она Святую Деву чтобы эта открыла ей утроб. Если она не делала так, то акушерка молилась и женщина повторяла.

Если колдуня присутствовала на свадьбе и челкнула всякий замок и бросила его в воду, то она сделала брак бесплодным до тех пор, пока не нашли замок из воды.

На эти же верования основается то, что душа не отходит от туловища до тех пор, пока замки и задвижки еще закрыты, зато замки открывают, таже и двери.

Во всех этих случаях мы имеем примеры благоприятного суеверия — иначе говоря, то что делается замкам и затворам — делается и человеку. Замки ответственны употреблению через весь Свет расположенного узла и зовязок.⁶⁴⁾

В многих случаях сам ключ, возможно и как символ силы, считают амулетом или приметом с секретными силами.⁶⁵⁾ Так думали уже древние греки и этруски. В Италии маленькие ключи, благославленные попом, назывались „Ключи святого духа“, и их употребляют даже еще в наши дни малолетние защитой против судорога. Тамже и в Португалии, в Греции, в Германии и в других странах, ключ употребляют амулетом против враждебного глаза. У ключа может быть волшебная сила или он проста украшенный амулет.⁶⁶⁾

Иногда ручка ключа имеет форму фаллоса. В Иерусалиме носят на шее висячие цепочки с магическими словами конечно рассказывающими о зам-

ках и ключах.⁶⁷⁾ В Китае есть традиционный амулет, который дают единственному сыну семьи, чтобы как будто прикрепить его к жизни. Амулет сделан из серебра и имеет ключевую форму. Отец собирает деньги от членов семьи и меняет их на серебро. Из этого делают висящий замок и он висит на шее мальчика со серебрянной цепочки.⁶⁸⁾ В Корее замок „нашейника“ тоже является магическим предметом. У девочек это настоящий серебрянный замок, запор наверху и ключ с боку.⁶⁹⁾ У женщин это только символ на котором написано: желаем длинный век, богатства и всего что ты желаешь. Это можно тоже сравнить с рассказом в Дании, который объясняет как герой получает крестовый подарок приносивший ему счастья.⁷⁰⁾ В Норвегии большой старый ключ употребляют для хранения скота, чтобы оно не превратилось в карликовый скот. Ключ висел с крыши конюшни и думали что он лечит скот. Общее мнение было, что эти большие ключи были сделаны карликами.⁷¹⁾ Древняя манера отбивать град падающий на поле проявлялась в облажении поле всящими ключами.⁷²⁾

В Трансильвании ключ ставили в зерновой мешок, чтобы птицы не клювали зерна.⁷³⁾ Из-за силы ключа, сделанного из металла, его клали в люльку для защиты ребенка.⁷⁴⁾

На острове Закинтос люди клали ключ на грудь покойника. Ключ сделанный из железа имел силу гнать нечистые силы из покойника, хотя как народ говорил этот ключ открывал двери в рай.⁷⁵⁾

Что касается верованию Пойтоуа, то он думал что когда человеческому волку поставишь между глаз ключ или только его покажишь волку, то его магическая сила кончается и вид человека возвращается.⁷⁶⁾

Традиционно думали, но даже и в наши дни думают, что магическая сила касается не только ключа, но и библии с ключем. Ключ большого размера, древний или наследственный, ставили между листов библии. После этого книгу закрывали и завязывали шнуром. Ручка ключа выглядывала и она бралась в руку пальцами одного или двух человек, и заодно сказывали магические слова и ключ начинал пригать и поворачиваться в ту сторону страницы где говорят о помощи. Регинальд Скот говорит, что ключем останавливали течение крови из носа. Ключ ставили на спину больного и он держал рукой за библию. В тоже самое время человек с умом говорит волшебные слова. Говорят, что эта церемония останавливала течение крови полностью. Даже и в наши дни этот способ употребляют, но только без волшебных слов. Наподобии этой церемонии есть и такая, при помощи которой гонят колдовство из человека. Спомощью библии и ключа узнавали имена преступников. При этом ключ поворачивался указывая им: преступника и библия падала из рук.⁷⁷⁾

С библией и ключем помогали тоже путь караблей, Ключ поворачивали себе когда хотели его в гавань и опять поворачивали от себя, когда он плыл из гавани, и за одно желали ему счастливый путь.⁷⁸⁾

Ключевую отверстие в дверях всегда охраняли. Думали, что через эту дырку могли разные магические духи, карлики и сказачные существа войти в нутро.⁷⁹⁾ Могли например мотком лена остановить вампира. Чтобы попасть внутрь, им надо было разьяснить всю путаницу мотка. На Кипресе поверхность ключевой дырки была отмеченна крестом также как и бородка ключа.⁸⁰⁾

В Германии отверстие для ключа всегда закрывалась, чтобы ни кто не попал внутрь.⁸¹⁾ В Египте была привычка говорить: „Слава богу, с милостью, жалостливо,“ когда дверь закрывали и таким образом хранили дверь чтобы никто туда не попал.⁸²⁾ Другие ставили вазу с водой перед отверстием, чтобы нечистые силы не попали внутрь.⁸³⁾

Конюшни и хлевы хранили тоже волшебными словами и талисманами. Обычно к ключу привязывали дырявый камень, который гнал злые духи проч.⁸⁴⁾ В Вавилонии говорили, что „демон“ лезит внутрь через задвижку как змея и это можно было остановить наливая „жертви“ житкой форме, например задвижку мазали маслиновым маслом.⁸⁵⁾ Ключи бросали иногда и в святой ручей как жертвой святым духам или сторожу ручья на пасху утром.⁸⁶⁾

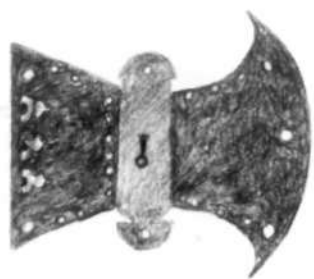

Ключевые цветы

В средние века в легендах и в позднейших рассказах много говорят о гайных цветках, которыми можно открывать замки, двигать двери гор имеющие в глубине клад. Такой цветок синий, красный или белый и его называют „чудесным цветком“, или „ключевым цветком“.

Такое же свойство было и у „взрывающего корня“, которого добывали от дятеля.⁸⁷⁾ Гнездо его закрывалось деревянной пробкой. Птица улитала искать корень, прилетала с ним и вкладывала его в пробку. Искатель клада брал этот корень и открывал им дверь клада. Илья и Плинуз знали эту легенду тоже, но они объясняли только о растениях спомощью которых можно было открыть все закрытые места.⁸⁸⁾ Шамир Раббиник говорит в литературе о легенде, которая рассказывает о волшебном червяке или камне принадлежавший к цапли и они могут открыть дверь так как и цветок.⁸⁹⁾ К горным кладам находившиеся с помощью волшебного цветка, принадлежала мистическая белая женщина с цветком. Она сторожила клад и как „Хаусфрау“ носит ключи, белая женщина носила цветы...⁹⁰⁾ Немцы веруют что там где радуга дотрагивает землю, там золотой ключ дающий название цветку.⁹¹⁾

В рассказе „Али Баба“ ворота горы открываются магическим словом „сесаме“, которое по настоящему обозначает: открыть замки и задвижки. Это слово возможно взято из еврейского слова „сесамум“ — „открыть замки и затворы“.⁹²⁾ Это слово употребляют кругом на свете в сказках, таже и в Нью Гвиане. Но как мы знаем из библии святые только дотрагивались рукой до дверей и двери открывались. Другой раз они шли пряма сквозь дверей, так как в теперешние дни делают привидения.⁹³⁾

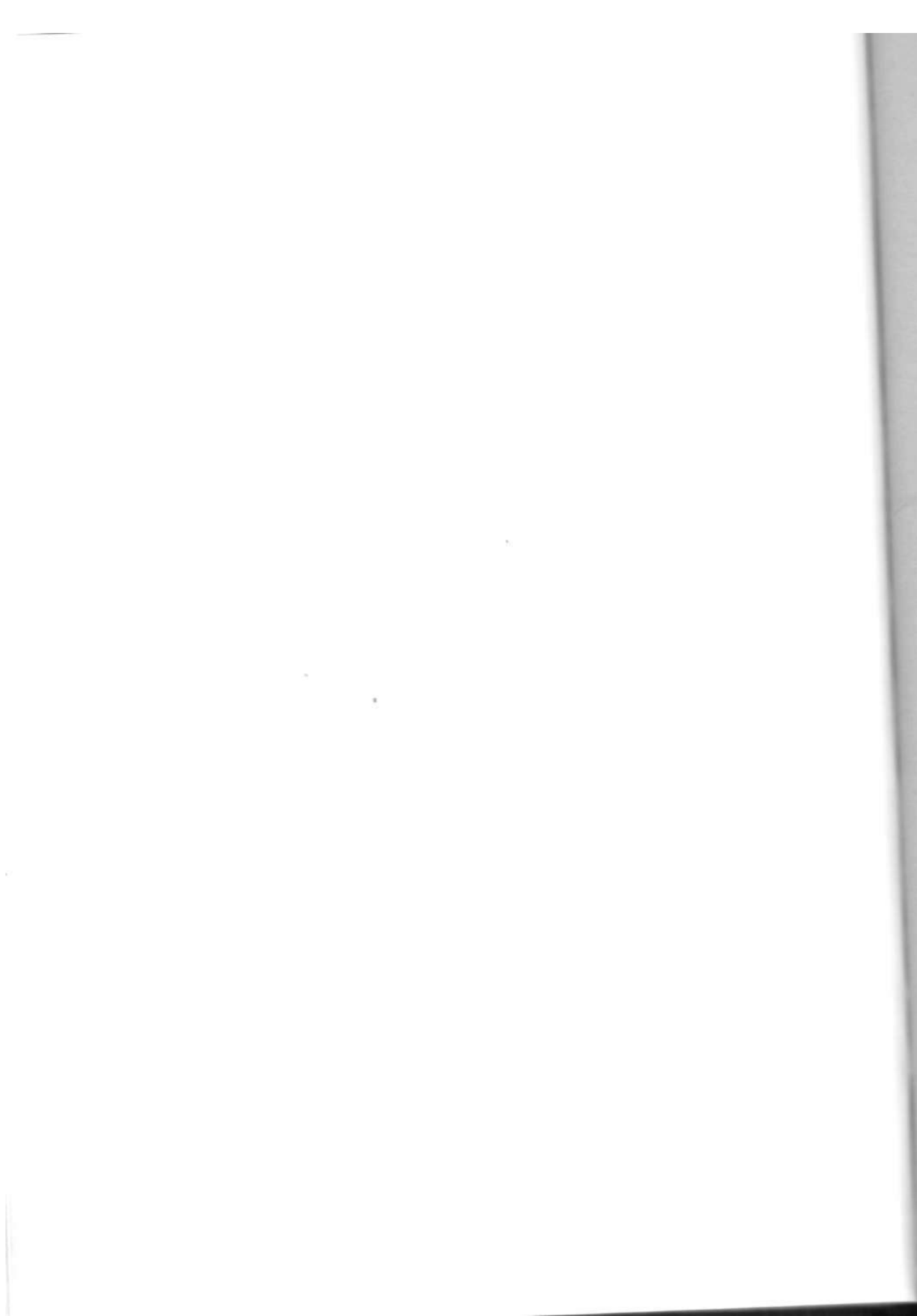
Viiiteet Notes Источники

- 1 E Casalis, *Les Bassantos*, Paris 1859
- 2 T H Lewin, *Wild Races of South-East India*, London 1870
- 3 T Williams, *Fiji and the Fijians*, London 1858
- 4 H. B Guppy, *The Salomon Islands and their Natives*, London 1887
- 5 H Beucht, *Manuel d'arch americaine*, Paris 1912
- 6 H Ling Roth, *Great Benin*, London 1903
- 7 C Partridge, *Cross Rivers Natives*, London 1905
- 8 J Roscoe, *The Baganda*, London 1911
- 9 E Gottschling, III JAI, Beverly 1905
10. M Jastrow, *Religion of Babylonia and Assyria*, Boston 1898
11. J G Wilkinson, *Manners and Customs*, London 1878
- 12 Homeros II, XII 455
13. D. Macdonald, *Africana*, London 1882
- 14 O Schrader, *Reallexikon der indogerm Altertumskunde*, Strassburg 1901
- 15 British Museum, *Guide to Early Iron Age*, London 1905
- 16 As in Faroe Islands
- 17 British Museum, *Guide to Exhibition illustrating Greek and Roman Life*, London 1908
- 18 " " " " " " " "
19. E W Lane, *The Egyptians*, London 1895
- A Russel, *Natural History of Aleppo*, London 1794
- 20 No 17
- 21 H Diels, *Parmenides' Lehergedicht mit einem Anfang uber die griech Turen und Schlosser*, Berlin 1897
- 22 " " " "
- 23 H Ling Roth, *Grat Benin*, London 1903
- 24 H H Johnston, *Brit Cent Africa* London 1897
- 25 26 27 P B du Chaillu, *Explorations in Equatorial Africa*, London 1861
28. H Syer-Cuming, *History of Keys*, *Journal of the Brit Arch Assoc* , London 1856
29. No 17
30. No 21
- 31 32 H Syer Cuming, *History of Keys*, London 1856
- 33 Cicero, *Philipp II* 28
- 34 J Grimm, *Deutsche Rechtalterthumer*, Göttingen 1881
- 35 P B du Chaillu, *Explorations in Equatorial Africa*, London 1861
- 36 No 21
- 37 Iphigemia in Taur
- 38 V Daremberg-Seglio, "Janua", "Sera", Berlin 1897
- 39 E Higgin, *Sketch of Hist of Ancient Door Fastenings*, Liverpool 1850
- 40 No 10
- 41 42 43 R Wunsche, *Defixionum Tabellae Atticae*, Berlin 1897
- 44 W Brandt, *Mandaische Schriften*, Göttingen 1893
- 45 No 10
- 46 47 C G Schwarz, *De Dus Clavigeris*, Altdorf 1728
- 48 Job 38¹⁰⁰, Jon 2⁶

49. Sebillot I, 418—421.
50. Ibigenia I, 474, II 123.
51. Ovidius I, Fasti 99.
52. W. W. Fowler, Roman Festivals, London 1899.
53. Aristophanes 1139.
54. No. 21.
55. F. Cumont, Textes et monum. figurés rel. aux mystères de Mithra, Brussels 1895—99.
A. Dieterich, Eine Mithrasliturgie, Leipzig 1903.
56. Orpheus Hymn I 7.
57. W. Köhler, ARW VIII, 1905.
58. 59. J. A. MacCulloh, Ascent of the Church Quarterly, 1912.
60. A. Dieterich No 55.
61. A. Wunsche, Neue Beiträge zur Erläut. der Talmud und Midrash, Göttingen 1878.
62. Aristophanes, Pinder, Pythagoras IX.
63. F. Liebrecht, Zur Volkskunde, Heilbronn 1879 Changelino III, Fairy, Metals and Minerals.
64. J. C. Lawson, Modern Greek Folklore, Cambridge 1910
65. T. F. Thielton-Dyer, English Folk-lore, London 1878.
66. No 28, 65.
67. No 63. Eve Evil V, London 1898.
68. No 28.
69. 72, 73, 61, The Folklore of China, London 1876. Taboo and the Perils of the Soul, London 1911.
74. E. S. Hartland, Science of Fairy Tales, London 1891.
75. No 64, 74.
76. F. Pluquet, Contes populaires, Rouen 1834
77. F. Pluquet, Contes populaires, Rouen 1834
78. J. G. Wilkinson, Manners and Customs, London 1878
79. W. Henderson, Folk-Lore of Northern Counties, London 1879.
80. 81. K. Simrock, Handbuch der deutschen Mythol., Bonn 1864
82. No 81, E. W. Lane, Modern Egyptians
83. No 81.
84. No 28, I. Sebillot I.
85. No 10, Cuming, lok.cit.
86. J. Rhys, Celtic Folk-Lore, Oxford 1901.
87. E. H. Meyer, Mythol. der Germanen, Strassburg 1903.
88. W. Mannhardt, Germ. Mythen, Berlin 1858.
89. Aelian, Hist. Anim III.
S. Baring-ould, Curious Myths, London 1877.
90. J. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer, Böttingen 1881
91. No 80.
92. C. C. Seligmann, Melanesians of British New Guinea, London 1892.
93. I. J. von Gärres, Die christliche Mystik, Regensburg 1836—42

Kirjallisuus Literature Литература

- Allen J. Romilly, *Proc. Scott. Soc. Ant.*, n.s., ii. (1879—80) 149—162.
- Chubb J., *On the Construction of Locks and Keys*, London, 1850.
- Cuming H. Syer, *History of Keys*, *Journal of the Brit. Arch. Assoc.*, xii (London, 1856) 117—129.
- Daremberg-Saglio, Diels H. *Parmenides Lehergedicht, mit einem Anhang über griech. Turen und Schlösser*, Berlin, 1897.
- Mayer J. E., *Der Schlosser*, Regensburg, 1913.
- Havard H., *La Serrurerie*, vol. ix. of *Les Arts de l'ameublement*, Paris, 1891—97.
- Higgin E., *Sketch of Hist. of Ancient Door Fastenings*, *Hist. Soc. of Lanc. and Cheshire*, Liverpool, 1850.
- Köhler W. *Die Schlüssel des Petrus*, *ARW* viii, Leipzig, 1905.
- Lieber F., *La Ferronnerie ancienne et moderne*, ii, Paris, 1875.
- Molinus L. I., *De Clavibus Veterum* in A. H. de Sallengre, *Novus Thesaurus Antiq. Roman.*, The Hague, 1716—24, vol. iii.
- Pitt-Rivers Fox A. H. L., *On the Development and Distribution of Primitive Locks and Keys*, London, 1883.
- Schwarz C., G., *De Dis Clavigeris*, Altdorf, 1728.
- Tomlinson C., *On the Construction of Locks*, London, 1853.

Alfred Kolehmainen teoksia

Alfred Kolehmainen —
Veijo A. Laine (Valok.)
Suomalainen talonpoikaistalo,
Otava

Teos on voittanut Leipzigin kansainvälisillä kirjamesseilla 1981 'Die Schönsten Bücher aus aller Welt' -kilpailussa pronssimitalin. Samoin Suomen kirjataiteen komitea on palkinnut teoksen 'Suomen kirjajalliot' -kunniakirjalla.

"Muhkean teoksen ulkoasu on myös osa informaatiota. Markku Reunasen taitto on samalla hienolla tavalla salaa monumentaalista ja harmonista kuin aineistokin. Veijo A. Laineen kuvitus on ammattitaitoista. Kirjan mustavalkoisuus on ollut ainoa oikea kokonaisratkaisu Kolehmainen piirustuksissa ilahduttavat paitsi havainnollisuus ja tarkkuus myös vaihtelevat piirustustekniikat. Teos on sekä läpileikkaus että johdantoluvun ansiosta myös historiikki joka tarkasti, monipuolisesti, ja lämmöllä kuvaa talonpoikaista arkkitehtuuriamme."
Pekka Suhonen, Helsingin Sanomat.

"Suomalainen talonpoikaistalo on näyttävä matkamerkki kansallisen perinteen ja siihen keskeisesti liittyvän rakennuskulttuurin ja maiseman suojelun tiellä."
Martti Helin, Aamulehti

Alfred Kolehmainen—
Veijo A. Laine (Valok.)
Suomalaiset uunit, Otava.

"Suomalaiset uunit" on sekä kaunis katselu kirja että asiantunteva tietoteos. Tämän päivän ihminen saa siitä arvokkaita, suomalaisen perinteeseen pohjaavia virikkeitä uunin tai takan ulkoasun suunnitteluun.

Alfred Kolehmainen—
Veijo A. Laine
Suomalainen aitta, Otava.

Teos on läpileikkaus suomalaisen aitan kannasta. Taidokasta kirvesmiestyötä on pystynyt tekemään vain sellainen kansa, joka on viihtynyt olemassaolonsa aikana suurissa metsissä. Kirvesmiehen tarkoituksen mukaista kekseliäisyyttä todistavat moninaiset ja kauniit salvos tyypit, joita muista maista on turha hakea. Erinomainen ja vihjeitä antava rakennuskirja.

209-

Kansatieteilijä Alfred Kolehmainen edustaa ikivanhaa pohjoiskarjalaista sukua, vaikka sattuihin syntymään 12.02.1923 Romanian kuningaskunnassa, Chisinaun kaupungissa. Vanhemmiltaan perimänsä lahjat ovat antaneet hänelle mahdollisuuden kehittyä monipuoliseksi tutkijaksi ja monien tietessektorin uranuurtajaksi. Hänellä on kyky tarkastella asioita uusista näkökulmista katsoen ja siten pyrkiä muiden näkemyksiä avartaviin tuloksiin niin etnografiassa kuin etnologiasakin. Tutkimusten täytyy jatkua.

Alfred Kolehmainen on monien kielten taitaja ja tutkija, kokenut kansatieteilijä ja museomies, joka uransa aikana on tutustunut merkittäviin valtio- ja tiedemiehiin ja poliittisiin merkkihenkilöihin. Hän ei ole itsekeskeinen, voi olla kirvesmies, käsityöläinen, teknikko yhtäläillä kuin esim. kiinan tai japanin kielen tutkija. — Suomeen tulon pulavuodet 1920-luvun lopussa, evakko- ja sotarintamavuodet ovat opettaneet Alfred Kolehmaista elämään vaatimattoman nöyränä, ”pienenä ihmisenä” suomalaisessa yhteiskunnassa, mutta ”tuntemattomana jättiläisenä” luonnonluojan ikuisessa maailmassa.

Seishi Hasegawa.
Arkkitehti Seishi Hasegawa

日本建築
NIPPON

新所沢
SHINTOKOROZAWA

Arkkitehti Seishi Hasegawa on kirjoittanut japaniksi teoksen "Suomalainen talonpoikaistalo".

ALFRED
KOLEHMAINEN

ILOMANTSI MEKRIJÄRVI
Valokuva Veijo Laine 1989

ISBN 951-9118-65-9